

Lilli Hurnonen

**METHODINA VASTAMUISTI, TYÖKALUNA ROMAANIHAHMO.
Kertomuksellinen tutkimusote Christine Sylvesterin feministisessä kansainvälisten
suhteitten artikkelissa**

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

Kansainvälinen politiikka

Pro gradu-tutkielma

Syyskuu 2006

TAMPEREEN YLIOPISTO

Politiikan tutkimuksen laitos

HURNONEN LILLI: METODINA VASTAMUISTI, TYÖKALUNA ROMAANIHAHMO.
Kertomuksellinen tutkimusote Christine Sylvesterin feministisessä kansainvälisten suhteitten artikkelissa

Pro gradu -tutkielma, 88 s.

Kansainvälinen politiikka

Syyskuu 2006

Tiivistelmä

Tarkastelen Pro gradu –työssäni *vastamuistin/vastamuiston* käsitettä (counter-memory) feministisen kansainvälisen politiikan tutkijan Christine Sylvesterin artikkelissa "*Handmaids' Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House*" (1998). Artikkelin on kritiikki naisten näkymättömyyteen kansainvälisissä suhteissa, casenaan Richard Reevesin elämäkerta John F. Kennedyn presidenttikaudesta. Keskeisessä asemassa artikkelissa ovat Kuuban ohjuskriisi sekä Richard Allisonin siihen liittyvät rationaalisen päätöksenteon teoriat. Margaret Atwoodin romaanilla ”*The Handmaid's Tale*” (1985) on siinä tärkeä menetelmällinen sija.

Keskeisenä metodologisena käsitteenä toimii vastamuisti, josta Sylvester rakentaa menetelmän unohdettujen naistoimijoiden esille nostamiseen 1960- luvun amerikkalaisessa huippupolitiikassa. *Handmaids*-artikkelin tutkimusote on paitsi feministinen, myös kertomuksellinen. Niinpä vastamuisti konkreettisenä työkaluna toimii Atwoodin romaanista poimittu hahmo *palvelijatar*, jonka avulla Kennedyn elämäkerta ja Kuuban kriisiin liittyvät päätöksentekoprosessit näyttävät uudessa valossa. Tutkimuskysymyksenäni on, millaisen tutkimusotteen teksti vastamuisti-käsitteen pohjalta rakentaa.

Työn lopputuloksena on kaksi tulkintaa vastamuistin työvälineestä, monitasoisesta palvelijatar-hahmosta. Toisessa tulkinnassa palvelijatar konkreettisenä hahmona nousee näkymättömästä ja merkityksettömästä aaveesta merkitykselliseksi toimijaksi ja vallankäyttäjäksi Washingtonissa. Samalla hahmo nostaa esiin oikeita historiallisia henkilöitä, kuten sihteereitä, joiden toiminnalla ja läsnäololla oli merkitystä Kennedyn Valkoisessa Talossa. Toisen, teoreettisemman tulkinnan mukaan näen palvelijattaren eräänlaisena risteyskohtana, jossa artikkelin keskustelut fiktion ja faktan suhteesta sekä sukupuolista, ruumiista ja vallasta voivat tapahtua ja jossa näiden selkeät erotelut sortuvat. Näen vastamuistimenetelmän kriittisenä, uutta luovana metodologisena viitekehyksenä. Se pyrkii ravistelemaan käytössä olevia teorioita sekä niiden perustalla olevia oletuksia kansainvälisten suhteitten tieteenalalla sopivaksi nähdyistä menetelmistä ja aineistoista.

Sisällysluettelo

<u>1</u>	<u>Johdanto</u>	<u>1</u>
<u>2</u>	<u>Mitä on feministinen kansainvälisten suhteitten tutkimus?</u>	<u>5</u>
	Johdanto	5
	Feministisen tutkimuksen lähtökohdista.....	7
	Feministiset empirismit ja standpointfeminismit.....	9
	Postmodernit feminismit.....	11
	Feministisen kansainvälisten suhteitten tutkimuksen perusteet.....	13
	Näkymätön ja ulossuljettu.....	14
	Ensimmäinen aalto: Cynthia Enloe ja naiset toimijoina kansainvälisissä suhteissa.....	16
	Toinen aalto: Jan Jindy Pettman ja Christine Sylvester.....	20
	Feminististä turvallisuuden uudelleenmäärittelyä.....	22
	Vaikenemisesta ja pakistaniilaisten naisten turvattomuudesta	24
	Greenham Commonin rauhanleiriläiset uudelleenmäärittelevät turvallisuutta.....	27
<u>3</u>	<u>Kertomukselliset tutkimusotteet ja kansainvälisten suhteitten tutkimus</u>	<u>30</u>
	Johdanto	30
	Tutkimuksen tausta	33
	Narratiivinen käänne.....	35
	Kaunokirjallisuuden ja tieteen välisistä erotteluista.....	36
	Faktan ja fiktion etymologiaa	37
	Lajityyppien noudattamisen merkityksestä.....	38
	Narratiivisesta totuudesta.....	40
	Kertomuksellisia tutkimusotteita kansainvälisissä suhteissa	43
	Miksi lukea?.....	45
	Miten lukea?.....	48
	Millaista kirjallisuutta lukea?.....	50
<u>4</u>	<u>Aineistoanalyysi Christine Sylvesterin artikkelista Handmaids' Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House</u>	<u>52</u>
	Johdanto	52
	Handmaids' Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House.....	55
	Palvelijatar-hahmon perusta feministisissä teorioissa	56
	Washingtonin kiistämättömiä naistoimijoita	58
	Uusi näkökulma Kuuban kriisin päätöksentekomalleihin	59
	Margaret Atwoodin “The Handmaid’s Tale”.....	63
	Millainen menetelmä on “vastamuisti”?.....	66
	Kaksi tulkintaa palvelijatar-hahmosta ja sen merkityksistä.....	70
	Sivuseikasta (handmaid) tulee pääasia.....	70
	Palvelijatar risteyskohtana	74
<u>5</u>	<u>Johtopäätökset</u>	<u>77</u>
<u>6</u>	<u>Lähteet</u>	<u>80</u>

1 Johdanto

Tämän työn aineistona on amerikkalaisen feministisen kansainvälisten suhteitten tutkijan Christine Sylvesterin artikkeli ”*Handmaids’ Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House*” (”*Palvelijattarien tarinoita Washingtonin vallasta: todellinen ja abjekti Kennedyn Valkoinen Talo*”) (1998). Artikkelin lähtee liikkeelle kritiikkinä naisten näkymättömyyteen kansainvälisissä suhteissa, casenaan vuonna 1993 julkaistu, Richard Reevesin kirjoittama uusi elämäkerta John F. Kennedystä. Elämäkerrassa naistoimijoiden osuus Washingtonin tapahtumiin ja päätöksentekoon on marginaalinen. Se laajenee kommentoimaan myös tieteellistä kirjoittamista, erityisesti tieteen suhdetta fakta-fiktio –rajanvetoon sekä kaunokirjallisuuden käyttöön yhteiskuntatieteissä. Margaret Atwoodin romaanilla *The Handmaid’s Tale* (1985, suomeksi *Orjattaresi*) on siinä tärkeä menetelmällinen sija. Moniulotteinen artikkeli kommentoi myös tiedon historiasidonnaisuutta sekä ottaa osaa feministisen teorian ruumiillisuuskeskusteluihin ja politiikan teorian keskusteluun rationaalisesta päätöksenteosta.

Keskeisessä asemassa artikkelissa on vuoden 1962 Kuuban ohjus kriisi ja siihen liittyvät Valkoisen Talon päätöksentekoprosessit, joista teksti nostaa esiin näkymättömiksi ja merkityksettömiksi luokiteltuja naistoimijoita. Kuuban kriisiä pidetään vakavimpana kylmän sodan aikaisena Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisenä yhteenotona, joka käynnistyi, kun lokakuussa 1962 amerikkalaisista ilmakuviin kävi ilmi, että Kuuban länsipuolelle oli rakenteilla laukaisualustoja kahdeksalle ballistiselle ohjukselle. Ohjusten tarkoitus oli ottaa kiinni Yhdysvaltojen johtoasema strategisten ohjusten kehittämisessä ja sijoittamisessa sekä suojata Kuubaa Yhdysvaltain hyökkäykseltä. 16 päivää kestäneiden intensiivisten neuvotteluiden, kirjeenvaihdon, Kuuban saarron ja julistusten jälkeen Nikita Hrustshev ilmoitti, että tukikohta puretaan ja sen osat viedään takaisin Neuvostoliittoon (www.globalsecurity.org/military/ops/cuba-62.htm). Päätöksentekoprosesseja teksti tarkastelee amerikkalaisen kansainvälisten suhteitten ja ulkopoliittikan professorin Graham Allisonin 1960- ja -70-luvun vaihteen rationaalisen päätöksenteon teorioiden kautta. Näitä pidettiin pitkään kriisiin liittyvän päätöksenteon keskeisinä selitysmalleina.

Syy siihen, että valitsin tutkittavakseni juuri Handmaids-artikkelin, on sen erityisessä annissa kertomuksellisiin tutkimusotteisiin ja niissä esiintyviin keskusteluihin yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen sopivista ja epäsovivista aineistoista ja menetelmistä. Näissä keskusteluissa Christine Sylvester on ollut kansainvälisten suhteitten alalla aktiivinen. Hän on monissa julkaisuissaan käyttänyt erilaisina aineistoinaan ja aiheinaan sekä kaunokirjallisia tekstejä että kuvataidetta: Andy Warholin ja Jackson Pollockin taidetta (1998c ja 1996b), afrikkalaista runoutta (2000) sekä aikalaiskirjailijoiden kuten Kate Atkinson, Patricia Duncker ja Martin Amis romaaneja (Sylvester 2002). Uusimpana intressinään hänellä on taidemuseoiden, arkkitehtuurin ja feministisen kansainvälisten suhteitten välinen suhde, josta aiheesta hänellä on parhaillaan tekeillä monografia.

Aineiston valintaani on myös henkilökohtainen syy. Kaunokirjallisuuden lukemisella on minulle erittäin suuri merkitys - tässä yhdyn Sylvesterin nuoruudenmuisteluihin: *"Books were important to me and I still read fiction with the sense that my life depends on it"* (Sylvester 2002,55). Siksi seuraan erityisellä mielenkiinnolla keskusteluja, jotka eri tavoin kommentoivat kaunokirjallisuuden asemaa yhteiskuntatieteellisenä tutkimuskohteena tai menetelmänä.

Keskeisenä viitekehyksenä Handmaids-artikkelissa toimii *vastamuistin/vastamuiston* käsite (counter-memory), josta Sylvester rakentaa menetelmän unohdettujen naistoimijoiden esille nostamiseen 1960-luvun amerikkalaisessa huippupolitiikassa. Vastamuistin/muiston käsite on peräisin feministiajattelija Rosi Braidottilta ja liittyy keskusteluun sukupuolierosta ja vallasta sekä miesten ylivertaisesta asemasta naisiin nähden. Naiset jäävät tässä ajatusrakennelmassa miehille valtaa tuottavan fallisen järjestelmän ulkopuolelle paikkaan nimeltä *"margin of nonbelonging"*. Tämä marginaali tarjoaa naisille valtaannuttavan vastamuistin näkökulman. (Sylvester 1998, 42.) Ajattelen vastamuistin merkitsevän kriittistä, uutta ja yllättävääkin tietoa tuottavaa näkökulmaa.

Olen suomentanut counter-memoryn sekä vastamuistiksi että vastamuistoksi ja käytän vaihtelevasti molempia käännöksiä, koska suomen kielessä näiden kahden sanan merkityksillä on eroa. Memory-sanan suomennoshaasteita on tarkastellut politiikan tutkija Liisa Kuittinen, jonka mukaan muisti on kyky tai jokin kuviteltu orgaani, kun taas muisto on jokin esine tai kuviteltuun orgaaniin jäänyt elämys (Kuittinen 2005, 130). Vastamuisti olisi siten sananmukaisesti kyky muistaa "vastaan" jonkin muun muiston vastaisesti ja vastamuisto taas tästä muistamisesta syntynyt, muistissa oleva elämys.

Vastamuisti/muisto-käsite tuo mielestäni läheisesti mieleen feministiseen toisin ajattelemisen ja toisin tekemisen ajatuksen. Niiden lähtökohta on Marianne Liljeströmin, Anneli Anttosen ja Anu Koivusen mukaan alistettuna olemisessa, toiseudessa ja marginaalisuudessa. (Liljeström et al. 2000, 16.) Handmaids-artikkelin alkutilanne on juuri tällainen naistoimijoiden marginaalisuuden tila, joka tekstissä nimetään abjektiksi ja jota vastamuisti pyrkii murtamaan.

Vastamuistin/muiston konkreettisenä välineenä toimii Atwoodin romaanista poimittu hahmo *palvelijatar*, jonka avulla John F. Kennedyn elämäkerta ja Kuuban kriisiin liittyvät päätöksentekoprosessit näyttäytyvät uudessa valossa. Romanissa palvelijatar on tulevaisuuden dystopian päähenkilö ja kertoja, ja sopii minusta siten erinomaisesti Handmaids-artikkeliin vaatimaan näkyvämpää, etualan osaa myös siinä esiintyville syrjäytetyille naistoimijoille.

Tutkimuskysymyksenäni tässä työssä on, millaisen tutkimusotteen teksti vastamuisti/muisto-käsitteen pohjalta rakentaa. Miten (hyvin) menetelmä toimii? Millainen työväline on palvelijattaren hahmo? Millaisia vaikutuksia menetelmän käytöllä on tekstiin ja siitä tehtäviin tulkintoihin? Samalla haluan myös katsoa, millä tavoin feministisen kansainvälisten suhteitten peruskysymys naisten näkymättömyydestä nousee esiin Handmaids-artikkelissa.

Alettuani perehtyä kaunokirjallisuutta sivuaviin tiedeteksteihin törmäsin vielä yhteen minulle merkittäväksi muodostuvaan ajatukseen, jonka haluan tässä mainita: että kaunokirjallisuuden mukaan ottamisessa yhteiskuntatieteelliseen kirjoittamiseen on jotain erityisen feminististä. Ajatus liittyy keskusteluun modernin tieteen taipumuksesta dikotomiseen ajatteluun, joka jakaa maailmaa kahtia: kulttuuri-luonto, ruumis-mieli, fakta-fiktio, tiede-taide, objektiivisuus-subjektiivisuus, julkinen-yksityinen, abstrakti-konkreettinen jne. Dikotomioiden ominaisuuksiin kuuluu, että binaarioppositioiden ensimmäinen puolikas on arvostetumpi kuin jälkimmäinen. Feministissä kritiikeissä arvossapidetyimmät puolikkaat osoitetaan maskuliinisuuteen liittyviksi.

Amerikkalainen tieteenfilosofi Sandra Harding puhuu ns. maskuliinisen, tieteellisen maailman rinnalla olevasta ”toisesta” tai ”muusta” maailmasta, johon puolestaan voidaan liittää ns. feminiinisiä attribuutteja. Se on hänen mukaansa

tunteiden, poliittisten arvojen, yksilöllisen ja yhteisöllisen tiedostamattoman maailma. Se on sosiaalisen ja historiallisen erityisyyden maailma, jota tutkitaan romaaneissa, näytelmissä, runoudessa, musiikissa sekä taiteessa. Se on myös maailma, jossa me kaikki elämme suurimman osan valveilla- ja unessaoloajastamme. (Harding 1987, 287-8.)

Suvi Ronkainen kuvaa Hardingin näkemystä näin: rajausta tieteen maailmaan ja muuhun maailmaan (esim. taiteeseen ja käsityöhön), tieteelliseen (rationaaliseen, loogiseen) ja muuhun ajatteluun (tunteelliseen, vaikutelmalliseen), on siis myös sukupuolirajaus. Siksi feministisen tutkimuksen pitää tutkia juuri niitä alueita, jotka on määritetty ei-tieteeksi tai ei-tutkittaviksi. (Ronkainen 2000, 168.) Tällaisia alueita löytyy tämän logiikan mukaan dikotomioiden alempiarvoisemmiksi luokitelluista osista, joihin kaunokirjallisuuskin lukeutuu.

Hardingin mukaan feministisissä tieteen kritiikeissä on otettava huomioon kaikki se, mitä perinteinen tiede ei ota. On otettava huomioon syyt näihin poissulkemisiin ja se miten ne muovaavat tiedettä juuri poissaolonsa kautta – sekä silloin, kun niiden olemassaolo on myönnetty että silloin kun ne on jätetty tunnustamatta. Hardingille yksi feministiteoreetikkojen projekteista onkin paljastaa näiden kahden maailman, tieteellisen ja ”muun” maailman, välinen suhde – miten kumpikin muovaa ja on täynnä toistaan. (Harding 1987, 287-8.) Faktan ja fiktion toisiinsa kietoutuneesta luonteesta kirjoitan lisää luvussa 3.

Ajatus siitä, että kaunokirjallisuuden yhdistäminen tieteelliseen tekstiin voidaan nähdä feministisenä projektina, läpäisee koko työtäni lähtien siitä, että mielestäni Sylvester noudattelee tätä ajatuskulkua artikkelissaan. Toisaalta kerronnallista otetta käytetään, koska uskotaan sen luovan uusia näkymiä. Toisaalta sitä taas käytetään enemmän tai vähemmän olosuhteiden pakosta: jos mistään muualta ei juuri löydy mainintoja tutkimuksen kohteesta, vaikkapa politiikan naistoimijoista kuten Sylvesterin tapauksessa, niitä voidaan joutua tai halutaan etsiä epäkonventionaalisista lähteistä.

2 Mitä on feministinen kansainvälisten suhteitten tutkimus?

Johdanto

“We’re lucky here. We have someone who teaches feminist IR. The men in the class are defensive, but then, slowly, the light bulb over their heads comes on. This is how it should be in the other classes, but never is. There simply isn’t a critical focus in most classes, just a bunch of yeah, yeah for the canon”. Christine Sylvesterin haastattelema kansainvälisten suhteitten tutkimuksen parissa työskentelevä nainen. (Sylvester 1996, 261.)

Politiikan tutkimus - kansainväliset suhteet ja valtio-oppi - on ala, jolla feministisillä kysymyksenasetteluilla on ollut vain vähän painoarvoa. Poliittikkaa pidetään usein yhtenä ”maskuliinisuuden viimeisistä linnakkeista”, jonne 70-luvulta lähtien monella alalla nopeasti levinneen feministisen tutkimuksen kumu ei ole paljoa kantautunut. Tämä näkyy esimerkiksi ensimmäisessä valtakunnallisessa suomalaisen naistutkimuksen arvioinnissa, jonka kansainvälinen arviointiryhmä teki vuonna 2001. Arviointiraportissa todetaan, että suomalainen naistutkimus on korkeatasoisia ja alan tutkijat pärjäävät hyvin kilpailussa ulkopuolisesta rahoituksesta. Kiitosta saa myös alan opetuksen ja tutkimuksen kansainvälisyys. Naistutkijoiden keskinäinen yhteistyö on erityisen hyvää ja tutkijat ovat aktiivisessa vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa.

Raportin mukaan on kuitenkin olemassa muutamia aloja, joilla naistutkimusta Suomessa pitäisi kehittää. Näihin kuuluvat sukupuoli ja teknologiaa sekä taloutta koskeva tutkimus. Silmiinpistävin ja arvioinnin huomattavin kasvun puute löytyi sukupuolen ja politiikan alalta. (Women’s Studies and Gender Research in Finland: Evaluation Report 2002, 75.) Kasvun vähäisyys ei ole laadusta kiinni. Ongelmana on alan tutkijoiden vähäinen määrä, joka taas johtuu feministisen teorian ja naistutkimuksen epätavallisen rajoittuneista mahdollisuuksista politiikan tutkimuksen laitoksilla Suomessa. Poliitiikan tutkimuksen alalla kokeneet, kansainvälisesti tunnustetut naistutkijat eivät väittele eikä arvioitsijoiden mielestä politiikan tutkimuksessa naistutkijoiden korkeatasoista panosta osata hyödyntää.

Politiikan tutkija Marja Keränen (1993) väitöskirja *Modern Political Science and Gender: A Debate Between the Deaf and the Mute* käsittelee suomalaisen valtio-opin sukupuolittuneisuutta. Siinä hän esittää kysymyksen, miksi valtio-oppi ei ole ollut vastaanottavainen feministisille kysymyksenasetteluille, vaikka sen sukupuolivinoutuneisuus on nostettu ensi kerran esille jo 25 vuotta sitten. Keränen mukaan oletamme, että 1950-luvullakin naisia oli olemassa. Vaikka politiikan tutkimuksen tekstien väitettiin olevan objektiivisia ja neutraaleja, miksi naiset eivät ole niissä edustettuina? Miten naisten poissaolo ja toisaalta objektiivisuuden ja neutraaliuden ihanne voivat esiintyä rinnakkain? Entä miten miespuolinen tieteellinen yhteisö, joita esimerkiksi sekä kansainväliset suhteet että valtio-oppi ovat pitkälti olleet, voi tuottaa neutraaleja tekstejä? Eivätkö mieskirjoittajat muka representoi itseään teksteissään? (Keränen 1993, 16–17, 21.)

Vuonna 1994 Christine Sylvester kirjoitti Keränen suuntaisesti teoksessaan *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era*, että ”naiset” oli siivottu pois kansainvälisistä suhteista (Sylvester 1994, 9). Ala oli konstruoitu sukupuolisokeaksi, objektiivista tietoa tuottavaksi tieteeneksi, jonka tutkimus vaikenä sukupuoliin liittyvistä kysymyksistä. Sekä Keränen että Sylvester olivat sitä mieltä, että feministinen tutkimus on saanut hyvin huteran jalansijan kummallakin politiikan tutkimuksen tieteenalalla. Naistutkimuksen arvioitsijat pitävät Keränen tutkimusta valtio-opin ja feministisen tutkimuksen kohtaamattomuudesta erittäin kuvaavana alan tilanteelle nytkin, lähes kymmenen vuotta sen ilmestymisen jälkeen (Women’s Studies and Gender Research in Finland: Evaluation Report 2002, 76).

Toisenlaisiakin arvioita feministisestä politiikan tutkimuksesta esiintyy. Vuonna 1999 Eleanor O’Gorman ja Vivienne Jabri puhuivat feministisistä kansainvälisistä suhteista tieteenalan 1990-luvun avainkriittinä. Se kyseenalaisti alan perustan tuomalla esiin tapoja, joilla naiset oli suljettu pois valtion, kansainvälisen poliittisen talouden ja kansainvälisen turvallisuuden analyyseistä. (Jabri & O’Gorman 1999, 1.) Vuonna 2002 ilmestyneen kirjansa *Feminist International Relations. An Unfinished Journey* (2002) esittelytekstin mukaan Christine Sylvesterkin myöntää, että feminismin vaikutus kansainvälisiin suhteisiin viimeisten viidentoista vuoden aikana on ollut valtava (Sylvester 2002, etusivu). Kirjan alkuosassa hän esittelee ja arvioi merkittäviksi nostamiaan 1980 ja -90- lukujen taitteen feministisiä kansainvälisten suhteitten tekstejä niiden vaikutuksista niitä seuranneisiin tieteellisiin keskusteluihin. Hänen mukaansa nämä tekstit esittävät alalle ”*valtavia haasteita ja valtavia mahdollisuuksia*”.

(Sylvester 2002, 15.) Tässä luvussa esittelen ensin feministisen tutkimuksen perusteita ja siirryn sitten kuvaamaan tarkemmin feminististä kansainvälisten suhteitten tutkimusta. Sen jälkeen teen pienen katsauksen feministiseen turvallisuudentutkimukseen esimerkkinä feministisestä tutkimuksesta kansainvälisten suhteitten alalla.

Feministisen tutkimuksen lähtökohdista

Feministisen tiedon tuottamisen lähtökohtana on naisten näkymättömyys ja puuttuminen tieteestä. Koivunen ja Liljeström nimittävät *naiseuden paradoksiksi* asetelmaa, jossa samalla kun nainen on ollut länsimaisen tieteen ja taiteen historiassa voimakkaasti esillä esittämisen ja tiedon kohteena (objektina), hän on ollut näkymätön, kielletty ja kelvoton esittäjänä ja tietävänä toimijana (subjektina) (Koivunen ja Liljeström 1996, 10). Johanna Matero kirjoittaa, että feministisessä tutkimuksessa pyritään vastaamaan naisten tarpeeseen ”ymmärtää ja jäsentää omaa kokemustaan, joka puuttuu maailmaa ja todellisuutta hahmottavista miesten luomista teorioista” (Matero 1996, 245).

Naisten kokemuksen lisääminen miesten kehittämiin teorioihin ei ole kuitenkaan osoittautunut yksinkertaiseksi. Hardingin mukaan, joka on luokitellut ja kommentoinut standpointfeminististä suuntausta, tieteen kysymyksenasettelut perustuvat yleisesti valkoisen, länsimaisen ja keskiluokkaisen miehen elämään, kokemuksiin ja ongelmiin (ks. Harding 1998). Tällaisen valtavirtatieteen teoriat eivät välttämättä ole kyenneet antamaan naisille sellaisia teoreettisia välineitä ja käsitteitä, joilla naisten kokemusten tutkiminen ja kuvaaminen tulisi mahdolliseksi (Matero 1996, 245). On siis tarvittu tieteen itsensä uudistamista, sen uudelleenmuotoilua erilaisista feministisistä näkökulmista käsin.

Kunkin tutkijan tarpeista on riippunut, kuinka syvällisiin muutoksiin hän on tiedettä pyrkinyt viemään. Joillekin on riittänyt naisten lisääminen (niin sanottu ”*add women and stir*” -lähestymistapa) aiempiin teorioihin ja sitä kautta tieteellisten väittämien yleistettävyyden laajentaminen. Toiset taas ovat kyseenalaistaneet näissä teorioissa havaitsemiaan arvoasetelmia, joissa miehiin liitettävät ominaisuudet yhdistetään johdonmukaisesti ylempi-arvoiseen ja naisiin liitettävät ominaisuudet katsotaan

alempiarvoisiksi. He ovat kääntäneet tämän asetelman pääläelleen ja esittäneet, että nimenomaan naisten alistetusta asemasta ja tästä syntyvästä naisten omanlaisesta kokemusmaailmasta johtuen naisilla on laajempi näkemys tiedon, tieteen ja todellisuuden luonteesta. (Matero 1996, 258.) Jotkut taas ovat kritisoineet koko tieteen rakentumista tällaisen dikotomisen ajattelun varaan sekä lähteneet horjuttamaan aiemmin suhteellisen itsestään selvänä pidettyä naisten keskinäistä yhtenäisyyttä. Heille on ollut tärkeää korostaa toisaalta kaikenlaisten käsitteiden epävakautta, ristiriitaisuutta ja sopimuksenomaisuutta ja toisaalta naisten välisiä moninaisia eroja merkityksellisinä, tutkimuksessa huomioitavina tekijöinä.

Koivunen ja Liljeström nimeävät feministisen ajattelun peruseriaatteeltaan *purkamisen ja rakentamisen projekteiksi*, jossa yhtäältä puretaan yhteiskunnassa vallitsevia ajattelutapoja, valtarakenteita ja ns. valtavirtatieteen totuuksia ja toisaalta rakennetaan vaihtoehtoisia ajattelun ja toiminnan lähtökohtia ja käytäntöjä (Koivunen ja Liljeström 1996, 13). V. Spike Peterson kirjoittaa hänkin purkamisesta ja rakentamisesta ja kuvaa niitä seuraavasti: purettaessa androsentrisiä eli mieskeskeisiä tietoväitteitä paikannetaan ”näkyttömiä” naisia ja sisällytetään heidän toimintansa, kokemuksensa ja ymmärryksensä ihmiskunnan tutkimukseen. Rakennettaessa puolestaan sukupuolia ja niitten erilaisia vaikutuksia huomioonottavaa teoriaa hahmotetaan perustavaa laatua olevia tiedon, vallan ja yhteisön suhteita uudella tavalla sekä kehitetään feministisiä epistemologioita. (Peterson 1992, 6.)

Feminististä ajattelua voidaan luokitella monin eri tavoin. Koivusen ja Liljeströmin mukaan feministisen tutkimuksen jaottelun perusteena voi toimia feministisen ajattelun suhde ”ulospäin” yhteiskuntaan: tällöin voidaan puhua poliittisin nimikkein liberaalista, sosialistisesta, radikaalista ja postmodernista feminismistä. On myös mahdollista painottaa feminismiin ”sisäistä” tiedollista kehitystä ja jakaa se humanistiseen ja gynosentriseen feminismiin. Humanistisessa feminismissä naiset suhteutetaan ensisijaisesti ihmisyyden ideaan, kun taas gynosentrismi korostaa naisten erilaisuutta/erityisyyttä. Toinen ”sisäiseen” tiedolliseen kehitykseen suhteutuva luokittelu, joka on se luokittelu, jota tässä työssä käytän, jakaa feminismiin empiristiseen, standpoint- ja postmoderniin suuntaukseen tai aaltoon. Jaotteluperusteena toimii suhde tieteen totuuskäsitykseen. (Koivunen & Liljeström 1996, 28.) Tätä jaottelua on käyttänyt mm. Sandra Harding (ks. Harding 1986, 1987).

Feministiset empirismit ja standpointfeminismit

Empiristisellä feminismillä viitataan lähinnä tutkimukseen, joka tekee näkyväksi naisten toimijuutta. Anttonen kirjoittaa Hardingin sijoittavan empiristiseen suuntaukseen muiden muassa sellaisen tasa-arvofeministisen tutkimuksen, joka paljolti elää miesten ja naisten erojen mittaamisen muodossa. Hänen mukaansa feministinen empirismi ei kyseenalaista androsentrisen tieteen normeja eikä kehitä omaa metodologiaa ja tietoteoriaa. (Anttonen 1997, 39.)

Omaa itsenäistä feminististä epistemologiaansa kehittävät sitä vastoin standpointfeministiset tutkimussuuntaukset. Niiden tietoteorian lähtökohtana on nimenomaan naiskokemus, jota ei sukupuolta huomioimattomassa tieteessä ole otettu lukuun. Naiskokemuksen tutkimuksessa painotetaan erityisesti arkielämää ja siihen liittyviä toiminteita: tutkitaan esimerkiksi päiväkirjoja, huolenpitoa, kotitöitä, jokapäiväisen elämän aktiviteetteja. Petersonin mukaan näihin uusiin lähteisiin turvautuminen johtaa uudelleenarvioimaan konventionaalisten lähteiden valikoivuutta (Peterson 1992, 7). Arkielämän ottaminen tutkimuskohteeksi luo mahdollisuuksia laajentaa ymmärrystä naisten elämästä.

Standpointfeministisissä suuntauksissa katsotaan lisäksi, että naisilla on marginalisoidusta asemastaan johtuen mahdollisuus nähdä todellisuus monisyisemmin ja tuottaa siitä todempaa tietoa. Standpointfeminismin tärkeitä keskustelunaiheita ovat myös tiedon ja vallan kytkökset: tiede nähdään eräänä yhteiskunnallisen vallankäytön muotona, joka osaltaan toimii naisten marginalisoinnin ja alistamisen uusintajana. (Anttonen 1997, 40.) Caroline Ramazanoglun ja Janet Hollandin mukaan standpointnäkökulmissa oletuksena on politiikan, teorian ja epistemologian erottamattomuus. Tämä problematisoi ajatusten, kokemusten ja sosiaalisen todellisuuden välisten suhteitten luonteen. (Ramazanoglu & Holland 2002, 65.)

Harding analysoi feministisen empirismin ja standpointfeminismin näkemyseroja siitä, millä tavoin tieteen arvoneutraalius voisi muuttua väitteestä todelliseksi käytännöksi. Hardingin mukaan seksismi ja andro- sekä eurosentrismi tieteellisessä tutkimuksessa ovat feministiselle empirismille varsinaisen tieteen ulkopuolisia, tiedeyhteisön huonoon toimintaan liittyviä määreitä. (Harding 1987, 288.) Hardingin ajattelusta kirjoittavan Suvu Ronkaisen mukaan:

jos tiede olisi toiminut niin kuin sen olisi pitänyt, ei tutkijoiden identiteeteillä tai tiedeyhteisön rakenteella olisi pitänyt olla mitään väliä. Eikä väliä olisi pitänyt olla myöskään tieteellisen metodin ulkopuolelle jäävillä kysymyksillä, kuten tutkimusintressien, hypoteesien, käsitteiden ja strategioiden asettamisella. (Ronkainen 2000, 167-8.)

Tämän ajattelun mukaan sallimalla suuremman osuuden naisia tieteentekijöinä ja toimimalla niiden sääntöjen mukaan, joita tieteelle on jo asetettu, epäkohdat korjaantuvat.

Standpointfeministit eivät pidä edellistä riittävänä selityksenä tieteen ongelmallisuuteen. Kysymys on siis siitä, ajatellaanko tieteen andro- ja eurosentrisyyden johtuvan huonosta tieteenteosta (bad science) vai siitä, että seksistiset ja rasistiset piirteet ovat tieteen ydintä ja siten tavanomaiseen tieteentekoon kuuluvia (science as usual). Jos itse käsitteet luonnosta sekä puolueettomasta, arvoista vapaasta, objektiivisesta tutkimuksesta ja tiedosta ovat androsentrisiä, valkoisia, porvarillisia ja länsimaisia, mikään yritys noudattaa tieteellistä metodologiaa tunnollisemmin ei voi neutralisoida tällaista värityneisyyttä. Tämä johtuu siitä, että metodit itse uudelleentuottavat näiden hierarkioiden synnyttämiä näkökulmia ja siten vinouttavat ymmärrystämme. (Harding 1987, 291.)

Pelkkä ”Add women and stir” -menetelmä ei siis riitä. Myös Petersonin mukaan ”naisten lisääminen” herättää kysymyksen siitä, *mihin* tarkalleen heitä on tarkoitus lisätä. Heidän lisäämisensä jo olemassa oleviin tiedonrakenteisiin paljastaa niihin sisäänrakennetut, annettuna otetut ja kyseenalaistamattomat ennako-oletukset. Rakenteet ovat usein määritelmällisestikin maskuliinisia, jolloin ne välttämättä alkavat horjua, kun niissä tehdään tilaa feministisille kysymyksenasetteluille. (Peterson 1992, 8, 10.) Feministiset kysymyksenasettelut eivät kuitenkaan ole universaaleja, vaan standpointsuuntausten mukaan aina osittaisia ja rajallisia (Ramazanoglu & Holland 2002, 66). Tämä ominaisuus on usein liitetty vain postmoderneihin feministisiin suuntauksiin.

Postmodernit feminismit

1980-luvun lopulla feministisissä teoriakeskusteluissa kuului empirististen ja standpointfeminististen puheenvuorojen lisäksi myös postmoderneja äänenpainoja. Ne olivat ja ovat yhä osin vaikeaselkoisia, metateoreettisia pohdintoja, joissa esitetään kritiikkiä kartesiolaisuudeksi kutsuttua, valistuksen ajalta peräisin olevaa tieteenteon ihannetta ja mallia kohtaan, johon kuuluu mm. objektiivisuus, rationaalisuus ja neutraalisuus (ks. esim. Ramazanoglu & Holland 2002). Feministiset empirismit ja standpointsuuntaukset perustuvat tälle mallille. Postmodernit feminismit ovat pitkälti vanhaa purkavia, niin kuin standpointsuuntauksetkin. Purkamisen eli dekonstruktion kohteina ovat esimerkiksi länsimaiselle tieteelle tyypilliset dikotomioihin perustuva ajattelu, universaalisuuden ihanne sekä suurten totuuksien ja kertomusten varaan rakentuvat teoriat.

Dikotomioihin perustuvan asioiden arvottamisesta ja sen kritiikistä kirjoittaa filosofi Tuija Pulkkinen. Hänen mukaansa moderni ajattelu, jota feministiset empirismit ja standpoint-näkökulmatkin edustavat, toimii tyypillisesti erilaisilla perusta-pinta -erotteluilla, kuten syvä-matala, syväpinnallinen ja sisäinen-ulkoinen. Modernin ajattelun päämääränä on paljastaa kerroksia riisumalla tutkittavan asian paljas totuus, sen ydin. Pulkkinen jatkaa listaa:

oikea-tehty, aito-keinotekoinen, luonnollinen-epäluonnollinen, alkuperäinen-kopio, paljas-peitetty, näkyvä-verhottu, totuus-ilmentymä, tosi-sepitetty, perusta-päällysrakenne, ruumis-vaatteet, synnynnäinen-rakentunut, referentti-merkitys, todellisuus-tulkinta, oleminen-esittäminen. (Pulkkinen 1998, 49.)

Eroteltujen asioiden välille muodostuu arvostus-, painotus-, selitys- tai kausaalisuhde. Postmoderni kiistää modernin tällaisille erotteluille antaman merkityksen tai tarkemmin ottaen vastustaa sitä painokkuutta, jolla moderni erottelut tekee. Kaikkia kaksijakoja ei kuitenkaan ole tarvetta kategorisesti välttää, vaan nimenomaan edellä mainittuja perusta-pinta -tyyppisiä. (Pulkkinen 1998, 49.)

Feministinen ajattelu lähtee vastustamaan dikotomisia erotteluja myös siksi, että ne ovat sidoksissa sukupuoleen. Hardingin mukaan tieteen dikotomioihin perustuva ajattelu on itse asiassa ollut yksi modernin tieteen käsitteellisen järjestelmän feminististen kritiikkien tärkeimmistä kohteista. Harding puhuu kulttuuri-luonto -dikotomiasta, joka esiintyy keskeisessä modernissa länsimaisessa ajattelussa monessa eri vastakkainasettelussa: järki vastaan tunteet, objektiivisuus vastaan subjektiivisuus, mieli vastaan ruumis, abstrakti vastaan konkreettinen sekä julkinen vastaan yksityinen. Kulttuurissamme ja tieteessä maskuliinisuus identifioidaan kulttuuriin ja feminiinisyys luontoon kaikissa näissä jaotteluissa.

Jaottelujen jälkimmäinen osapuoli edustaa aina alempiarvoista ja suhteutuu ylempiarvoiseen määrittämällä tätä kielteisesti. Alempiarvoinen sisältää siis sen, mitä ylempiarvoinen ei ole. Jokaisessa tapauksessa jälkimmäistä käsitettä pidetään voimakkaana uhkana, joka nousee kukistamaan edellisen, jollei tämä käytä sen suhteen tiukkaa kontrollia. (Harding 1987, 300.) Dikotomia-ajattelun tuominen näkyville paljastaa tieteellisen ajattelun läpisukupuolittuneen luonteen. Konkreettisesta naisten esiin tuomisesta on siirrytty pohtimaan muun muassa tieteen sukupuolittuneisuuden sekä sukupuolen/sukupuolien rakentuneisuutta ja merkityksiä.

Liljeström ja Koivunen nimittävät postmoderniksi feminismiksi näkemystä, jonka mukaan kaikki tieto on osittaista (Liljeström & Koivunen 1996, 28). Myös Anttosen mukaan universalismin ja suurten totuuksien kritiikissä onkin kyse siitä, että koko maailman kattavaa selitystä asioista ei enää katsota mahdolliseksi eikä toivottavaksi. Tieto todetaan aina paikalliseksi ja tietystä näkökulmasta syntyväksi. Tällöin luovutaan mahdollisuudesta esiintyä objektiivisena, rationaalisena ja neutraalina ainakin näiden käsitteiden konventionaalisessa merkityksessä. Anttosen mukaan ideaali puhtaasta tiedosta ja tiedon universaaliudesta rikkoutuu. (Anttonen 1997, 48.)

Postmodernit feminismit kritisoivat aikaisempia suuntauksia myös yksisukupuolisuuden tavoittelusta ja erojen häivyttämisestä. Jos kerran standpointepistemologialla halutaan aikaansaada uudenlaista tiedettä, miksi siinä sitten tavallaan kopioidaan miestieteelle tyypillinen toimintatapa eli vain käännetään arvoasetelma pääläelleen ja asetetaan naiset miesten sijaan tiedon ylivertaisiksi tuottajiksi? Ja mitä ylipäätään tarkoittaa, että otetaan lähtökohdaksi naisten näkökulma? Eri puolilla maailmaa eri aikaan elävien naisten näkökulmat eivät tämän kritiikin mukaan millään voi olla yhteneväiset. Onkin osoitettu, että 80-luvun standpointfeministit puhuivat enimmäkseen valkoisen keskiluokkaisen länsimaisen heteronaisen näkökulmasta (esim. Anttonen 1997). Postmodernit feminismit kyseenalaistavat myös varman tai toden näkemyksen siitä, mikä ”nainen” tai ”sukupuoli” ylipäätään on. Tämän ajattelun mukaan ”naista” ei voida pitää universaalina yhdistävänä tekijä feminismissä.

Feminististä tutkimusta voidaan luokitella lukuisin erilaisin perustein. Keskeistä on sen lähtökohtien, oletusten ja metodien moninaisuus. Siksi feminismistä puhutaankin usein mieluummin monikossa, feminismeinä. Erilaisista suuntauksista puhuttaessa on tärkeää niin ikään huomata, etteivät eri suuntaukset ole toisensa poissulkevia tai toisensa saumattomasti korvaavia, vaan lähinnä osittain

toistensa päälle rakentuvia keskusteluja. Anttosen mukaan kyse on ”kerrostumista, missä uudet keskustelut syntyvät usein hegemoniseen asemaan nousseen metadiskurssin kritiikistä” (Anttonen 1997, 25). Vanhat kerrostumat eivät välttämättä katoa mihinkään, vaan monenlaisia keskusteluja on eri yhteyksissä käynnissä yhtä aikaa.

Feministisen kansainvälisten suhteitten tutkimuksen perusteet

“The last thing I would do as a feminist is to look a woman of color in the eye and tell her that that’s not my problem in the way that IR tells feminists that gender is not its problem.” Christine Sylvesterin haastattelema kansainvälisten suhteitten tutkimuksen parissa työskentelevä nainen (Sylvester 1996, 269).

Kansainväliset suhteet on ollut tieteenala, jossa feministisiin kysymyksenasetteluihin on herätty myöhään moneen muuhun alaan verrattuna. Christine Sylvesterin mukaan alan tutkija Ann Tickner onkin luonnehtinut miesvaltaisen alan tutkijayhteisöä määreellä ”*white men in ties*”, valkoiset kravattimiehet (Sylvester 2002, 9). Esimerkki siitä, kuinka totaalisesti miesrepresentaatiot ovat oletuksena teoreettisessa kirjallisuudessa, löytyy Handmaids-artikkelista, jossa siteerataan Graham Allisonia 1960-luvun poliittisen päätöksenteon kuvauksesta: “*Miehet jakavat valtaa. Miehet ovat erimielisiä siitä, mihin toimenpiteisiin pitäisi ryhtyä. Nämä erimielisyydet ovat merkittäviä.*” (Allison 1969, 707, sit. Sylvester 1998, 59.)

Toinen esimerkki löytyy amerikkalaiselta Cynthia Enloelta, yhdeltä merkittävistä ja varhaisimmista feministisistä kansainvälisten suhteitten tutkijoista. Enloe kirjoitti vuonna 1989 kansainvälispoliittisista huippukokouksista ja eri maiden hallituksista, että niiden ryhmävalokuvista useimmiten tuskin huomaamme, millaisilta herrakerhoilta ne näyttävät. Enloesta yksi Margaret Thatcherin, joka tuohon aikaan oli useimmiten ainoa nainen noissa ryhmäkuviissa, hyödyllisimmistä tehtävistä olikin tämän turtuneisuuden murtaminen. Kun miesjoukon seassa seisoo yksi nainen, ei voi olla kiinnittämättä huomiota siihen, että miehet ovat miehiä. (Enloe 1989, 6.) Enloen huomio huippupolitiikan

miesvaltaisuudesta tekee hetkessä näkyväksi ja ymmärrettäväksi alan feministisen tutkimuksen lähtökohdan: naisten puuttumisen tai vähäisyyden kansainvälisissä suhteissa.

Naisten puuttumista alalta ovat lähteneet 1980- ja 90 -lukujen vaihteesta alkaen tutkimaan monet feministisesti orientoituneet tutkijat. Christine Sylvesterin mukaan kansainvälisten suhteitten ei-feministiset tahot ovat usein niputtaneet kaikki feministit yhteen nippuun, ”*bunch feminists like daisies in a bouquet*” (Sylvester 2002, 10), vaikka heidän lähestymistapansa ja taustaoletuksensa - niin kuin kaikessa feministisessä tutkimuksessa - eroavat toisistaan huomattavasti. Feministisessä kansainvälisten suhteitten tutkimuksessa laajennetaan, siirretään painopistettä, uudelleentulkitaan, rakennetaan ja puretaan, jotta tutkimuksissa voitaisiin vastata myös naisten asettamiin, naisten elämien kannalta olennaisiin ja ratkaiseviin kysymyksiin. Keskeisenä ajatuksena on myös ollut, ettei sukupuolta huomioonottamaton tutkimus kykene käsittämään kaikkia kansainvälisten tapahtumien takana olevia syitä (Grant 1992, 87) eikä siten tuottamaan tarpeeksi hyvää tiedettä.

Näkymätön ja ulossuljettu

Feminististen kansainvälisten suhteitten tutkimuksen lähtökohta on siis naisten puuttuminen alalta sekä tekijöinä että aiheina. Kansainvälisiä suhteita ei ole alun perin kirjoitettu naisten näkökulmista, eivätkä kirjoittajatkaan ole kovin pitkään olleet naisia. Lukemissani teksteissä naisten puuttumisesta kirjoitetaan monin eri termein. Puhutaan hiljaisuudesta, näkymättömyydestä, poissaolosta, mykkyyydestä ja vaikenemisesta tai vaientamisesta: ”*hiljaisuus on tehnyt meistä mykkiä*”, ”*naisten näkymättömäksi tekeminen*”, ”*jos kuuntelisimme naisia tarkemmin*” (Enloe 1989, 4-11); ”*ne, joiden puhemahdollisuutta rajoitetaan*” (Hansen 2000, 294). Edelleen mainitaan vakavastiottaminen, tunnustuksen antaminen ja viittaaminen - siis se, viitataan alan muussa kirjallisuudessa feministien teksteihin.

Christine Sylvester ottaa esiin vaikenemisen feministien teoretisoinneista (Sylvester 1994, 8). Tällä hän viittaa siihen, että tieteenalalla käytäviä keskusteluja jatketaan feministitutkijoiden puheenvuoroja ja heidän näkökantojaan huomioimatta. Sylvester kirjoittaa myös, kuinka feministinen ajattelu saatetaan alan teksteissä mainita yleisellä tasolla viittaamatta erityisesti kehenkään, siis nimeämättä ketään feminististä tutkimusta tehnyttä (Sylvester 1994, 149–150). Tällainen ylimalkainen mainitseminen voi

kieliä siitä, ettei feministisiin ajatuskulkuihin vaivauduta perehtymään kunnolla. Virhetulkintojen määrä saattaa olla melkoinen. Nimeltä mainittuun kirjoittajaan viittaaminen on tieteessä keskeistä, sillä viittaus on tärkeyden, merkittävyyden ja tunnettuuden tai trendikkyydenkin merkki.

Uudempia (2002) keskustelujaan feministisistä kansainvälisistä suhteista Sylvester ryhmittelee näön, sijoittamisen ja viittauksen teemoin. Uusien, vasta havaittujen subjektien *sijoittaminen* (siting) tai ankkuroiminen kansainvälisiin suhteisiin perustuu naisten ja sukupuolen *näkemiselle* (sighting) alalla. *Viittaaminen* (citing) taas liittyy kysymykseen siitä, mihin lähteisiin kansainvälisten suhteitten tutkimusta tekevät feministit nojaavat ollakseen uskottavia ja rakentaakseen itselleen auktoriteettia alalla, joka Sylvesterin mukaan kuitenkin vielä pitää feministiseen tutkimukseen hajurakoa. (Sylvester 2002, 15.)

Naisten ulossulkemisesta ja ”ulosmäärittelemisestä” kirjoittaa Marja Keränen (1993). Hänelle valtio-opin ja naistutkimuksen kohtaamattomuus on ”*keskustelua kuurojen ja mykkien kesken*”. Hän siteeraa myös Kathy Fergusonia, joka kuvaa feministisen tutkimuksen olemattomia vaikutuksia valtio-opin kaanoniin ilmaisulla ”*the radical deafness of political science*”, valtio-opin radikaali kuurous. (Keränen 1993, 17.) Keränen on analysoinut suomalaista valtio-opin kirjallisuutta vuosilta 1945 - 1965. Tämän ajanjakson puolivälistä lähtien valtio-opin tieteenalakeskusteluissa dominoi behavioristinen paradigma, joka pyrki alan luonnontieteellistyyppiseen ”tieteellistämiseen”. Sen tavoiteltuihin ominaisuuksiin kuuluivat sukupuolettomuus, neutraalius ja universaalius ja sen päämääränä oli tuottaa faktuaalista ja objektiivista tietoa. (Keränen 1993, 231.)

Keräsen tutkima valtio-opin tieteellisyysskeskustelu liittyy siihen tieteessä keskeiseen kamppailuun ja argumentointiin, jolla kukin tutkimusala legitimoit ja etabloi itsensä muiden alojen joukossa. Legitimoinnissa on kyse muun muassa oman alan konstruoimisesta täysivaltaisena ja itsenäisenä, oman spesifin tutkimusalueen omaavana. Oikeuttamisen prosessissa tehdään eroa muihin aloihin ja tahoihin kirkastaakseen kuvaa siitä, mistä omalla alalla on kysymys ja mistä ei. Legitimointia tehdään sekä jonkun uuden alan erottautuessa emotieteestään että myös tieteenalojen sisällä käytävissä alaa muovaavissa keskusteluissa. Keräsen mukaan valtio-oppi tieteellistyi ja etabloi itsensä vakavasti otettavana tieteenalana muodostamalla ”mitä valtio-oppi on” vastakohtaksi ”mitä naiset ovat”. (Keränen 1993, 5.) Alan tieteellistäminen tehtiin siis ”maskuliinistamalla” sen identiteettiä (Keränen 1993, 234).

Mainintoja naisista käytettiin selventämään valtio-opin rajoja. Toisin sanoen se, mikä määriteltiin alalle kuulumattomaksi, esitettiin ’naiselliseksi’ tai ’naisiseksi’.

Samantyyppisiin havaintoihin päätyy myös Christine Sylvester vuoden 1994 teoksessaan, jossa hän käy läpi kansainvälisten suhteitten kolmea tähänastista suurta debattia ja etsitään niistä jälkiä poissiivotuista ”naisista”. Ratkaisuehdotuksena oman alansa sukupuolisokeuteen Sylvester hahmottelee kansainvälisten suhteiden postmodernia feminististä metodia, jossa keskeinen osa on ajatuksella *homesteadingista* eli uudisraivaamisesta. Homesteadingilla hän tarkoittaa vanhojen paikkojen ja identiteettien uudelleenmerkitsemiseen. Sen avulla paljastuu, kuinka tietyt tilat (kuten kansainvälisten suhteitten tieteenala) on merkitty kodeiksi vain tietyille ruumiille, aktiviteeteille ja lahjakkuuksille. (Sylvester 1994, 2-3.)

Sylvesterin uudisraivaamisen käsite on mielestäni kyseenalainen, koska termin alkuperäiseen merkitykseen liittyviä assosiaatioita on vaikea sivuuttaa: uudisraivaaminenhan on alun perin ollut Yhdysvaltain lännessä prosessi, jossa alkuperäisväestön maa jaettiin heiltä kysymättä ns. uudisasukkaiden omistukseen. Jos uudelleenmerkitseminen kuitenkin onnistuu ilman toisten talleamista, sinällään kiinnostava käsite on selkeä esimerkki feministisestä uudelleenmäärittelystä. Keränen puolestaan puhuu kuurojen ja mykkien keskustelun muuttamisesta todelliseksi dialogiksi. Hän kysyy, olisiko kuunteleminen ja kuuleminen vihdoinkin mahdollista pitkän kohtaamattomuuden kauden jälkeen. (Keränen 1993, 229.)

Ensimmäinen aalto: Cynthia Enloe ja naiset toimijoina kansainvälisissä suhteissa

Vivienne Jabri ja Eleanor O’Gorman jakavat feministisen kansainvälisten suhteitten tutkimuksen kahteen aaltoon. Jakoperusteena on tutkijoiden suhtautuminen ja näkökulma eroihin: toisaalta naisten ja miesten väliseen eroon ja toisaalta naisten välisiin eroihin. Jako suhteutuu aiemmin esittämäni feministisen tutkimuksen kolmijakoon siten, että ensimmäisen aallon tekstit lukeutuvat luontevimmin empiristisiin tai standpointfeministisiin suuntauksiin, kun taas toisen aallon teksteistä löytyy sekä standpoint- että postmoderneja tutkimusotteita. (Jabri & O’Gorman 1999, 1-3.)

Ensimmäisen aallon kirjoittajat pyrkivät Jabrin ja O’Gormanin mukaan ensisijaisesti saamaan kuuluviin naisten vaiennettuja ääniä. Tutkimuksen ja julkaisujen pääfokus on dekonstruoida alan tärkeitä tekstejä ja tuoda päivänvaloon alan sukupuolivinoutuneisuus. Varhaiset teokset pyrkivät purkamaan niitä sukupuolittuneita vastakkainasetteluja, jotka ovat sulkeneet naiset pois valtion, turvallisuuden ja talouden ydinkäsitteistä ja tutkimaan sukupuolten välisiä suhteita valtasuhteina. Ne tutkivat naisten ja miesten välisiä binäärioppositioita ja niihin liittyviä arvoasetelmia. (ibid.) Ensimmäiseen aaltoon Jabri ja O’Gorman lukevat muun muassa Cynthia Enloen ja Jill Steansin.

Cynthia Enloe tutkii *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Relations* -teoksessaan (1989) muiden muassa naisturistien, diplomaattien vaimojen, vaate- ja elintarviketeollisuudessa työskentelevien naisten ja kotiapulaisten kansainvälisiä suhteita. Kukaan edellä mainituista ei oikeastaan sukupuolta huomioimattoman valtavirtatutkimuksen silmissä ole kansainvälisissä suhteissa varteenotettava toimija. Enloe kieltäytyy kuitenkin uskomasta, ettei näitten naisten arkisillakin toiminnoilla olisi merkitystä kansainvälisissä suhteissa. Päinvastoin, kaikkien hänen kuvaamiensa erilaisten naisten elämä kietoutuu moninaisesti ja erottamattomasti kansainvälisiin suhteisiin. Enloelle ”kansainvälinen on henkilökohtaista” eli kansainvälisiä suhteita muovaavat ja järjestävät niin diplomaattien vaimojen palkaton työ maiden välisten suhteiden hyväksi illallisia järjestäessään kuin kansainvälisten sotilastukikohtien liepeillä työskentelevien paikallisten naisten seksityö sotilaiden viihdyttäjinä. (Enloe 1989, 196-7.)

Enloe puhuu kansainvälisten suhteitten maailmasta maisemana (landscape). Hän on asettanut kirjassa tehtäväkseen osoittaa lukijoille, kuinka tätä maisemaa on mahdollisuus kartoittaa siten, että näkyviin tulevat muutkin kuin ”eliittiin kuuluvat miehet”. (Enloe 1989, 1,3.) Sylvester kuvaa Enloen lähestymistapaa tavallisten naisten näkemiseksi ja kuunteluksi (Sylvester 2002, 32). Enloen lähestymistapa naisiin kansainvälisissä suhteissa on käytännönläheinen. Sylvesterin mukaan Enloe ei etsikään naisia itse tieteenalalta, vaan siitä maailmasta, jota kansainväliset suhteet väittää tutkivansa. (Sylvester 2002, 29.)

Kansainvälisten suhteitten maisema näyttää Enloen linssien läpi katsottuna hyvin erilaiselta kuin se, mitä konventionaalisissa kansainvälisten suhteitten analyyseissä on totuttu havainnoimaan. Enloen linssi on myös konkreettisesti kameran linssi - teoksen oivaltavat valokuvat tuovat maailmaa lähemmäksi lukijaa:

kirjan sivuilla filippiiniläinen prostituoitu kävelee kadulla amerikkalaisen sotilaan kanssa kädet toistensa vyötäisillä. Filippiiniläinen ompelija istuu valmistamassa farkkuja Leviksen tehtaalla. Greenhamin rauhanleiriläiset tanssivat piirissä mielenosoituksena risteilyohjussiilon päällä Yhdysvaltojen tukikohdassa Englannissa. Kaikkien näiden naisten elämä on käsinkosketeltavasti ja ruumiillisesti osa kansainvälisiä suhteita.

Yhtenä merkittävänä kansainvälisten suhteitten vaikuttajaryhmänä Enloe pitää miesdiplomaattien vaimoja, jotka ovat konventionaalisissa teksteissä toistaiseksi pysyneet näkymättöminä. Diplomaattirouvien kohdalla Enloe nostaa esiin avioliittojen merkittävyyden kansainvälisten suhteitten kannalta: maataan edustavien politiikan henkilöiden - kuninkaallisista diplomaatteihin - ollessa kyseessä sillä on ollut poliittista merkitystä, millainen puoliso edustajalla on. Avioliitot merkitsivät mahdollisuutta solmia suotuisia poliittisia ja taloudellisia alliansseja. Varsinkin kuninkaallisten avioliittojen kohdalla hallitsijan puolisonvalinnan poliittisuus on ollut ilmeistä. (Enloe 1989, 93.)

Diplomatiassa puolison merkitys alkoi Enloen mukaan 1800-luvun lopulta lähtien kasvaa ja monipuolistua. Oli ja on keskeistä, että diplomaattien suhteet toisiinsa muodostuivat luottamuksellisiksi. Tällaista kuitenkin harvoin saadaan luotua pelkästään toimisto-olosuhteissa ja virallisissa tapaamisissa. Diplomaattien vaimojen odotettiin yhä useammin seuraavan miestänsä tämän komennukselle ja toimivan edustuskodissaan illalliskutsujen ja cocktail-tilaisuuksien emäntänä. Vaimo on ilmaiseksi valtiolle työskennelevä emäntä, ”hostess”, joka huolehtimalla vieraidensa viihtyvyydestä edistää osaltaan maansa kauppa- ja poliittisia suhteita. (Enloe 1989, 96.) Marianne Blomqvist, tutkija ja eri maissa pitkään palvelleen suomalaisen suurlähettilään vaimo, kuvaa tilannetta näin:

Suurlähettilään vaimo on valtion palkaton piika. Tosin suurlähettiläs saa vaimonlisää, eräänlaista ruokarahaa. Kun lähdimme tänne Brysseliin viitisen vuotta sitten, kysyin Leifiltä, paljollako saan syödä. Summa oli sama kuin kantavan lehmän hinta päivän Vasabladetissa. (HS 26.3.02.)

Tämän työn kontekstiin sopiva esimerkki merkittävästä puolison roolista on Jacqueline Kennedy, jota pidetään vieläkin ylittämättömänä ’ensimmäisenä naisena’ Yhdysvaltojen presidentt historiassa. New Yorkin Metropolitan-taidemuseo järjesti kesällä 2001 ”*Jacqueline Kennedy: The White House Years*” -näyttelyn, jossa oli esillä oheismateriaalin kera 80 autenttista Jackien käyttämää ”virikapukua”, kuten Helsingin Sanomien toimittaja Marja-Terttu Kivirinta niitä kutsui. Näyttelyn tarkoituksena oli esitellä

pukujen kautta Jackie Kennedyn merkitystä ”*omalla tavallaan myös aikansa poliittisena vaikuttajana*”. Kennedyt ehtivät lyhyeksi jääneestä kaudestaan huolimatta tehdä useita valtiovierailuja, joissa Jackie teki suuren vaikutuksen sekä hulppealla pukeutumistyyllillään että kosmopoliittisella käytöksellään. Näyttelyn asiantuntija, Vogue-lehden Hamish Bowles puhuu Jackiestä yhtenä ”*maailman historian suurista tyyli-ikoneista, jonka vaikutusta kokonaisen sukupolven tapaan muokata ulkonäköään, pukeutua ja käyttäytyä ei voi yliarvioida*” (HS 1.7.2001).

Jackien pukujen pääsuunnittelijan Oleg Cassinin mukaan John F. Kennedy oivalsi vaimonsa vaikutusvallan Kanadan-vierailulla: ”*tuolla matkalla vaimo sai uuden ulottuvuuden miehensä silmissä. Hänestä tuli suurlähettiläs numero yksi! Ambassador Numero Uno!*” Pariisin-matkalla Jackie keskusteli presidentti de Gaullen kanssa ranskaksi ja syrjäytti presidenttien välisessä keskustelussa de Gaullen tulkin. Presidentti Kennedy lausahti matkasta: ”*Valmistautumiseeni presidentiksi ei kuulunut Ranskan tuntemus diplomaattisen kokemuksen kautta. Sain sen avioliiton avulla*” (ibid.). Nelosluvussa palaan Kennedyjen presidenttikauteen aineistoanalyysissäni. Vaikka Jackie onkin silloin muiden, vähemmän itsestään selvien Washingtonin naistoimijoiden varjossa, on hyvä muistaa hänen vaikutusvaltainen läsnäolonsa Valkoisessa Talossa.

Nykyään diplomaattivaimojen tilanne näyttää ainakin osittain erilaiselta muun muassa siitä syystä, että nuoremmat sukupolvet eivät enää yhtä lailla suostu luopumaan omasta urastaan. Lisäksi diplomaattikunnassa on jo sen verran naisia ja heillä omaa työtään tekeviä puolisoita, että käytännöt muuttuvat. Suomen nykyisestä kontekstista löytyy hyvä esimerkki siitä, miten naisille luontaisina nähtyjen tehtävien siirtyminen miehen hoitoon vaikuttaa asenteiden muuttumiseen: valiokuntaneuvos Pentti Arajärven kohtaloa ”diplomaatinrouvana” sääliteltiin Tarja Halosen ensimmäisen presidenttikauden alkuvaiheessa. Lehdistöissä pohdittiin, miltä Arajärvestä tuntui luopua omasta urastaan ja uhrautua puolisonsa hyväksi. Tilanteessa olisi voitu mielestäni tuoda esille myös se, että asiaa tuskin olisi julkisuudessa pohdittu, jos vaalit olisi tuolloin voittanut pariskunta Aho ja roolien jako sukupuolen suhteen pysynyt totuttuna. Mielenkiintoista oli myös presidentin puolison nimeäminen valiokuntaneuvokseksi eikä pelkästään puolisoiksi eli se, että nähtiin välttämättömänä säilyttää hänen kohdallaan viittaus hänen omiin, presidentti Halosesta riippumattomiin ansioihinsa työurallaan.

Jabrin ja O’Gormanin mukaan kansainvälisten suhteitten kirjoittajat kuten Enloe ovat auttaneet muovaamaan alan feminististä agenda, joka on nähnyt kansainvälisen henkilökohtaisena ja kyseenalaistanut valtion johtoaseman kansainvälisen toimijana (Jabri & O’Gorman 1999, 1). Enloe on muiden joukossa pyrkinyt kyseenalaistamaan ja horjuttamaan tieteenalan konventionaalaisia rajoja ja tehnyt näkyväksi nykyistä valtajärjestelmää ylläpitäviä taustaoletuksia. Hän näkee naiset kansainvälisen täyspainoisina toimijoina ja vallan käyttäjinä, ei vain vallan kohteina. Vaikka Enloen *Bananas* -teos sijoittuikin enimmäkseen ensimmäisen aallon kontekstiin, hän kuitenkin nostaa kirjassaan jonkin verran esiin myös naisten välisiä eroja, joista syntyneeseen keskusteluun seuraavassa kappaleessa käsiteltävä toinen aalto pohjaa (Ks. Enloe 1989, 198-9).

Toinen aalto: Jan Jindy Pettman ja Christine Sylvester

Ensimmäisen aallon keskustelujen pohjana ovat olleet naisten ja miesten väliset erot ja naisten keskinäiset yhtäläisyydet. Toisen aallon feministiset kansainvälisten suhteitten tekstit ovat syntyneet kontekstissa, jossa feministisessä tutkimuksessa yleensä yhä tärkeämpänä keskustelunaiheena ovat olleet naisten väliset erot.

Erokeskustelun juuret ovat siinä universalismin kritiikissä, jota muun muassa kolmannen maailman ja mustat feministit ovat esittäneet ns. valtafeminismille. Esimerkiksi naisten yleismaailmallisen emansipaation suitsuttaminen näyttäytyy vähintään epämääräisenä, kun otetaan huomioon ne moninaiset tavat, joilla esimerkiksi rotu, uskonto ja luokka sekä seksuaalinen ja sukupuolinen suuntautuneisuus ja monet muut tekijät tuottavat eroja naisten välille. Pelkkä erojen tunnustaminen ei kuitenkaan riitä: Lea Rojolan mukaan on myös kysyttävä, mitä toisten kokemukset merkitsevät omalle kokemukselle sekä miten nämä erilaiset kokemukset suhtautuvat toisiinsa (Rojola 1996, 166). Kysymys ei ole siis pelkästä erojen toteamisesta, vaan siitä, kuinka ne kirvoittavat tarkastelemaan kriittisesti omaa ymmärrystämme maailmasta.

Toiseen aaltoon lukeutuvat Jan Jindy Pettman ja Christine Sylvester. Näiden kahden tutkijan lähestymistavat eroavat toisistaan huomattavasti, mutta molemmat ovat pyrkineet uudelleenpiirtämään

kansainvälisten suhteitten alaa ja sijoittamaan ihmiset ja subjektiivisuuden sen ytimeen. Molemmat ovat myös ottaneet huomioon erojen hahmottamista ajattelussaan.

Toisin kuin ensimmäisen aallon tutkimuksissa, Pettman näkee naisten väliset erot yhtä tärkeinä kuin naisten ja miesten väliset erot. Jabrin ja O’Gormanin mukaan hän nostaa naisten välisiä eroja esiin yhtä hyvin rodun, kulttuurin ja luokan kuin sukupuolenkin ymmärryksestä käsin. Pettmanille erilaisuus on moninaista ja määrittää, vaientaa sekä artikuloi naisten positioita ja kokemuksia kansainvälisessä. Henkilökohtainen ja kansainvälinen lomittuvat, kun Pettman tutkii teoksessaan *Worlding Women. A Feminist International Politics* (1996) kansainvälisen politiikan päivittäistä vaikutusta eri puolella maailmaa hyvin erilaisia elämiä eläviin naisiin sodan, kansainvälisen instituutioiden rakentamisen, kolonisaation/dekolonisaation sekä kansainvälisen poliittisen talouden näkökulmista. (Jabri & O’Gorman 1999, 5-6.)

Pettmanin (1996) kehittämä käsite ”*worlding women*” tarkoittaa naisten kokemusten ottamista mukaan kansainvälisiin suhteisiin. Naisten kansainväliseen liittyvät kokemukset otetaan vakavasti olettamatta kuitenkaan minkään kokemuksen olevan läpinäkyvä tai poliittisesti viaton. Kaikki sosiaaliset suhteet ovat sukupuolittuneita ja nojaavat tietynlaiseen maskuliinisuuteen ja feminiinisyyteen sekä uusintavat niitä, eivät kuitenkaan ilman kamppailua tai muutosta. Pettman haluaa käsitteellä huomioida kansainvälisten suhteitten läpikotaisin sukupuolittunutta luonnetta tekstinä ja territoriona, tieteenalana ja käytäntönä. Toisen aallon tematiikan mukaisesti Pettman korostaa ”*worldingissä*” sitä, että erilaiset naiset - ja miehet - kokevat maailman tai maailmansa eri tavoin. Nämä erot ovat hänelle voimakkaita sijoittumisen ja intressien merkkejä. Käsite merkitsee siis myös naisten välisten erojen tutkimista. (Pettman 1996, x-xi.)

Christine Sylvesterille taas on Jabrin & O’Gormanin mukaan erilaisuuden diskursseissa tärkeä piirre valta. Se, kuinka erilaisuus merkitsee naisten kokemukset ja äänet tai hiljentää ne, on huomionarvoista feministiselle politiikalle vastarinnan ja toisinajattelun käytäntönä. Kansainvälisten suhteitten alueelta poistettujen äänten ja subjektien ottaminen käyttöön on haaste, jonka Sylvester antaa sijoittamalla erilaisuuden suhteet (*relations of difference*) tieteenalan feministisen kritiikin keskiöön. Käyttöön ottaminen tapahtuu Sylvesterin kehittämällä empaattisen yhteistyön (*empathetic cooperation*) feminististä metodilla, jonka keskeinen piirre on tarve molemminpuoliseen tunnustamiseen (*mutual*

recognition) ja siten keskusteluun, ei yksipuoliseen sanelemiseen. (Jabri & O’Gorman 1999, 6-7.) Empaattisen yhteistyön metodin Sylvester on luonut postkolonialistisen ajattelun viitekehyksessä. Tarkoitus on avata keskustelua länsimaisten ja ei-länsimaisten tutkijoiden ja tutkimusten välille. Sylvesterin *Handmaids*-artikkelissa on niin ikään kyse ”kansainvälisten suhteitten alueelta poistettujen äänten ja subjektien ottamisesta käyttöön”. Konteksti on kuitenkin eri: artikkelissa pitäydytään amerikkalaisessa 1960-luvun huippupolitiikassa ja siitä eri aikoina tehdyissä tulkinnoissa.

Feminististä turvallisuuden uudelleenmäärittelyä

To talk about security without thinking about gender is simply to account for the surface reflections without examining what is happening deep down below the surface (Ken Booth 1997, 101).

Esimerkkinä kansainvälisten suhteitten alan feministisen tutkimuksen aihealueista käsittelen turvallisuuden tutkimusta. Sota ja turvallisuus olivat Rebecca Grantin mukaan huomiota herättävimpiä aiheita kansainvälisten suhteitten varhaisessa kehityksessä erilliseksi tieteenalaksi. Grantille sodan ja turvallisuusongelmien painottaminen ennen kaikkea eriytti kansainväliset suhteet omaksi alakseen - ilman tarvetta vetää ja puolustaa rajoja ei kansainvälisiä suhteita sellaisenaan olisi. (Grant 1992, 84.) Sota ja turvallisuus on keskeisesti esillä myös *Handmaids*-artikkelissa, jossa kuvataan Kuuban ohjuskriisin aikaisia tunnelmia ja mahdolliseen sotaan valmistautumista. Kriisin pakottaman mahdollisen evakuoinnin järjestelyistä Sylvester kirjoittaa, että Washingtonin virkailijoiden vaimoille annettiin tarrat auton tuulilaseihin, ”*jotta liikenteessä tiedettäisiin väistää, kun he suuntaisivat suunniteltuun kokoontumispaikkaan George Washington Parkwaylla Potomac-joen varrella. Kaikki tämä oli tarkoitus tehdä ilmahälytys sireenien soidessa*” Yhden sihteerinkin sai tuoda, kunhan presidentti oli henkilökohtaisesti hyväksynyt valinnan. (Reeves 1993, 400, sit. Sylvester 1998, 62.) Mainitsen sihteerit tässä siksi, että myöhemmin artikkelissa juuri he ovat naistoimijoita, jotka vastamuistin avulla osoittautuvat korvaamattomiksi politiikan toimijoiksi Washingtonin piireissä (ks. luku 4).

Artikkelista avautuu toinenkin ikkuna sotaan ja turvallisuuteen liittyviin teemoihin Margaret Atwoodin *The Handmaid's Tale* -romaanin kautta. Romaani, jonka esittelen yksityiskohtaisemmin luvussa 4, kertoo tarinan kristillisfundamentalistien vallankaappauksen kautta luomasta yhteiskunnasta, joka käy jatkuvasti sotaa vihamielisiä naapurivaltioita vastaan. Tämän yhteiskunnan, Gileadin, yksi peruspyrkimyksistä on tuottaa turvallisuutta ennen kaikkea naiskansalaisilleen, joiden se katsoi elävän turvatonta, uhkien täyttämää elämää aikaisemmassa yhteiskuntamallissa. Gileadin keinot ovat kuitenkin äärimmäisiä ja julmia, ja perustuvat sukupuolten välisten suhteitten uudelleen järjestelylle. Naisten liikkuminen kotitalouden ulkopuolella on ankarien rangaistusten uhalla tiukoin säädeltyä ja määriteltyä, jolloin poikkeamat on helppo havaita.

Turvallisuutta on perinteisissä analyyseissä käsitelty yleensä valtioiden näkökulmasta. Petersonin mukaan valtioiden turvallisuus hallitsee yhä käsitystämme siitä, mitä turvallisuus on ja voi olla. Monet nykyiset turvallisuusongelmat eivät kuitenkaan sovi turvallisuuden valtiokeskeiseen kuvaan lainkaan: esimerkiksi ”kansallinen turvallisuus” on ristiriitainen käsite nimenomaan suhteessa naisiin. (Peterson 1992, 31–32.) Tämä johtuu siitä, että naisten kokemat turvallisuusuhat eivät välttämättä ole koko kansakunnan kokemia uhkia, vaan nimenomaan naisten elämiin liittyviä. Siksi niitä ei nähdä merkittävinä, valtiotason ongelmina ja ne voivat jäädä valtiokeskeisessä tarkastelussa näkymättömiin. Tällaisia uhkia voivat olla esimerkiksi naisiin kohdistuva väkivalta perheen tai suvun sisällä. Feministiset tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota valtiotason turvallisuusanalyysien riittämättömyyteen ja epärelevanttiuteen sekä turvallisuuden käsitteen suppeuteen ja kattamattomuuteen naisten ja heidän läheistensä elämien suhteen.

Seuraavassa tarkastelen kahta feminististä turvallisuuden uudelleenmäärittelyä, joista toinen, tanskalaisen tutkijan Lene Hansenin artikkeli *The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School* (2000) käsittelee kunniamurhia Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamiskäsitteen kontekstissa ja toinen, Sylvesterin ja Enloen analysoima Greenham Common -rauhanleiricase rauhanaktivismia. Ristiriitaisuus suhteessa vallitseviin kansallisiin turvallisuuskäytäntöihin näkyy niissä selkeästi: naiset eivät saa yhteisöltään (valtioltaan) tarvitsemaansa turvaa. Syynä on, että nämä käytännöt on merkitty neutraaleiksi, joka käytännössä tarkoittaa sukupuolten ja erityisesti naisten erityistarpeita huomioimattomiksi. Näistä kahdesta Hansenin artikkeli liittyy selkeästi toisen aallon feministiseen kansainvälisiin suhteisiin, koska siinä tunnustetaan ja paikannetaan

naisten välisiä eroja. Greenham Common niveltyy enemmän ykkösaallon teemoihin. Molemmissa demonstroidaan, millä tavoin näkökulma turvallisuuteen muuttuu ja moninaistuu, kun sukupuoli analytyttisenä kategoriana otetaan tosissaan.

Vaikenemisesta ja pakistanilaisten naisten turvattomuudesta

V. Spike Peterson kirjoittaa naisten rakenteellisesta turvattomuudesta valtioiden sisällä. Hänen mukaansa turvallisuusongelmana on nimenomaan se, ettei rakenteellista väkivaltaa - kuten naisten alistusta - sinänsä pidetä tärkeänä asiana. Peterson kysyykin, miten systemaattisesta hyväksikäytöstä ja ihmisarvon alentamisesta on tullut niin hyväksyttävää, epäpoliittista ja luonnollista? Miten nykyiset ”pelisäännöt” on ”auktorisoitu” niin tehokkaasti, että otamme ne ”annettuina” - väistämättöminä, ja siten hyväksyttävinä? Miten valtiojärjestelmät, jotka itse tuottavat syvällistä ja läpituokevaa epävarmuutta, ovat muotoillet käsityksiämme turvallisuudesta? (Peterson 1992, 48-9.) Näitä kysymyksiä Hansenin kunniamurha- ja turvallistamiskeskusteluja käsittelevä artikkeli sivuaa. Siinä on kyse sukupuolen käsitteen puuttumisesta Kööpenhaminan koulukunnan turvallisuusajattelusta ja tämän puutteen seurauksista naisten elämään Pakistanissa.

Avainkäsitteenä artikkelin keskustelussa on Kööpenhaminan koulukunnan kehittämä *turvallistaminen*: tietyn asiointilan turvallistaminen aikaansaa sen käsittelemisen eksistentiaalisena uhkana määritellylle ryhmälle ja mahdollistaa sen ottamisen esimerkiksi YK:n tai asianomaisen valtion turvallisuusagendalle. Voisi siis sanoa, että turvallistamalla jokin asia sen uhkaavuus ryhmää kohtaan legitimoidaan, tunnustetaan. Sen kautta uhkaa velvoitetaan käsittelemään virallisissa kansallisissa ja/tai kansainvälisissä elimissä ja siihen vetoamalla voi saada tarvitsemaansa suojelua. Turvallistamista tekevät Hansenin mukaan yleensä poliittiset johtajat, virkamiehet, hallitukset, lobbaajat ja painostusryhmät. (Hansen 2000, 288-9.) Kööpenhaminan koulukunta määrittelee Hansenin mukaan turvallisuusongelmat puheeseen perustuviksi - turvallisuuden määrittely pohjautuu puheaktiin. Jotta jokin tietyn ryhmän olemassaoloa uhkaava vaara voidaan esittää turvallisuuskäsittein, on siis oltava tilanteessa, jossa puhe on mahdollista. Tässä kohdassa Hansen näkee Kööpenhaminan koulukunnan ajattelun rajoittuneisuuden naisten kohdalla.

Hansen analysoi pakistanilaisten naisten raiskauksia, aviorikoksia ja kunniamurhia kontekstissa, joissa asioiden puheeksi ottamisen mahdollisuus on tyypillisesti hyvin rajoitettu tai siitä seuraa lisää uhkia. Pakistanilaisen lain Zina -pykälän mukaan seksuaalinen kanssakäyminen on sallittua ainoastaan avioliitossa. Rangaistukseksi lain rikkomisesta naimisissa oleva nainen voidaan kivittää kuoliaaksi ja naimaton voi saada sata raipaniskua julkisella paikalla. Jos nainen siis kertoo tulleen raiskatuksi, hän samalla myöntää seksin raiskaajansa kanssa, jolloin hänet voidaan tuomita Zina -pykälän perusteella. (Hansen 2000, 291-2.) Kysymys on siis niin sanotusta *kaksoisrangaistuksesta* - ”teit niin tai näin, aina väärinpäin” - jonka Naisjärjestöjen Keskusliiton vuonna 2000 julkaisema ”*Tunnetko temput? Miesten näkymätön vallankäyttö*” -kirjanen lukee viiden hallitsemistekniikan joukkoon. Kirjasessa nimetään viisi erilaista hallitsemistekniikkaa, vallankäyttöstrategiaa, joilla yliote naisiin säilyy: näkymättömäksi tekeminen, naurunalaiseksi saattaminen, tiedon pimitys, kaksoisrangaistus/syyllistäminen ja häpeän tunteen herättäminen:

Puolin ja toisin syyllistäminen on eräänlainen tuplarangaistus, jota ihmiset käyttävät naista vastaan tuntiessaan ennakkoluuloja. Tästä on kysymys, kun naisliikettä pidetään syynä avioeroihin, ja samanaikaisesti moititaan naisia liian vähäisestä osallistumisesta politiikkaan. (Tunnetko temput 2000, 12–13.)

Kirjasen suomalaisesta kontekstista otettu esimerkki vaikuttaa tietysti kesyltä, kun tarkastellaan raiskaus oikeudenkäyntien seurauksia pakistanilaisnaisen elämässä. Jos pakistanilainen nainen päättää haastaa raiskaajansa oikeuteen, hänet voi kunniasyistä tappaa myös oman perheen jäsen. Jos hän vaikennee asiasta, elämän puitteet säilyvät ennallaan, mutta hänen on kestävä itseensä kohdistuneen väkivallanteon ruumiilliset ja henkiset vammat yksin. Tyypillisiä pakistanilaisten naisten turvallisuusstrategioita tällaisissa tilanteissa ovatkin Hansenin mukaan hiljaisuus, tapahtuneen kieltäminen tai pako perhepiiristä (Hansen 2000, 295).

Hansen rinnastaa pakistanilaisnaisten tilanteen tanskalaisille läheiseen H.C. Andersenin satuun *Pieni Merenneito*. Siinä Pieni Merenneito luopuu äänestään saadakseen hukkumiskuolemalta pelastamansa prinssin, johon hän on rakastunut, puolisoikseen. Uhrauksen takana on riski: jos prinssi ei menekään hänen kanssaan naimisiin, Merenneito kuolee häitä seuraavana aamuna auringon noustessa. Sadussa prinssi ei tunnista pelastajaansa eikä siksi pidä mykkää morsianta kelvollisena vaan nai toisen. Merenneidon sukulaiset toimittavat hänelle tikarin, jolla hän voi surmata prinssin tämän häyönä ja täten pelastaa oman henkensä. Hän ei kuitenkaan pysty tappamaan rakastamaansa, vaan hajoaa meren vaahdoksi hänen henkensä liittyessä Ilman Henkien joukkoon. (Andersen 1982, 135–150.)

Koska Pieni Merenneito ei pysty puhumaan, prinssi ei koskaan saa tietää hänen todellista identiteettiään. Hansenin mukaan Merenneidon hiljaisuus ”estää häntä koskaan täysin materialisoitumasta ruumiilliseksi subjektiksi” (Hansen 2000, 285). Tämän lisäksi tilanteeseen liittyy sama emotionaalinen kompleksisuus, jonka eteen pakistanilainen nainen joutuu edellä kuvatussa tilanteessa: minkä valinnan hän tekee, kun molemmat vaihtoehdot ovat kohtalokkaita? Tappaako prinssin säilyttääkseen oman henkensä, jolloin äänen uhrauksesta, jonka Merenneito teki prinssin saadakseen, tulee turha? Kertoako raiskauksesta, jos siitä voi seurata kuolema tai pakko elää lopun elämänsä näkemättä perhettään, esimerkiksi lapsiaan, enää koskaan?

Niitä, joiden puhe turvallisuudesta on Pienen Merenneidon kaltaisesti rajoitettua, ei Hansenin mukaan määritelmällisestikään voida Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisajattelun pohjalta suojella. Toinen ongelma pakistanilaisten naisten tapauksessa syntyy siitä, että turvallistamisessa ei kysymys ole niinkään yksilöistä vaan ihmisryhmistä. Ryhmän, jonka olemassaolo on tavalla tai toisella uhattuna, täytyy täyttää tietyt kriteerit kvalifioituaan. Tyypillisesti tällainen ryhmä on kansallinen, rodullinen tai uskonnollinen. ’Naiset’ ryhmänä ei muodosta tällaista muista kategorioista riippumatonta ryhmää. Sukupuoli-identiteetti kietoutuu aina erottamattomasti muihin kollektiivisiin identiteettikomponentteihin: esimerkiksi etnisiin, uskonnollisiin, kansallisiin ja luokkaan liittyviin. (Hansen 2000, 298-9.)

Pakistanilaisia naisia ei voi ajatella yhtenäisenä kokonaisuutena: naisten välisistä eroista esimerkiksi yhteiskuntaluokalla on suuri merkitys sille, kuinka uhattuja he voivat olla. Kehnoimmassa asemassa ovat köyhät maalaisnaiset, kun taas joillakin eliittiin kuuluvilla on mahdollisuus esimerkiksi toimia naisten oikeuksien puolesta. Hansen siteeraa asianajaja ja ihmisoikeusaktivisti Asma Jahangiria: “*I would have been silenced long ago if I did not come from a privileged family*” (Hansen 2000, 293). Kööpenhaminan koulukunnan ajattelun pohjalta pakistanilaisten naisten suojeleminen ryhmäperustein yhtenäisenä, vainottuna ryhmänä ei ole siis helposti perusteltavissa.

Hansen kritisoi edelleen sitä, että Kööpenhaminan koulukunnan viitekehyksessä puhe määrittäyty kapeasti ’suullisiksi tai kirjallisiksi sanoiksi’. Nonverbaalinen kommunikaatio ja -puhe rajautuvat käsittelyn ulkopuolelle. Kuitenkin turvallisuuspolitiikan kontekstissa kahdella nonverbaalisella kommunikaatiomuodolla on hänen mukaansa keskeistä merkitystä: visuaalisella ja ruumiillisella.

Visuaaliseen lukeutuvat piirustukset, valokuvat, televisio ja Internet. (Hansen 2000, 300–301.) Valokuvista ja niiden merkityksestä kirjoitin Enloen *Bananas* -teoksen yhteydessä. Ruumiilliseen kommunikaatioon taas liittyvät esimerkiksi pakistanilaisten naisten tapauksessa rangaistuskäytännöt, joilla pyritään kurittamaan normista poikkeavaa käytöstä. Ruumiillisen kommunikaation mukaan ottaminen turvallisuusajatteluun laajentaa sen koskemaan sekä diskursseja että käytäntöjä. Miten turvallisuus voitaisiinkaan enää nähdä ainoastaan käsitteenä, tekstuaalisena diskurssina tai verbaalisena puheaktina, kun naisia kivitetään kuoliaaksi, ruoskitaan, poltetaan elävältä ja heidän kasvoilleen heitetään syövyttävää happoa? (Hansen 2000, 305.)

Ruumis ja ääni liittyvät Hansenilla subjektiivisuuden rakentamiseen ja identiteettiin. Hiljaisuus estää naisia muodostumasta subjekteiksi ja saamasta itselleen oikeuksia, jotka heille kuuluvat. Asioiden sanoiksi pukeminen toimii siis voimakkaana itsen rakentamisen välineenä. Hiljaisena pitäminen, vaijentaminen, on myös poliittinen strategia, jolla yksilöllistetään naiseen kohdistuva väkivalta. Pelko voi olla kollektiivinen, mutta jos jokainen väkivallanteko selitetään yksilöstä käsin, vastarintaa on vaikea mobilisoida. (Hansen 2000, 305-6.) Tällaista hallitsemistapaa kuvaa motto ”hajota ja hallitse”.

Kööpenhaminan koulukunta tekee eron “kansainvälisen” ja “sosiaalisen” turvallisuuden välille. Näistä kansainvälinen turvallisuus on tärkeysjärjestyksessä ylempi ja siinä sanotaan olevan kysymys eloonjäämisestä. Sosiaalisessa turvallisuudessa taas on kyse oikeutuksesta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja sen saama painoarvo on pienempi. Kansainvälinen turvallisuus koskee kollektiivista eloonjäämistä, sosiaalinen taas yksilöä koskevia uhkia yhteiskunnassa. Hansenin mukaan määrittelemällä kunniamurhat sosiaaliseen turvallisuuteen liittyviksi ja siten yksilön ongelmaksi koulukunta tulee tuottaneeksi rakenteellista turvattomuutta pakistanilaisille naisille. (Hansen 2000, 289.)

Greenham Commonin rauhanleiriläiset uudelleenmäärittelevät turvallisuutta

Rebecca Grant siteeraa Michael Howardia, jonka mielestä kansainvälinen politiikka käsittelee elämän ja kuoleman peruskysymyksiä: niitä uskomuksia ja taparakenteita, jotka muokkaavat moraalisia yhteisöjä ja joiden vuoksi pidetään sopivana kuolla tai tappaa. Grantin mielestä sukupuoleen perustuvien sosiaalisten roolien seuraamukset ovat osa näitä peruskysymyksiä. (Grant 1992, 84-5.) Myös Jean

Bethke Elshtain on käsitellyt sukupuoliin sidottuja rooleja sodassa ja rauhassa (1987). Nämä roolit seuraamuksineen ovat nähtävissä niin Hansenin pakistanilaisissa kunniamurhakäytännöissä kuin myös Greenhamin naisten rauhanleirin tapauksessa. Leiriä ovat kansainvälisten suhteitten näkökulmasta pohtineet Enloe (1989) ja Sylvester (1994 ja 2002). Molemmille tapaus näyttäytyy tärkeänä kansainvälisten suhteitten, poliittisuuden, turvallisuuden ja turvattomuuden uudelleenmäärittelynä, jossa tärkeäksi nousevat nimenomaan sukupuoleen perustuvien roolien merkitykset.

Greenhamin rauhanleiri syntyi Englannissa elo-syyskuussa 1981 järjestetystä 110 mailin rauhanmarssista Cardiffista Walesista Greenham Commoniin (Greenhamin yhteismaalle) Bekshireen. Marssin järjestivät pääasiassa rauhanaktivistinaiset ja sen tarkoituksena oli protestoida NATO:n päätöstä sijoittaa Greenhamiin Yhdysvaltojen ilmavoimien tukikohta risteilyohjuksineen. Kun naiset saapuivat perille, he perustivat tulevan tukikohdan viereen rauhanleirin, johon osa aktivisteista asettui vuosiksi asumaan. Protesteista huolimatta tukikohtaan tuotiin marraskuussa 1983–96 risteilyohjusta. (<http://www.web13.co.uk/greenham/background.html>).

Ensimmäisinä vuosina leirin naiset harrastivat monipuolista protestitoimintaa tukikohdan rakentamisen estämiseksi ja ydinasevastaisuuden lisäämiseksi. He muun muassa leikkasivat tukikohtaa ympäröivään aitaan isoja aukkoja, kahlitsivat itsensä aitaan, istuttivat sen ympärille kukkia, tanssivat piirissä ohjussiilon päällä ja estivät ohjusten kuljettamisen tukikohdan porteista sotaharjoituksiin. Naisia yritettiin monin keinoin häätää Greenhamista: joutuivat oikeuteen ja kahakoivat poliisin kanssa, saivat häätöjä ja joutuivat pidätetyksi. Tämän lisäksi tukikohdasta ilmeisesti suunnattiin rauhanleiriin mikroaaltoja tai ultraääntä, joka aiheutti naisille mm. lähimuistin tilapäistä katoamista, päänsärkyä, masennusta, keskenmenoja ja keskittymiskyvyn heikkenemistä. (Sylvester 1994, 185–191.)

Vuosikymmenen vaihteessa (1989–91) Greenhamiin sijoitetut ohjukset vietiin takaisin Yhdysvaltoihin seurauksena mm. Neuvostoliiton uudeltaisesta politiikasta, Yhdysvaltojen kanssa tehdyistä sopimuksista ja kylmän sodan hiipumisesta. Greenham Common Women's Peace Camp jatkoi kuitenkin toimintaansa vuoteen 2000 asti yleisenä protestina ydinaseita vastaan. Viimeiset leiriläiset lähtivät Greenhamista syyskuussa 2000, 19 vuotta sen perustamisen jälkeen. Nykyään Greenham Common ei enää ole armeijan hallinnassa, vaan sinne ollaan kehittämässä liiketiloja ja yleisölle avointa aluetta. (<http://www.iwm.org.uk/online/greenham/protest.htm>).

Greenhamin naisten rauhanaktivismi uudelleenmääritteli toiminnallaan kansainvälisten suhteitten, poliittisuuden, turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteitä. Cynthia Enloe siteeraa Rebecca Johnsonia, joka poliisin kanssa käsirysyyn joutuessaan teki selväksi sen, miksi naiset vastustivat virkavaltaa ja halusivat herättää yleisön huomion ydinaseiden aiheuttamasta turvattomuuden tunteesta:

I've been quite badly bruised by the police, but they are accessible...just looking at them and saying, 'This is my body. I'm protecting my life with my body because I don't feel protected by you and these weapons...Aren't you more threatened by cruise missiles? I've not found a policeman able to use violence after that'. (Enloe 1989, 79.)

Greenhamin naiset eivät yhtyneet valtioiden aseisiin ja armeijaan perustuviin turvallisuuskäsityksiin, vaan toivat esiin turvattomuudentunteensa omasta ja läheistensä terveydestä ja elämästä ydinaseuhan varjossa. He esittelivät omaa turvallisuuskäsitystään esimerkiksi kiinnittämällä tukikohtaa ympäröivään aitaan astiastoja, vauvanvaiippoja ja ruokaohjeita. (Sylvester 2002, 260.) Heille turvallisuus tarkoitti mahdollisuutta viettää jokapäiväistä, tavallista arkista elämää ilman pelkoa siitä, että minä tahansa päivänä kaikki voi tuhoutua ydinsodassa. Tällaista turvallisuutta viranomaiset ja armeija eivät olleet heille varmistamassa tukikohtien ja ohjussiilojen avulla.

Uutta kansainvälisten suhteitten kannalta Greenhamin toiminnassa oli Christine Sylvesterin mielestä se, että naiset tarttuivat toimeen vastustaakseen ohjuksia, naiset, joita ei siihen mennessä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta oltu juuri pidetty varteenotettavina kansainvälisten suhteitten toimijoina. *"Tietysti, sitä ajattelee. "Naiset" eivät edes ole näkyviä kansainvälisten suhteitten toimijoita virkavallan näkökulmasta.*" (Sylvester 1994, 186.) Tämän kappaleen alussa esittämäni Grantin ajatus siitä, että sukupuoleen perustuvien sosiaalisten roolien seuraamukset ovat osa kansainvälinen suhteitten peruskysymyksiä, yhdistyy tässä luontevasti Cynthia Enloen pyrkimykseen saada naiset kansainvälisten suhteitten todellisiksi toimijoiksi. Sylvesterin esittämänä Greenhamin tapaus on esimerkki siitä, mitä sukupuolisensitiivisyys tieteessä tarkoittaa ja kuinka vastaansanomattoman keskeistä sen käyttöönotto olisi, jotta alan tutkijain ilmiöitä hahmotettaisiin laajemmin ja monipuolisemmin.

3 Kertomukselliset tutkimusotteet ja kansainvälisten suhteitten tutkimus

Johdanto

Tieteelliset tutkielmat ovat fiktiota siinä kuin romaanitkin, erona on vain se että ne ovat huonosti kirjoitettuja, mutta niin ovat useimmat romaanitkin. Pentti Saarikoski (Teoksessa Heikkinen et al. 1999.)

Tieteessä tapahtuu -lehden numerossa 6/2002 päätoimittaja Jan Rydman kritisoi politiikan tutkijoiden Vilho Harlen ja Sami Moision tapaa testata teoriaansa suomalaisesta kansallisesta identiteettiprojektista osin kaunokirjallisuuden avulla. Harlen ja Moision kirjoittivat *Politiikka*-lehden artikkelissaan *Populaarista käytännölliseen geopolitiikkaan. Kansallisen identiteettiprojektin teoria empirian valossa* kansallisen identiteettiprojektimme olevan ”*pyrkimystä suomalaisten oman paikan määrittämiseen muiden kansojen joukossa*” (Harle ja Moision 2002, 161). Heidän mukaansa keskeistä tässä projektissa on ollut ottaa etäisyyttä idästä ja pyrkiä kuulumaan länteen. Rydmanin huomion Harlen ja Moision tutkimukseen kiinnitti empiirisen aineiston valinta, jonka avulla he pyrkivät osoittamaan omaa teesiään vastustavat kannat paikkansapitämättömiksi. Ajankohtaisaineistona ovat Ilkka Remeksen romaanit, pääministeri Paavo Lipposen keskeiset aiheeseen liittyvät tekstit sekä pieni koulunuorten keskuudessa tehty kyselytutkimus, jossa kartoitettiin, mitä nuoret esittivät suomalaisuuden ja turvallisuuden välisestä suhteesta.

Harlen ja Moision tutkimusotteessa populaarissa geopolitiikassa tarkastellaan heidän mukaansa sitä, miten ”*vallitsevaa poliittista karttaa tuotetaan, tulkitaan ja kritisoidaan esimerkiksi joukkotiedotusvälineiden, elokuvien, kirjallisuuden, kartta- ja pilakuvien tai vaikkapa sarjakuvien kautta*”. (Harle ja Moision 2002, 164.) Populaari geopolitiikka, kuten bestsellerromaanit, tavoittaa Harlen ja Moision mukaan usein suuria ihmisjoukkoja ja on sen lisäksi vapaa virallisen ulkopolitiikan säännöksistä. Siksi sen kautta saatava näkymä kansalliseen kulttuuriin on heistä erityisen merkitysrikas ja avoin. (ibid.) Ilkka Remeksen menestysromaanien käyttöä he perustelevat juuri laajalla lukijakunnalla sekä sillä, että ne on kirjoitettu kaupallisia markkinoita silmällä pitäen, jolloin kirjailija on miettinyt sitä, millainen kirja menee Suomessa kaupaksi. Heidän mukaansa Remes on itse tv-haastattelussa perustellut

romaanin *Ruttokellot* kirjoittamaansa voimakasta länsi-itä -asetelmaa sanomalla, että romaanin peruslogiikan tuli olla lukijoille uskottava. Harle ja Moision katsovat Remeksen tuotannon olevan nimenomaan suomalaiselle yleisölle asetelmaltaan tuttua: kirjoissa kehitellään uskottavanolaisia visioita Suomeen kohdistuvista turvallisuusuhkista. Samalla heidän mukaansa muodostetaan suomalaista identiteettiä.

Harle ja Moision viittaavat artikkelissaan *Ulkopolitiikka*-lehdessä ilmestyneeseen Johan Bäckmanin *Ruttokellot* -romaanin arvioon, jossa Bäckman toteaa, että ”viihdekirjallisuus voi ilmaista olennaisia trendejä monia tutkimuksia paremmin” (Bäckman 2000, 115). Harlen ja Moision siteeraama Bäckmanin kannanotto viihdekirjallisuuden paremmasta selitysvoimasta saa Jan Rydmanin kuumenemaan. Hänelle on erittäin kyseenalaista, että kaunokirjallisuutta voisi käyttää teorian testaamiseen tai todellisuuden kuvaamiseen. Hän kuvaakin tällaista kokeilua ”hupaisana ja omalla tavallaan virkistävänä, oli siinä sitten jotakin syvempää tolkkua tai ei” (Rydman 2002, 51).

Rydmanin mielestä siinä selvästikään ei ole. Hän ei pelkästään tyydy kritisoimaan käytettyä metodologiaa, vaan esittää myös kysymyksen tutkimustulosten validiudesta: lieneekö koko kansallista identiteettiä olemassakaan, kun sitä tällaisin aineistoin ja tavoin yritetään esille tuoda. Rydmanille kaunokirjallisuuden sotkeminen tieteelliseen projektiin vie projektin akateemisen maailman ulkopuolelle, eikä näiden kahden yhdistäminen näytä olevan mahdollista tai toivottavaa, kun ei puhuta varsinaisesta kirjallisuustieteestä.

Kirjoittamassaan vastineessa Rydmanille *Tieteessä tapahtuu* -lehden seuraavassa numerossa Harle ja Moision huomauttavat, että heille viihdekirjallisuuden käyttäminen aineistona liittyy siihen ajatukseen, jonka mukaan maantieteellinen todellisuus on aina sosiaalisesti rakentunutta ja pohjimmiltaan kuviteltua. Kuvitteelliset maantieteet rakentavat käsitystämme oikeasta totuudesta, ja tietyllä tavalla niistä tulee todellisuutta, jos ne saavuttavat yhteiskunnassa totuuden aseman esimerkiksi suosittujen romaanien kautta. (Harle ja Moision 2002b, 65.)

Harle ja Moision korostavat Rydmanin asemaa politiikan tutkimuksen ulkopuolisena hahmona ja huomauttavat, miten kyseiseltä taholta politiikka ymmärretäänkin usein vain ”faktojen” käsittelyksi.

Geopolitiikassa faktatkin kuitenkin ovat ihmisten välisten sopimusten kautta syntyneitä, ja niiden asema ”totuutena” voi ajan mittaan muuttua: ”*Yhtenä päivänä fiktioksi tulkittu asia voi olla toisena puhdasta sosiaalista faktaa.*” He mainitsevat esimerkkinä Olavi Paavolaisen tekstit, joita lukemalla on tarkasteltu 1930-lukua ja pitävät mahdollisena, että tulevaisuudessa saatetaan hyvinkin tutkia 2000-luvun alun Suomea Remeksen tekstien kautta. (ibid.)

Jan Rydmanin kritiikkiä lukiessa tulee pohtineeksi akateemisten tieteenalojen roolia portinvartijoina. Sveitsiläisen kansainvälisten suhteitten tutkijan Roland Bleikerin mukaan tieteenalat ovat vaikutusvaltaisia mekanismeja ohjaamaan ja kontrolloimaan diskurssien tuottamista ja hajottamista. Ne laativat keskustelun säännöt ja määrittelevät ne metodit, tekniikat ja välineet, joita pidetään sopivina tiedon etsintään. Näiden rajojen sisällä jokainen ala tunnistaa oikeat ja väärät ehdotukset, jotka pohjautuvat sen asettamille arviointistandardeille. (Bleiker 1997, 63-5.)

Bleiker suorii kansainvälisten suhteitten alan konservatiivisuutta kuvaamalla, kuinka alan portinvartijat pitävät huolen siitä, että vain ne, jotka pitävät kiinni vakiintuneista säännöistä, päästetään sisälle (ibid.). Samoin Marja Keränen toteaa, että mitä kirjoittajan odotetaan sanovan ja mitä jättävän sanomatta määrittävät ne normit, joiden perusteella joku voidaan autorisoida politiikan tutkijaksi (Keränen 1993, 25). Merkityksettömiksi leimatut tutkimusaiheet nähdään tarpeellisiksi hiljentää, koska niihin sisältyy riski siitä, että niistä voisikin tulla poliittisesti merkittäviä, vakiintuneita standardeja huojuttavia kysymyksenasetteluja (Bleiker 1997, 63-5). Portinvartijan roolin ottavalle Rydmanille on tärkeää pitää kaunokirjallisuuteen liittyvät pohdinnat kaukana politiikan tutkimuksen ”faktoista” ja akateemisen maailman ulkopuolelle suuntautuva ”haikailu” hupaisan yksittäistapauksen asemassa.

Harlen ja Moision tapaus toimii johdatuksena tähän lukuun, jossa käsittelen kansainvälisiä suhteita narratiivisten tutkimusotteitten näkökulmasta. Taustoitan luvussa aineistonani toimivaa Christine Sylvesterin Handmaids-artikkelia, jossa kaunokirjallisella teoksella on tieteellisten tekstien ohella olennainen rooli. Pidän artikkelia puheenvuorona niissä kertomuksellista otetta hyödyntävissä ja tieteen ja kaunokirjallisuuden suhdetta pohtivissa keskusteluissa, joita kansainvälisissä suhteissa ja muilla ei-humanistisilla tieteenaloilla on käyty.

Tutkimuksen tausta

Kaunokirjallisten ja kertomuksellisten tutkimusotteiden taustalla on tyytymättömyys konventionaalisiin lähestymistapoihin suhteessa kirjoittamiseen ja aineistoihin. Yksi keskeinen kritiikin kohde on kielen näkeminen tieteellisessä kirjoittamisessa pelkkänä välineenä. Sosiologi Laurel Richardsonille tällaisessa *language as a tool*- ajattelussa ei mielletä sitä, että se mitä puhumme, on riippuvainen siitä miten puhumme (Richardson 1990, 122). Matti Hyvärisen mukaan ”*käytetty kieli on aina osa sanomaa*” (Hyvärinen 1998, 315) eli muoto vaikuttaa sisältöön. Tällainen ajattelutapa voidaan liittää *kielelliseksi käänteeksi* kutsuttuun keskustelunavaukseen: ”*Kieli ei ole toissijainen, neutraali ja läpinäkyvä todellisuuden raportoinnin väline,[...]vaan itsekin eri tasoillaan tärkeä tutkimuksen kohde*” (ibid, 315-6).

Kansainvälisissä suhteissa kielellinen käänne on keskeinen lähtökohta muiden muassa Bleikerille. Hän katsoo, että kieleen kiinnitetään liian vähän huomiota suurimmassa osassa maailmanpolitiikan tutkimuksen dominoivia suuntauksia. Sanoja kohdellaan vain työkaluina, jotka edustavat faktuaalisia tapahtumia ominaisuuksineen. Näiden ominaisuuksien on sanottu olevan olemassa huolimatta siitä, kuinka vastaanotamme ne. (Bleiker 2000, 269.) Bleikerille kieli on kuitenkin aina jo valmiiksi politiikkaa, eikä ole olemassa neutraalia tapaa esittää maailmaa, tapaa, joka olisi jollakin lailla irti niistä kielellisistä ja sosiaalisista käytännöistä, joiden ympäröimä puhuja tai kirjoittaja on. Kielissä ruumiillistuu ihmisen ja ympäristön välinen suhde. Ne ovat naamioituneita poliittisia käytäntöjä, koska ne objektivovat ja juurruttavat tiettyjä tapoja rakentaa sosiaalisia realiteetteja. Tunnustettaessa, että kieli on politiikkaa, myönnetään samalla, ettei muotoa ja substanssia voi erottaa toisistaan. Tapa, jolla teksti on kirjoitettu, puhe puhuttu tai ajatus ajateltu, on sisällön suhteen olennainen. (Bleiker 1999, 675-6.)

Bleiker analysoi omassa tutkimuksessaan runoutta kansainvälisten suhteitten viitekehyksessä. Hän korostaa, että vaikka yhteiskuntatieteitten alalla runoutta usein pidetään vain ”oodina elämän kauneudelle”, voi sillä olla on potentiaalia kajota tärkeisiin sosiaalisiin teemoihin. Bleikerille runous muodostaa radikaalina kielellisenä vastarinnan muotona poliittisen käytännön, jota on syytä tutkia systemaattisesti. Bleikerin mielestä runous tuo esiin sen, mistä kielen ja politiikan välisessä kanssakäymisessä on kysymys. Koska runous on mitä tietoisin kielenkäytöstään, se kykenee valottamaan

prosesseja, joiden kautta kaikki puhumisen ja kirjoittamisen käytännöt voivat tuottaa sosiaalisten arvojen asteittaista muutosta. Runouden avulla on mahdollista nähdä, kuinka sosiaalinen muutos voi lähteä liikkeelle kielellisesti syvään juurtuneiden, tarkastelun ulkopuolelle rajattujen ajatusten, olettamusten ja sosiaalisten käytäntöjen kyseenalaistamisesta. (Bleiker 1999, 662.) Ottamalla aineistokseen kaunokirjallisuutta Bleiker ottaa kantaa kielen poliittisuuteen ja sen tutkimisen tärkeyteen. Samalla hän osallistuu Harlen ja Moision tavoin sen määrittelyyn, minkä laatuista aineistoa pidetään sopivana politiikan tutkimuksessa: faktaa vai fiktiota. Harlea ja Moisiota kaunokirjallisuuden käytössä houkuttavat sen hedelmällisiin tulkintoihin yllyttävät sisällöt, Bleikeriä taas kielenkäytön poliittiset välineet ja mahdollisuudet. Molemmat lähestymistavat liudentavat jyrkkää fakta-fiktio -rajanvetoa, jonka kritisoiminen myös sisältyy kertomuksellisiin tutkimusotteisiin.

Jotkut tutkijat ovat olleet tyytymättömiä tiede- ja taidekirjoittamisen tiukan erottelun aiheuttamaan kahtiajakautuneisuuteen omassa kirjoittamisessaan. Richardsonin työ elämäkertahaastattelujen parissa on tästä hyvä esimerkki. Richardson kuvaa artikkelissaan ”*The Consequences of Poetic Representation: Writing the Other, Rewriting the Self*” (1992) turhautumistaan tieteellisen kirjoittamisen sääntöihin. Hän ei pystynyt sosiologian teksteissään yhdistämään haluamallaan tavalla harrastamaansa runouden kirjoittamista tieteellisten, usein tylsien tekstien työstämiseen.

Richardson onkin muokannut erään sinkkunaisia käsittelevää tutkimustaan varten haastattelemansa naisen 36 liuskan litteroidusta haastattelusta runon ”*Louisa May’s Story of Her Life*”. Runo, jossa Louisa May kertoo elämäntarinaansa, on kolmen sivun mittainen ja sisältää yksinomaan haastateltavan itsensä käyttämiä sanoja, äänenpainoja ja tyylikeinoja. Richardson on onnistunut vangitsemaan pieneen ja kompaktiin muotoon Louisa Mayn tarinan ydin- ja käännekohdat tunnistettavalla ja vähäeleisellä tavalla. Kuten mitä tahansa hyvää henkilökuvausta lukiessa Louisa Mayn ääni ja tapa hahmottaa elämäänsä tuntuvat lukijalle nopeasti tutuilta ja luontevilta. Laurel Richardsonille Louisa Mayn runotarinan kirjoittamisella ja sen esittämisellä erilaisille yleisöille on ollut merkittäviä vaikutuksia. Hän muun muassa kokee eheytyneensä kirjoittajana, kun on kyennyt työssä yhdistämään sosiologin ja runoilijan itsessään. (Richardson 1992, 130.)

Narratiivinen käänne

Kielellinen käänne on ollut pohjana toiselle keskustelunavaukselle, jolla on keskeinen osa tässä työssä, nimittäin *narratiiviselle käänteelle*. Narratiivisessa eli kertomuksellisessa käänteessä kritisoitavaksi joutuu konventionaalinen, tylsäksi ja rajoittuneeksi/rajoittavaksi koettu tiedeproosan kirjoittaminen ja lukeminen. Narratiivinen eli kerronnallinen tutkimus

voidaan ymmärtää väljäksi metodiseksi viitekehyykseksi, jonka ydin on yksinkertaisesti siinä, että huomio kohdistetaan kertomuksiin todellisuuden ja maailman merkitysten välittäjänä ja tuottajana” (Heikkinen et al. 1999, 40).

Edelleen, ”*loogisten propositioiden ja dialektisen argumentoinnin välityksellä rakentuva tieto saa rinnalleen yhä enemmän metaforia, analogioita ja juonellisia tarinoita*” (ibid.). Kyse on siis siitä, että tieteellistä kirjoittamista halutaan muuttaa laadultaan monipuolisemmaksi ottamalla vaikutteita taidekirjoittamisesta eli kaunokirjallisuudesta. Toisaalta kyse on myös siitä, että tieteellisen tutkimuksen aineistona voidaan haluta eri tavoin hyödyntää kaunokirjallisia tekstejä niiden luonteeltaan faktakirjallisuudesta eroavien sisältöjen vuoksi.

Narratiivisessa lähestymistavassa kaunokirjallisia teoksia käytetään tutkimuksen osana monin eri tavoin. Viestinnän tutkija Arthur P. Bochnerille narratiivinen käänne sosiaalitieteissä edustaakin jotain suurempaa ja merkittävämpää kuin ajatus siitä, että tarinat ovat vain yksi aineiston lisälähde, joka sopii sosiaaliteorian ja sosiaalisen kritiikin välineeksi. Bochner näkee narratiivisen tutkimuksen sekä käänteinä poispäin että käänteinä kohti. Hänelle narratiivinen käänne kääntyy poispäin yksiköllisestä, monoliittisestä käsityksestä sosiaalitieteestä kohti pluralismia, joka suosii moninaisia representaation ja tutkimuksen muotoja; pois hallitsevista narratiiveista ja kohti paikallisia tarinoita. Se kääntyy pois kategorisen ajattelun ja abstraktin teorian ihannoinnista ja kohti ironian, emotionaalisuuden ja aktivismin arvojen kannattamista; pois intressittömän tarkkailijan asenteen omaksumisesta ja kohti tuntevan, ruumiillistuneen ja haavoittuvan havainnoijan kantaa; pois esseiden kirjoittamisesta ja kohti tarinoiden kertomista. (Bochner 2001, 135.)

Richardson esittääkin, että *kertomus* olisi ihmisen ensisijainen tapa järjestää kokemuksensa elämästä ajallisesti mielekkäiksi episodeiksi. Richardsonin mukaan kertomus tuo esiin ihmistoimijoiden päämäärät ja aikomukset. Se tekee yksilöistä, yhteiskunnista ja historiallisista epookeista ymmärrettäviä

kokonaisuuksia ja inhimillistä ajan. Se mahdollistaa miettimään tekojemme vaikutuksia ja muuttamaan elämämme suuntaa. Kerrontaa on kaikkialla: myyteissä, faabeleissa, novelleissa, eepoksissa, historiassa, tragediassa, komediassa, maalauksessa, tanssissa, lasimaalauksissa, elokuvissa, sosiaalishistoriassa, saduissa, romaaneissa, tieteellisissä malleissa, sarjakuvissa, keskusteluissa ja lehtiartikkeleissa. (Richardson 1990, 117–118.)

Hyödyntämällä erilaisia kertomuksellisia otteita keskustellaan samalla faktan ja fiktion eroista ja yhtäläisyyksistä sekä liikutellaan niiden välisiä rajoja. Tässä keskustelussa liikutaan tieteen ja kaunokirjallisuuden - tai tieteen ja taiteen - rajamailla. Esimerkiksi Christine Sylvester perustelee *Handmaids* -artikkelissaan fiktiivisten elementtien käyttöä viittaamalla akateemisten sääntöjen ja ajattelutapojen luotuneisuuteen: hänen mielestään tarvitaan erilaisten tekstien yhdistelmää, jotta näkymättömien naisten valta ja vaikutusvalta poliittisessa päätöksenteossa alkaa romaanihahmojen kautta piirtyä esiin (Sylvester 1998, 44). Tarkoituksena onkin pohtia, millä uusilla tavoilla näitä lajityyppisiä voitaisiin yhdistellä ja silti saada aikaan uskottavaa tieteellistä argumentaatiota sekä tietysti nautittavia tarinoita.

Kaunokirjallisuuden ja tieteen välisistä erotteluista

Fakta (lat. factum = [se, mikä on] tehty) tosiasia, tapahtunut seikka, tosio, todellinen tapahtuma.

Fiktio (lat. fictio = muodostelma, teelmä) kuvitelma, tieteellisessä ajattelussa hyödyllinen oletus, jonka tiedetään olevan joko väärä tai epätodennäköinen.

Fiktiivinen (lat. fictus) kuvitteellinen, käsitteellinen. (Aikio & Vornanen (1994), Uusi sivistyssanakirja)

Narratiivinen tutkimus kyseenalaistaa tieteen ja kaunokirjallisuuden välisen selkeän eron. Sylvester on luonnehtinut kansainvälisten suhteitten teorioita tarinoiksi, (stories) saduiksi (sagas) ja kertomuksiksi (tales) (Sylvester 1994, 68). Richardsonin mukaan kirjoittamista on 1600-luvulta eteenpäin jaettu kahteen luokkaan: tieteelliseen ja kaunokirjalliseen. Kaunokirjallisuus, 1600-luvun historiallinen konstruktio, oli retoriikan, subjektiivisuuden ja fiktion tietolähde, tieteeseen taas liitettiin ”selväkielinen” kieli, objektiivisuus ja faktat. Kaunokirjallisuudelta kiellettiin totuusarvo, koska se ”keksi” todellisuutta sen sijaan, että olisi havainnoinut sitä tavalla, jota tieteen oletettiin noudattavan. (Richardson 1990, 119.)

Richardsonin mukaan hyökkäykset kaunokirjallisuutta vastaan kärjistyivät 1700-luvulla taustanaan Platonin epäluottamus runoilijoihin. Richardson kirjoittaa, että filosofi John Locken mukaan tiedettä piti kirjoittaa selväkielisellä tyyllillä eli sanoilla, jotka eivät liikuttaneet intohimoja ja siten harhaanjohtaneet arvostelukykä, *”in unambiguous words unlike the ”perfect cheats” of poetic utterances”* (John Locke teoksessa Richardson 1990, 119). Aikuisten, sanoi Locke, tulisi välttää vertauskuvallista puhetta jättääkseen kanavan ajatusten ja asioiden välillä esteettömäksi. Hän kehottikin vanhempia tukahduttamaan kaikki runolliset taipumukset lapsissaan. David Hume kuvasi runoilijoita ammattivalehtelijoiksi, kun taas Jeremy Bentham ehdotti, että ihanteellinen kieli olisi sanaton ja koostuisi ainoastaan yksiselitteisistä symboleista. Samuel Johnsonin kokoama sanakirja (Samuel Johnson’s Dictionary of the English Language, 1755) pyrki löytämään sanoille ikuisiksi ajoiksi vakaat merkitykset matematiikan aritmeettisten termien sisältöjen tapaan. (Richardson 1990, 119–120.)

Richardsonin mukaan 1800-lukuun mennessä kaunokirjallisuus ja tiede olivat kaksi erillistä aluetta. Kaunokirjallisuus sijoitettiin taiteen ja kulttuurin piiriin, missä se käsitteli maun, estetiikan, etiikan, humaaniuden ja moraalisuuden arvoja. Sen kieli sai olla metaforista ja monimerkityksistä. Tieteen kielen uskottiin olevan objektiivista, täsmällistä, yksiselitteistä, konteksteista vapaata ja vertauskuvatonta. Richardsonin mielestä tämä modernistinen visio tieteellisen kirjoittamisen läpinäkyvyydestä – heijastaa kirkkaan lasin lailla objektiivista todellisuutta - jota vasta viime aikoina on tosissaan kyseenalaistettu, on ollut vallitseva yhteiskuntatieteellisessä ajattelussa. (Richardson 1990, 120.)

Faktan ja fiktion etymologiaa

Kaunokirjallisuuden ja tieteen erottelun perusteita voi etsiä historian lisäksi myös sanojen etymologiasta. Donna Harawayn mukaan näyttää usein luonteelta asettaa fakta ja fiktio vastakkain, vaikka niiden samankaltaisuudet virtaavat syvällä länsimaisessa kulttuurissa ja kielissä. Faktojen voidaan kuvitella olevan alkuperäisiä, jakamattomia silmuja, joista luotettava ymmärrys maailmasta voidaan rakentaa. Faktat pitäisi havaita, ei tuottaa tai konstruoida. Fiktio voidaan kuvitella jäljitellyksi, keksityksi versioksi maailmasta ja kokemuksesta, eräänlaiseksi poikkeavaksi kaksoisolennoiksi faktalle tai paoksi mielikuvituksen kautta parempaan maailmaan kuin se, joka ”todella tapahtui”. (Haraway 1989, 3-4.)

Faktan etymologia johtaa Harawayn mukaan ihmisen toiminnan ja suoritusten, tekojen ääreen. Teot sanojen vastakohtana ovat faktan vanhemmat. Ihmisen toiminta on siis historiallisesti ja kielellisesti päällimmäisenä siinä, minkä näemme faktana. Fakta on asia, joka on tehty; se, mitä todella tapahtui. Myös fiktion etymologia viittaa ihmisen toimintaan, mutta hieman eri tavalla kuin faktan: fiktio liittyy muotoiluun, hahmottamiseen tai keksimiseen, kuten myös teeskentelyyn. Fiktio on vääjäämättä sekaantunut dialektiikkaan todesta ("luonnollisesta") ja väärästä ("keinotekoisesta"). (ibid.)

Donna Harawaylle fakta ei ole fiktion vastakohta, vaan mielipiteitten tai ennakkoluulon. Sekä fiktiolla että faktalla on juurensa epistemologiassa, joka vetoaa kokemukseen. On kuitenkin olemassa tärkeä ero: sana *fiction* on alun perin aktiivimuoto, joka viittaa tähänhetkiseen muodostamiseen, kun taas *fact* on partisiipin perfektin jälkeläinen, sanamuoto, joka naamioi sitä tuottavan teon tai suorituksen. Fakta vaikuttaa siten valmiilta, muuttumattomalta, vain muistiin kirjoittamista vailla olevalta, fiktio taas aina kekseliäältä, avoimelta mahdollisuuksille tai muille elämän muodoille. Tässä avoimuudessa piilee teeskentelyn tai väärennyksen uhka: uhka siitä, ettei kerro asioiden todellista laitaa. (ibid.) Toisaalta kuten Heikkinen et al. kirjoittavat, sanan etymologisessa merkityksessä tutkimusraportitkin voidaan määritellä perimmältään fiktioksi "*eli joksikin "muodostelluksi" (fashioned) – jolloin kaikki tekstit, myös niin sanotut tieteelliset, ovat todellakin lopulta fiktiivisiä*" (Heikkinen et al. 1999, 39).

Lajityyppien noudattamisen merkityksestä

Historian ja etymologian tarkempi tutkiminen näyttää siis, että kaunokirjallisuus ja tiede ponnistavat samalta merkityspohjalta. Yhteisen lähtökohdan lisäksi muitakin keskinäisiä yhtäläisyyksiä on löydettävissä: sekä tiede että kaunokirjallisuus rakentuvat tiettyjen kirjallisten sääntöjen ja konventioiden varaan. Ei-fiktionaalista kerrontaa hallitsevat kansainvälisten suhteitten tutkija Phillip Darbyn mukaan samat säännöt kuin fiktionaalista: kirjoittamisen lopputuloksena on joka tapauksessa esitys, josta on karsittu pois epä johdonmukaisuudet ja jossa valittuja arvoja on painotettu toisten kustannuksella. Kaikki kerrottava rakennetaan tai luodaan tiettyjä sääntöjä noudattaen, oli kysymys faktasta tai fiktiosta. Narratiivilla itsellään on kaavoittava osa: se auttaa päättämään, mitä osia käytetään ja miten sekä mitä jätetään pois tai lyhennetään. Kirjoittamisen konventiot muokkaavat tarinaa ja

vaikuttavat suoraan tapahtumien selontekoon sekä siihen, mikä merkitys niille annetaan. (Darby 1998, 21–22.) Richardsonin sanoin, kaikilla yhteiskuntatieteillä on määrätty kirjoitusformaatit, joista yksikään ei ole neutraali tai historiallisesti muuttumaton. Kaikki formaatit ovat arvoja muodostavia, ja kukin niistä on myös narratiivinen valinta. Valittu tyyli heijastaa historiallisesti vaihtuvia määrättyjen koulukuntien tai paradigmojen vallitsevuutta. (Richardson 1990, 120.)

Fiktion ja ei-fiktion selkeitä erotteluja summentaa myös sen tunnistaminen, että monet tekstit ovat erilaisen kirjoittamisen sekoituksia. Samasta tekstistä löytyy usein kerronnallisia ja ei-kerronnallisia elementtejä. Esimerkiksi romaania on hankala erottaa muista tekstimuodoista jonkun olennaisen ominaisuuden perusteella. (Ibid.) Myös James F. Davidson toteaa, ettei fiktion kirjoittaja toimi millään niin erilaisella tavalla tutkielman kirjoittajaan verrattuna, ettei vertailu olisi mahdollista (Davidson 1961, 859).

Kaunokirjallisuuden ja tieteellisen tekstin yhtäläisyyksistä huolimatta ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista väittää, etteivät fakta- ja fiktiotekstit eroaisi toisistaan millään merkittävällä tavalla. Molempia kirjoitetaan omasta historiastaan ja viitekehyksestään käsin ja eri tarkoituksia varten. Molemmat myös jakautuvat useisiin genreihin eli tekstilajeihin, joilla puolestaan on olennainen merkitys tekstin tulkinnassa ja sen vastaanotossa. Sosiologi Jari Aro kirjoittaa, että yksi sosiologisen kirjallisuuden ja romaanikirjallisuuden ero rakentuu juuri lajityyppien muodostamista omista konteksteista, joiden sisällä tekstejä tulkitaan. Vaikka aihe olisi sama, kaunokirjallinen teksti tulkitaan sen omien lajityyppien sisällä ja sosiologinen omansa. Eri tekstilajeja luetaan toisin sanoen eri tulkintaviitekehyksistä käsin. (Aro 1999, 12-13.)

Aron mukaan lukija tekee jo ennen lukemaan ryhtymistään joukon tulkinnallisia valintoja, joiden mukaan hän tekstin ymmärtää: *”niinpä jokin lukija ryhtyessään lukemaan artikkelia sosiologisesta retoriikasta, on jo ennen luentaansa tehnyt valinnan, jonka mukaan hän lukee tekstin tieteellisenä proosana eikä vaikkapa näytelmäkirjallisuutena”* (Aro 1999, 12). Aro kuvaa tekstin lukemista prosessiksi, jossa lukija pyrkii määrittelemään tekstin taustalla olevan lajityypin ja lukee tekstin sitten tunnistamansa lajityypin avulla. Hänen mukaansa lukija saa tekstistä vihjeitä siitä, minkä lajityypin konventioita hänen tulisi sen lukemisessa noudattaa. Tyypilleen uskollinen teksti useimmiten täyttää lukijan odotukset ja osoittautuu sellaiseksi kuin lukija sen arvelikin muodostuvan. Tulkintastrategiat antavat siten luettavalle tekstille muodon - tekstin lukeminen tieteellisenä tuottaa sen tieteellisyyden.

Tulkinnallisia valintoja ei tehdä eristyksissä muista, vaan jokainen lukija on aina jonkun lukijan valintoja muokkaavan tulkintayhteisön jäsen. (Aro 1999, 12-14.)

Esimerkkinä lajityyppien merkityksestä ja odotetun muodon tärkeydestä toimii edellä mainittu Richardsonin *Louisa May* -runo. Richardson on esittänyt runoa monenlaisilla areenoilla, joiden yleisöt - sosiologit, runoilijat, feministit, maallikot, naistutkimuksen opiskelijat jne. - ovat vastaanottaneet runon eri tavoin. Suullisen historian tutkijat ovat huomanneet, että runo vangitsee Louisa Mayn elämäntarinan ytimen tavalla, johon tiedeproosa ei pysty. Sen sijaan yhteiskuntatieteilijöiltä on tullut skeptisiäkin kommentteja. Eräs tutkija halusi jopa nähdä litteroidut haastatteluliuskat, ja toiset taas epäilivät Richardsonin itsensä olevan Louisa May. Richardson kirjoittaa epäilevänsä, että kukaan olisi kyseenalaistanut Louisa Mayn olemassaoloa, jos hän olisi esittänyt tutkimustuloksensa konventioiden mukaisella tavalla. (Richardson 1992, 133.) Tutkimustulosten esittäminen odotetusta poikkeavalla tavalla sai yleisön epäilemään niiden luotettavuutta. Heikkisen ja muiden sanoin voidaankin kysyä, missä määrin oikea muoto toimii totuuden perimmäisenä määreenä tieteessä (Heikkinen et al. 1999, 50).

Narratiivisesta totuudesta

Kuuma peruna ja yksi tyypillisimpiä kiistan aiheita kerronnallisuutta pohtivissa tiedekeskusteluissa on kysymys totuudesta, kuten tämän luvun johdannossa tuli esille. Miten käy totuuden, jos tieteelliset argumentit esitetään kertomuksen muodossa tai jos niissä vedotaan kaunokirjalliseen teokseen jonkinlaista totuutta ilmentävänä lähdeaineistona? Heikkisen, Huttusen ja Kakkorin sanoin ”*joudutaan kysymään, mitä voi pitää tarinallisen tutkimuksen totuuden, luotettavuuden tai pätevyyden kriteerinä*”. Heille on selvää, että narratiivisen totuuden tarkasteluun tarvitaan oma käsitteistönsä, joista käyttökelpoisia voisivat olla esimerkiksi laadullisen tutkimuksen piiristä käsitteet *autenttisuus* (authenticity) ja *uskottavuus* (trustworthiness), joilla on pyritty korvaamaan totuuden käsitettä. (Heikkinen et al. 1999, 39–40.) Näillä käsitteillä tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu saattaisi tuntua mielekkäämmältä esimerkiksi juuri Harlen ja Moision tai Richardsonin tapauksessa.

Heikkinen et al. ja myös Richardson pohjaavat muun muassa psykologi Jerome Brunerin ajatuksiin tiedollisen toiminnan kaksijaosta. Bruner puhuu kahdesta tavasta ajatella, loogis-tieteellisestä ja

narratiivisesta tavasta. Loogis-tieteelliselle on ominaista täsmällinen ja muodollinen, loogisten propositionien välityksellä rakentuva argumentaatio. Tarinallisen, narratiivisen tiedon muoto on kokonaan erilainen tietämisen ja ajattelun tapa ja perustuu tapahtumien välisten yhteyksien hahmottamiselle. Nämä tavat ovat toisiinsa pelkistymättömiä ja toisiaan täydentäviä. Kumpikin tarjoaa oman erityisen keinonsa järjestää kokemusta ja rakentaa todellisuutta; molemmilla on omat toimintaperiaatteensa ja hyvinmuotoilun kriteerinsä ja molemmilla on radikaalisti erilaiset oikeaksi todistamisen menettelytavat. (Bruner 1986, 11.) Kuten Richardson kirjoittaa, narratiivinen tapa ilmaisee kertomuksellista järkeilyä, joka ymmärtää kokonaisuuden osiensa summana, kun taas loogis-tieteellinen tapa edustaa empiiristä päättelyä, joka todistaa väitteitä (Richardson 1990, 118-9).

Hyvä tarina ja hyvin muotoiltu argumentti ovat siis luontaisesti eri laatuksia. Molempien muotojen tarkoitus on Brunerin mukaan vakuuttaa lukijansa: tieteen muoto totuudesta, narratiivinen todellisuudentuntuudesta (Bruner 1986, 11). Richardsonin mukaan kausaalisuudella on keskeinen osa molemmissa tiedollisissa tavoissa, mutta kumpikin määrittelee sen omalla tavallaan. Loogis-tieteellinen tapa etsii universaaleja totuuden ehtoja, kun taas narratiivinen etsii erityisiä tapahtumien välisiä yhteyksiä. Selittäminen narratiivisessa tavassa on asiayhteydestä riippuvainen, kun taas loogis-tieteellinen on abstrahoitu ajallisista ja tilallisista konteksteista. Kummatkin ovat rationaalisia merkityksenantotapoja. (Richardson 1990, 118-9.) Tämän valossa on vaikea nähdä, että erilaisten tekstityyppien totuutta tai luotettavuutta voitaisiin arvioida yksillä kriteereillä.

Heikkinen et al. käsittelevät erilaisia totuusteorioita ja niiden suhdetta tieteellisiin ja kaunokirjallisiin teksteihin. Jokaisella teorialla on omat kriteerinsä sille, millä tavoin esitetyn väittämän totuus punnitaan. Heikkisen, Huttusen ja Kakkorin käsittelemiä totuusteorioita ja ajattelumalleja ovat muiden muassa totuuden vastaavuus- eli korrespondenssiteoria, yhteensopivuus- eli koherenssiteoria sekä tiedon ja vallan suhdetta ruotiva ajattelu. Näiden lisäksi voidaan tarinan totuutta arvioida esimerkiksi pragmaattisin tai hermeneuttisin perustein.

Totuuden *vastaavuus- eli korrespondenssiteorian* mukaan tarina on tosi, jos se kuvaa asioita täsmälleen sellaisina kuin ne tapahtuivat. Toisin sanoen sellainen väite on tosi, joka vastaa tosiasioiden tilaa. Totuuden *yhteensopivuus- eli koherenssiteorian* mukaan taas totuus on lauseiden yhteensopivuutta

toisten lauseiden kanssa. Tarina on siis tosi, jos se ei ole ristiriidassa muiden tarinoiden kanssa, vaan ne muodostavat yhtenäisen ja yhteensopivan metakertomuksen. (Heikkinen et al. 1999, 41–42.)

Ongelmana yhteensopivuusteoriassa ovat tapaukset, jolloin ilmaantuu useampia kilpailevia metakertomuksia, jotka esittävät keskenään ristiriitaisen kuvan asioista. Tällöin tietty tarina jää aina jonkun metakertomuksen näkökulmasta epätodeksi. Tätä tilannetta valaisee paradigman käsitteen mukaan ottaminen koherenssin arviointiin. Paradigmalla tarkoitetaan tässä vallitsevaan asemaan pääsystä kertomusta. Näin nähtynä tarinallinen totuus olisi jatkuva palapeli, jota koko ajan täydennetään liittämällä siihen uusia tarinoita mielekkäällä tavalla. Heikkinen ja muut ottavat esiin kysymyksen tarinan ja vallan suhteesta - paradigman kun on hallitsevaan asemaan päässyt metakertomus, ”*joka ylläpitää itseään pikemminkin vallan kuin paremman perustelun voimalla*”. (Heikkinen et al. 1999, 43.)

Tarinan ja vallan suhteesta on kysymys esimerkiksi Richardsonin kulttuurisen ja kollektiivisen tarinan välisessä jännitteessä. Richardson kirjoittaa erityyppisistä kertomuksista, joiden kautta sosiologisessa tutkimuksessa pääsee lähelle ihmisten kokemuksia. Kulttuuriset tarinat ovat kertomuksia, jotka luovat ja tukevat sosiaalista maailmaa. Ne vahvistavat kulttuuriin kuulumista, yhteisiä tarinoita ja merkityksiä, jolloin niillä on todellisia seurauksia yksilöiden, yhteisöjen ja kansakuntien kohtalolle. Kulttuuriset tarinat kerrotaan kuitenkin hallitsevien intressien ja normatiivisen järjestyksen näkökulmasta, jolloin ne auttavat vallan säilyttämisessä. (Richardson 1990, 128–131.)

Kollektiiviset tarinat taas antavat äänen niille, jotka kulttuurinen tarina hiljentää tai marginalisoi. Kollektiivinen tarina välittää yksilön tarinaa kertomalla sen sosiaalisen kategorian kokemuksista, johon yksilö kuuluu. Kollektiivisia tarinoita on nyky-yhteiskunnassa monenlaisia. Jotkut niistä nousevat esimerkiksi kansalaisoikeusliikkeistä, jotka vastustavat valtaapitävien kulttuurisia narratiiveja tietyistä ihmisryhmistä. Nämä liikkeet pyrkivät kertomaan heistä uusia, vaihtoehtoisia tarinoita, jotka sitten tarjoavat ryhmään kuuluville uusia malleja ja mahdollisuuksia elämälle. (ibid.) Kollektiiviset tarinat siis pyrkivät muuttamaan yhteisön tietyn kansanosan tarinaa ja emansipoimaan sitä, jolloin ne murtavat dominoivan paradigman. Samasta on kysymys myös Handmaids-artikkelissa, jossa tuodaan päivänvaloon politiikan unohdettuja naistoimijoita. Jos totuutta ajateltaisiin palapelinä, Sylvesterin naiset jäisivät huomaamatta, koska he eivät sovi vallalla olevan paradigman ajatteluun politiikasta ja sen toimijoista.

Pragmatismissa totuuden käsite korvataan käytännöllisyyden ja toimivuuden käsitteillä: ”Hyviä ovat sellaiset tarinat, joista seuraa hyvää ja huonoja sellaiset, joista seuraa huonoa” (Heikkinen et al. 1999, 44). Selkeä esimerkki kertomuksen arvon mittaamisesta sen seurauksia katsomalla löytyy psykoterapiasta, jossa pyritään rakentamaan asiakkaalle häntä itseään eteenpäin auttava minäkertomus vanhan, paikallaan jumittavan ja haitallisen kertomuksen sijaan (ibid.). Richardsonin emansipoiva kollektiivinen tarina lienee myös luettavissa tähän joukkoon.

Hermeneuttinen tai aletheettinen totuus, jota käytetään esimerkiksi elämäkertatutkimuksessa, näyttää totuuden paljastumisena (Aletheia = paljastuminen). Hermeneuttisessa paljastamisessa ei niinkään jäljitetä mitään yksiselitteistä totuutta vallinneista asioiden tilasta, vaan pyritään tuomaan esille sellainen näkökulma asioihin, joka aikaisemmin on ollut piilossa. Heikkisen ynnä muitten mukaan kertomuksen tarkoitus onkin sen tarjoama uusi maailma:

Hermeneuttinen kokemus avaa tai paljastaa aivan uuden maailman, joka saattaa näyttää anomialta paradigmaattisesta näkökulmasta. Se synnyttää uuden horisontin, jota aiemmin oli mahdotonta edes kuvitella. (Heikkinen et al. 1999, 45.)

Sylvesterin Handmaids –artikkelin arviointiin, jossa tuodaan päivänvaloon politiikan naistoimijoita, voitaisiin hyvin käyttää hermeneuttisen totuuden kriteereitä. Kyseessä on nimenomaan aikaisemmin kätöksässä olleen näkökulman tuominen etualalle. Uusi esille tuotu tieto muuttaa lukijan käsitystä aikaisemmin esitetyistä versioista.

Kertomuksellisia tutkimusotteita kansainvälisissä suhteissa

Narratiivisia tutkimusotteita on kansainvälisissä suhteissa hyödynnetty aika vähän. Tässä työssä ovat esillä Christine Sylvester, Phillip Darby ja Roland Bleiker, joilla kaikilla on ainakin aineistona runoja tai romaaneja. Muita kaunokirjallisuutta esiin nostavia tekijöitä ovat muiden muassa Michael J. Shapiro (1990), James Der Derian (1987) ja Costa Constantinou (2000). Näistä Sylvester on tarttunut aiheeseen laajimmin ja kehittänyt kaunokirjallisuuden lukemisesta myös metodia kansainvälisten suhteitten

tutkimukseen. Seuraavassa esittelen tämän metodin, jonka kanssa kuljetan rinnakkain kirjallisuustieteilijä Merete Mazzarellan kokemuksia kaunokirjallisuuden käytöstä lääketieteen opiskelussa. Kiinnostavaa on, että nämä kaksi päätyvät kaunokirjallisuuden käyttöä pohtiessaan samantyyppisiin suosituksiin.

Sylvester luonnehtii sekä feminismiä että kansainvälisiä suhteita Benedict Andersonin (1991) mukaisesti kuvitelluiksi kansakunniksi/yhteisöiksi (imagined communities/nations). Ne ovat ”*tiedon, identiteetin ja käytäntöjen kansakuntia, jotka pyrkivät sisällyttämään itseensä suuren alueen ja kaikki soveltuvat jäsenet*”. (Sylvester 2002, 287). Kuuluminen tällaiseen tiedon kansakuntaan merkitsee tietynlaisen identiteetin ja tiettyjen käytäntöjen omaksumista osaksi omaa minäkäsitystä ja toimintaa.

Tiedon kansakunnille on tyypillistä käsittää omat metodit, teoriat ja pyrkimykset kaikkialle ja kaikkialla pätevinä. Esimerkiksi, vaikka kansainväliset suhteet pitääkin koko maailmaa aihealueenaan, ala kapeni jo varhain joksikin, jota voisi Sylvesterin mukaan kutsua nimityksellä *Suurvallat ja niiden (tärkeät) suhteet*: ”*IR’s small nation of like-minded thinkers (and their states) then took up places, often conflictually, under the shared umbrella; the majority of potential members (and their states) were on the outside getting wet.*” (Sylvester 2002, 292.) Sylvester näkee kansainväliset suhteet kapea-alaisena, jähmettyneenä ja elitistisenä alana (ks. myös Darby 1998, 14), joka ei juuri ole ottanut agendalleen esimerkiksi feministisiä ja postkoloniaalisia kysymyksenasetteluja. Sylvester kuvaa kansainvälisten suhteitten valtavirtatutkimusta vastahakoiseksi, etäiseksi, koppavaksi, poissulkevaksi ja leuhkaksi (Sylvester 2002, 287).

Samoilla linjoilla on myös Phillip Darby, joka tutkii kirjassaan *The Fiction of Imperialism: Reading Between International Relations and Postcolonialism* (1998) lännen ja Aasian ja Afrikan välistä imperialistista suhdetta romaanien avulla. Kirjassa tutkitaan, millä tavalla romaanikerronta on kuvannut vuorovaikutusta kolonisoijan ja kolonisoidun kesken, pohjoisen ja etelän kesken. Darby kritisoi teoksessaan kansainvälisiä suhteita siitä, että alalla on käsitelty pohjois/etelä –problematiikkaa liian vähän. Hänen mukaansa periaatteessa vasta entisten siirtomaitten itsenäistyttyä eli muututtua valtioiksi niitä koskevista asioista tuli osa kansainvälisiä suhteita. Silloinkaan niihin ei kuitenkaan kiinnitetty tieteenalalla suurta huomiota, koska pääosassa oli kylmä sota eli idän ja lännen väliset suhteet. (Darby 1998, 11.)

Eurosentrismin lisäksi Darby kritisoi tieteenalan kapeaa käsitystä siitä, mikä on poliittista. Poliitiikka on nähty valtioiden, kansojen ja muiden kokonaisuuksien formaalina toimintana. Tarkastelun ulkopuolelle ovat universalisoivan taipumuksen vuoksi jääneet partikulaariset intressit kuten kulttuuri ja tunteet. Kansainvälisistä suhteista on häivytetty näkymättömiin ihmiset ja heidän väliset moninaiset suhteensa ja yhteistyöverkostonsa. Darbyn mukaan romaanien käyttäminen tutkimusaineistona on hedelmällinen tapa edistää dialogia kansainvälisten suhteitten vakiintuneitten lähestymistapojen ja uusien, hänen tapauksessaan postkolonialismia ja kulttuuria käsittelevien tiedonmuodostelmien välillä. (Darby 1998, 47-8.)

Jos kansainvälisten suhteitten sateenvarjon alle kelpuutetaan vain harvat ja valitut, niin feminististä tutkimusta taas on kritisoitu pyrkimyksestä sulloa kaikki naiset saman varjon alle huolimatta heidän erilaisista tarpeistaan ja lähtökohdistaan. Sekä feminismiä että kansainvälisiä suhteita on kritisoitu länsimaiseksi pienen piirin tiedonrakennelmiksi, joiden sisäiset keskustelut käyvät vilkkaina, mutta jotka eivät silti pyri huomioonottavasti, nöyrästi ja eroja kunnioittavasti tosiasiallisesti laajentamaan näkökulmiaan ja aihealueitaan. (Sylvester 2002, 288.) Sylvester esittelee vuonna 2002 julkaistun teoksensa *Feminist International Relations. An Unfinished Journey* viimeisessä luvussa ”*Internations of Feminism and International Relations*” oman ratkaisukeinonsa ja vastauksensa sekä siihen kritiikkiin, jota molempien tieteenalojen kapea-alaisuutta kohtaan on esitetty, että myös feministisen tutkimuksen ja kansainvälisten suhteiden kohtaamattomuuteen (ks. luku 2). Hänen mukaansa ratkaisu olisi se, että molempien alojen tutkijat lukisivat enemmän kaunokirjallisuutta ja hyödyntäisivät siitä saatuja oivalluksia työssään. Seuraavassa tarkastelen, miksi kaunokirjallisuutta pitäisi lukea, miten sitä pitäisi lukea ja minkälaista kaunokirjallisuutta olisi aiheellista lukea.

Miksi lukea?

Usein argumentoidaan, että kaunokirjallisuudella tai kertomuksellisuudella saadaan ilmaistua jotakin sellaista, johon konventionaalinen tiedeproosa ei yllä. Kuten tämän luvun johdannossa kirjoitin, Johan Bäckman toteaa *Ulkopolitiikka*-lehteen kirjoittamassaan Ilkka Remeksen dekkarin *Ruttokellot*

arvostelussa, että viihdekirjallisuus voi ilmaista olennaisia trendejä monia tutkimuksia paremmin (Bäckman 2000, 115). Miten tätä voidaan perustella?

Darby kirjoittaa kaunokirjallisuuden olevan usein mielenkiintoisempaa ja mieleenjäävää lukemistoa kuin tieteellisen analyysin. Syyksi tälle hän mainitsee, että kaunokirjallisuudessa luodaan tekstin ja lukijan välille yhteys, kun taas tieteellisessä tekstissä lukija etäännytetään ilmiöstä, jota analysoidaan. (Darby 1998, 29.) Heikkinen et al. käyttävät artikkelissaan tästä ilmiöstä esimerkkinä Peter Hoegin tanskalaista koulua kuvaavaa romaania *Rajatapauksia (De måske egnede, 1994)*. Teos on niin todentuntuinen ja elämänmakuinen kuvaus kohteestaan, että sen rinnalla ”*tutkijoiden raportit tuntuvat paperinmakuisilta ja todellisuudelle vierailta*” (Heikkinen et al. 1999, 39).

Kaunokirjallisuutta on tietysti monenlaista ja toisaalta retoriikan tutkijat ovat osoittaneet, että tieteellisessä tekstissä vedotaan lukijaan yhtä lailla tämän vakuuttamiseksi (ks. esim. Keränen 1996). Kysymys onkin Darbyn mukaan enemmän siitä, että kaunokirjallisuudessa asioita käsitellään yksilön kautta, jolloin lukijan saattaa olla helpompi omaksua uusia ajattelutapoja (Darby 1998). Tästäkin voidaan olla montaa mieltä. Ei ole vaikea kuvitella esimerkiksi romaanin päähenkilöksi hahmoa, jonka ominaisuudet tekevät samastumisen tai omaksumisen mahdottomaksi. Darbyn sinänsä kiinnostavia argumentteja ja huomioita kaunokirjallisuuden käytöstä luonnehtivat usein liika yleisluontoisuus ja jopa heppoisuus, mitä perusteluihin tulee.

Monesti näkee myös painotettavan sitä, kuinka kaunokirjallisuuden avulla saadaan nostetuksi esiin sellaisia toimijoita ja ajatuskulkuja, jotka konventionaalisessa tieteellisessä tekstissä ovat marginaalissa. Sylvesterin mukaan kaunokirjallisuuden lukemisen kautta kykenemme astumaan sisään sellaisen erilaisuuden alueelle, jota ja johon meidän on tavanomaisen aineiston käytössä vaikeuksia nähdä ja suhtautua. Kaunokirjallisuuteen nojaaminen vähentäisi hänen mukaansa ylimielistä ja rajoittavaa asennettamme ja mahdollistaisi paremman kuuntelun ja tilaa antavamman suhtautumisen oppimisen. (Sylvester 2002, 288.)

Jotakin tämäntyyppistä on ajateltu myös, kun lääkäriopiskelijoille on tarjottu kirjallisuustieteen opintoja osana heidän tutkintoaan. Mazzarella on vetänyt Suomessa ja Ruotsissa lääketieteen opiskelijoille

kursseja, joissa sekä luetaan kaunokirjallisuutta että kirjoitetaan itse. (Mazzarella 2001, 1.) Oivallisessa artikkelissaan ”*Vad förmår skönlitteraturen ge medicinare?*” kaunokirjallisuuden merkityksestä lääkäreille Mazzarella listaa, millä eri tavoin lääkäreiden perehtymistä kaunokirjallisuuteen on perusteltu.

Välineellisimmän argumentin mukaan kaunokirjallisuuden hyödyllisyys piilee sen sisältämissä sairaustapauksissa, joiden sanotaan valaisevat sairauden elämyksellistä puolta. Näiden oletetaan osin kehittävän lääkäreiden empatiaa, osin tekevän heistä etevämpiä kommunikoidaan potilaidensa kanssa. Laajemmin katsottuna kaunokirjallisuus taas on hyödyksi, koska se nostaa esiin yksittäiset tapaukset sekä korostaa yksilössä olevaa ainutlaatuisuutta, monimutkaisuutta ja ristiriitaisuutta, kun taas lääketiede suuntautuu yleistettävyyteen ja yleispätevyyteen. (Mazzarella 2001, 2-3). Näistä puhuvat edellä kansainvälisten suhteitten viitekehäksessä myös Darby ja Sylvester. Mazzarellan mukaan kaunokirjallisuus antaa tietysti myös puhtaasti kielellisiä edellytyksiä ymmärtää potilaiden kokemuksia ja tunteita (ibid.).

Vastauksena kysymykseen, mitä kaunokirjallisuus hänen mielestään voi lääkäriopiskelijoille antaa, Mazzarella tiivistää omien kurssikokemusten pohjalta, että näkökulman vaihtoa ja tilaa pohdinnalle (Mazzarella 2001, 9). Opiskelijoille oli hänestä hedelmällistä katsoa asioita välillä kokonaan eri näkökulmasta kuin mihin he olivat opiskelussaan tottuneet. Mazzarella arvelee, että opiskelijat saattoivat uuden näkökulman otettuaan esimerkiksi tiedostaa arvotuksiaan tavalla, johon heitä ei ollut aikaisemmin kannustettu (sama, s.6). Koska opiskelijat myös vilkkaasti keskustelivat toistensa kirjoittamista teksteistä, voidaan sanoa, että he saivat apua työstää omia epävarmuuden ja tunteitaan tulevasta työstään. Tämä oli jotain, joka useimpien opiskelijoiden mukaan puuttui heidän opinnoistaan. (sama, s. 8-9)

Kaunokirjallisuuden lukeminen osana tieteellistä prosessia vaikuttaisi siis tarjoavan lukijalle tai tutkijalle tai opiskelijalle kokonaisvaltaisemman ja syvemmän, moniulotteisemman kuvan tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Kaunokirjallisuuden mukaan ottaminen tarjoaisi niin ikään luontevia tilaisuuksia pohtia omaa suhdetta tutkimuksen kohteeseen sekä omaa sijoittautumista tieteenalalla sen eri koulukunnissa ja suuntauksissa. Tällainen pohdinta luonnollisesti vaatisi paljon enemmän intensiivistä keskustelua, ajatusten vaihtoa ja työstämistä - mieluiten pienryhmissä - kuin mikä on esimerkiksi useimmilla yliopistokursseilla mahdollista.

Miten lukea?

Kirjallisuustieteilijänä Mazzarellan mielestä on viisainta asettaa kyseenalaiseksi ainakin kaunokirjallisuuden mahdollisuudet yleislääkkeenä. Ensiksikin, ei ole ollenkaan itsestään selvää, että lukeminen automaattisesti johtaisi empatiaan – ei ainakaan, jos empatialla oletetaan olevan jotain tekemistä vastuunottamisen ja velvoittavan sitoutumisen kanssa. Kaunokirjallisuuden lukemisen ihanuuden voi yhtä hyvin ajatella olevan siinä, että lukiessaan voi testata kokemuksia, rooleja ja tunteita ilman, että niistä tarvitsee ottaa vastuuta. Kirjanhan voi periaatteessa koska tahansa laskea kädestään. Toiseksi, iso osa siitä, mitä lääketieteen parissa on kirjoitettu kaunokirjallisuuden arvosta, voi modernin kirjallisuuspedagogiikan näkökulmasta näyttäytyä naiivina. Syynä on sen edustama käsitys, jonka mukaan hyvä kaunokirjallisuus, kuten vuoristoilmakin, on jokaiselle, joka sen kanssa on tekemisissä hyödyllistä ”matkatavaroihin” - lukijan kokemukseen, esiyymmärrykseen ja odotushorisonttiin ja näiden merkitykseen lukemiselle - katsomatta. (Mazzarella 2001, 3-4.)

Hyvä kaunokirjallisuus ei siis ole kuin universaalia terveyttä tuova vuoristoilma. Miten kaunokirjallisuutta sitten tulisi tieteenteossa lukea? Sylvester on tietoinen lukijan mukanaan kantamasta painolastista, joka vaik(e)uttaa kaunokirjallisuuden lukemista ja siihen eläytymistä. Hän onkin kehittänyt tarkoitusta varten omaa lukutapaa, jota hän kutsuu nimellä *world-traveling*, maailmanmatkailu (Sylvester 2002).

World-travelingissa kyse ei ole konkreettisesta matkanteosta, vaan eräänlaisesta mobiilista identiteetistä, joka liikkuu kierrellen paikkaan, jossa lukijalla voi olla ”*memory of oneself as different without an underlying 'I'*” (Maria Lugones, sit. Sylvester 2002, 303), muisto itsestään erilaisena ilman taustalla olevaa Minää. Minän pois jättämisellä Sylvester tarkoittaa kansainvälisten suhteitten tai feminismin kansakunnan määritteitten taakseen jättämistä ja eläytymistä jonkun toisenlaisen ihmisen kirjoitukseen. Eläytyminen olisi siis tehtävä ns. puhtaalta pöydältä siten, ettei oletta löytävänsä lukemastaan tietynlaista, ennalta määriteltyä maailmaa ollenkaan: ”*not expecting the world to be neatly packaged, ruly.*” (sama, s. 304.) On siis tehtävää matkaa ilman matkatavaroita, jota Merete Mazzarella juuri edellä piti kestävämmänä.

Pitäisiköhän Mazzarella yhteiskuntatieteitten parissa kirjoitettua kaunokirjallisuuden tai kertomuksellisten tutkimusotteiden suitsutusta yhtä naiivina kuin lääketieteessä käytyä keskustelua samasta aiheesta? Ainakin Sylvesterin tai Bleikerin runouteen ja romaaneihin liittyvät analyysit ovat hyvin erityyppisiä lääketieteen kaunokirjallisuuden käyttöön ja siitä toivottuihin hyötyihin verrattuina. He tekevät pikkutarkkoja, hiottuja ja perusteltuja, syvälle luotaavia tarkasteluita yksittäisistä teksteistä tai näiden osista ja liittävät tarkasteluihinsa laajoja, oman tieteenalan tutkimukseen nivoutuvia pohdintoja.

Sylvesterin ”kansainvälisten suhteitten tai feminismin kansakunnan määritteitten taakseen jättäminen” muistuttaa Bleikerin *tietoisen unohtamisen* metodia, jota hän esittää niin ikään käytettäväksi uudenlaisen kansainvälisten suhteitten tutkimuksen luomiseksi. Tietoinen unohtaminen on Bleikerille teorisointia, jota eivät rajoita oikeaoppisten debattien agendat, teemat ja käsitteistöt. Tarkoituksena on muuttaa unohtus mielivaltaisesta, valikoivasta ja tiedostamattomasta menneisyyden konstituutiosta aktiiviseksi, tietoiseksi ja mukaanottavammaksi prosessiksi. Sen sijaan, että ylläpitäisi nostalgiaa tai etsisi lohtua ja turvaa tutusta menneisyyden ajanjaksojen tulkinnasta tietoinen unohtaminen avaa Bleikerin mukaan mahdollisuuksia nykyisyytemme ja menneisyytemme dialogiseen ymmärtämiseen. Unohtamisesta tulee dialogin ja mukaanottamisen väline; ”*it reorients our memories, becomes active by turning into forge(t) and for(to)get*”. (Bleiker 1997, 58–59.) Sylvesterin taaksejättämisessä ja Bleikerin tietoisessa unohtamisessa on siis molemmissa kyse pyrkimyksestä olla avoin uusille teksteille ja aineistoille sekä niistä kumpuaville tulkinnoille

Olennaista world-travelingissa ovat kommunikaatio ja sitoutuminen. Kuitenkin, Sylvester kirjoittaa, koska useimpiin kommunikatiivisiin tekoihin liittyy valtaa, world-travelingiin liittyvä sitoutuminen ei todennäköisesti ainakaan alussa ole suoran puheen muodossa. Sen sijaan tarkoituksena on istua ja lukea, unohtaa ja vaikuttaa: “*reading and listening to, reciting and discussing, stories we have not sighted, sited, or considered citationally relevant to our national knowledges.*” (Sylvester 2002, 307.) Sylvester arvioi, että world-travelingia tutkimusmenetelmänä hyödyntäessä tulosten pitäisi nojautua vähemmän itsepintaisesti tieteen kansakuntiin, mutta olla sen sijaan kattavampia, vaatimattomia ja luovasti rohkeampia. Ne myös toisivat selkeämmin esille sen, kuinka esimerkiksi kansainväliset suhteet ja feminismit leikkaavat toisiaan koko ajan. (2002, 288-9.) Tässä päästäisiin siis lyhentämään etäisyyttä, jota kansainväliset suhteet pitää feministiseen tutkimukseen.

Millaista kirjallisuutta lukea?

Hyvän lukumateriaalin valinta on keskeistä world-travelingin prosessille. Millaisia tekstejä sitten pitäisi lukea? Kuinka tiiviisti kaunokirjallisten tekstien teemojen tulisi käydä yksiin tieteen tekijän tai opiskelijan tieteenalan kanssa? Millaisia merkityksiä tällä on?

Mazzarella luettelee eri tieteenalojen opetuksessa käytettävää kaunokirjallisuutta: Chicagon yliopistossa tulevat juristit lukevat Charles Dickensin *Hard Timesiä* ja keskustelevat sen pohjalta taloudellisen rationaalisuuden rajoituksista. Kansainvälisessä kauppakorkeakoulussa Jönköpingissä tulevat liikejuristit lukevat pakollisena - yleissivistyksen vuoksi - ei ainoastaan Franz Kafkan *Oikeudenkäyntiä* vaan myös kaikki neljä osaa Robert Musilin *Mies ilman ominaisuuksia* -romaanisarjasta. Liikekonsultit käyttävät Shakespearea opettaakseen johtajuutta. (Mazzarella 2001, 1.)

Politiikan tutkijat Vilho Harle ja Sami Moisio taas lukevat dekkarikirjailija Ilkka Remeksen viihderomaaneja osana aineistoaan tutkiessaan suomalaista kansallista identiteettiä (Harle ja Moisio 2002). Luvussa 2 esitelty Lene Hansen tukeutuu H.C. Andersenin Pieni Merenneito -satuun kritisoidessaan Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamiskeskustelua sukupuolittuneisuuden unohtamisesta (Hansen 2000).

Christine Sylvester listaa puolestaan kansainvälisten suhteitten tutkimuksessa käytettyä kirjallisuutta: dekkareita, tieteiskirjallisuutta, antiikin Kreikan satuja, tietokonesimulaatioita (Sylvester 2002, 308). Myös suurmiesten elämäkerrat ovat olleet olennainen osa kansainvälisten suhteitten tutkimusta, vaikkei niiden fiktiivisyydestä ole suurta melua haluttukaan pitää. Tai kuten Sylvester kirjoittaa Darbyn teosta arvioidessaan: ”*kiellettyjä aiheita pomppaa esiin, kuten ne tavat, joilla kansainväliset suhteet on salakuljettanut elämäkertoja lähteikseen katsoen samalla kieroön kaunokirjallisuuden käyttöä kansainvälisten suhteitten asianmukaisena aineistona*” (Sylvester 1999, 251).

Bleiker käyttää tutkimuksessaan mm. itäsaksalaisen Jayne-Ann Igelin, Derek Wallcottin (Bleiker 1997) ja saksalaisen Paul Celanin (Bleiker 1999) runoja. Darby taas lukee mm. intialaisia S. M. Mitraa, S. K. Ghoshia ja K. E. Ghamatia, brittiläisiä E. M. Forsteria, Paul Scottia ja Rudyard Kiplingiä sekä

ghanalaista Ayi Kwei Armahia, Chinua Acebea ja nigerialaista Wole Soyinkaa (Darby 1998). Bleikerin käyttämät tekstit käsittelevät usein kielen ominaisuuksia dominoivana tai vapauttavana välineenä. Darbyn romaanit taas piirtävät kuvia kolonialismista ja sen vaikutuksista.

Käytetty kaunokirjallisuus näyttää moninaiselta. Väittäisin kuitenkin, että sen valintaperusteet ovat edellä mainituilla tutkijoilla olleet aika samankaltaiset: tarkasteluun on päätynyt kirjallisuutta, jossa suhteellisen eksplisiittisesti käsitellään kyseessä olevan tutkimuksen teemaa. Tämä onkin selkeä ja helposti perusteltavissa oleva valintakriteeri, vaikkei välttämättä ole aina paras sellainen. Ainakin Mazzarellan kokemus lääketieteessä on, että suoraan hoitoon ja sairauksiin liittyvistä teksteistä ei lääketieteen opiskelijoilta irtoa yhtä hedelmällisiä keskusteluja kuin teksteistä, jotka käsittelevät ainakin pääosin muuta. Hän ajattelee tämän johtuvan siitä, että lääkärit ovat niin tottuneet ottamaan ammatissaan tiettyä etäisyyttä potilaisiin ja näiden vaivoihin, etteivät kykene asettautumaan tällaisten tekstien ääreen muunlaisella asenteella. (Mazzarella 2001, 5.)

Tästä syystä opiskelijat saivatkin Mazzarellan kurssilla lukea tekstejä, joita hän käyttää tekstianalyysiopetukseen myös omalla laitoksellaan: runoja kirjailijoilta Gunnar Ekelöfistä Tua Forsströmiin, Hjalmar Söderbergin ja Ernest Hemingwayn novelleja, Albert Camusin romaanin *Muukalainen*. Jossain määrin teoksista keskusteltiin lääketieteelle relevantista näkökulmasta, mutta kurssilla opeteltiin myös kirjallisuustieteellisten analyysivälineiden kautta tarkastelemaan esimerkiksi tekstien rakennetta. (ibid.)

Samoilla linjoilla Mazzarellan kanssa on Sylvesterkin: hänen mielestään kansainvälisten suhteitten alalla olisi tärkeintä vältellä itsestään selvimpiä tekstivalintoja ja siten laittaa syrjään tarinat, jotka eksplisiittisesti käsittelevät tyypillisiä kansainvälispoliittisia tapahtumia kuten sodat, vakoilu tai valtiomiestaito. Tämä koskee myös feminististä tutkimusta, joten olisi jätettävä rauhaan tyypilliset feministiset teemat kuten vaikkapa äitiys, naisiin kohdistuva väkivalta tai naisten välinen ystävyys ja käännyttävä sellaisten romaanien puoleen, jotka näyttävät epärelevanteilta näiden tieteenalojen agendojen suhteen. (Sylvester 2002, 309.) Ei-itsestäänselvästi kansainvälispoliittisia tai feministisiä tekstejä lukemalla välttyy sokeutumasta liian tutuille asetelmille. Siten on tarkoitus kyetä havaitsemaan, kuinka yllättävillä tavoilla valituista teksteistä löytyy relevantteja teemoja.

Miten tätä ohjetta voisi käytännössä toteuttaa? Sylvester analysoi tekstissään esimerkkeinä Patricia Dunckeria, Kate Atkinsonia ja Martin Amisia, joiden teosten ei voi katsoa liittyvän suoraan kansainvälisiin suhteisiin tai feministiseen tutkimukseen (Sylvester 2002, 309–313). Johtopäätökset, joita hän teksteistä vetää, ovat postmodernin häilyviä ja moniselitteisiä: ymmärtäminen/käsittäminen edellyttää ennakkokäsityksistä luopumista. Aiemmat tarinat, joiden varaan on rakentanut itsensä, on hylättävä vajavaisina/puutteellisina. Puolitotuuksiin ei tule tyytyä. Inspiroivaa aineistoa on saatavilla joka puolella – kysymys on vain siitä, kykeneekö ylittämään omat ennakkokäsityksensä ja turhaumansa ja tarttumaan siihen. Näiden näennäisesti aiheeseen liittymättömien tekstien kautta Sylvester puhuu world-travelingin puolesta. Hän korostaa avoimuutta ja eksyksissä olemisen tärkeyttä, jotta saataisiin esiin tuoreita näkökulmia ja oivalluksia. Sylvesterin omin sanoin:

And so the once-were separate feminist and IR travelers shake them selves off and make ready to journey on. Only something seems different. The certainty has departed. No one is able to articulate exactly where he or she is going next. Moorings have slipped, bearings are misplaced, the maps seem archaic. "Are we lost?" someone softly asks. Silence. The world-traveling feminist grins broadly. She chortles, now belly laughs, drops her bag, hugs her knees with glee. The others stare at her with unspoken embarrassment. One by one, though, they sit down [...] Sheepish smiles creeps on to professional faces. There is new information to process. (Sylvester 2002, 314)

4 Aineistoanalyysi Christine Sylvesterin artikkelista *Handmaids' Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House*

Johdanto

[W]e now look in funny places for bodies, subjectivities, stories, or other "data" to fill out or rewrite what we think we know (Sylvester 2002, 272).

Tässä luvussa tarkastelen aineistoani, Christine Sylvesterin artikkelia "*Handmaids' Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House*" (1998). Sylvester käsittelee artikkelissaan Richard Reevesin vuonna 1993 julkaisemaa John F. Kennedy -elämäkertaa *President Kennedy: Profile*

of Power ja siitä erityisesti vuoden 1962 Kuuban ohjus kriisiä ja kriisiin liittyviä Valkoisen Talon poliittisia päätöksentekoprosesseja.

Kennedy-elämäkerran kirjoittaja Richard Reeves on amerikkalainen pitkänlinjan politiikan journalisti ja kirjailija. Hän on kirjoittanut teoksia muiden muassa Jimmy Carterista, Richard Nixonista, Ronald Reaganista ja Bill Clintonista. Reevesin kustantamon markkinointitiedotteen mukaan *President Kennedy: Profile of Power* on ”*ensimmäinen objektiivinen tulkinta John F. Kennedyn presidenttiydestä*” *pohjautuen sellaisiin Valkoisen Talon arkistoihin, kirjeisiin ja asiakirjoihin, joita ei aikaisemmin ole ollut saatavilla, sekä satoihin uusiin haastatteluihin.*” (http://www.richardreeves.com/books/profile_of_power.html#1.)

Christine Sylvester kiinnostui alun perin *President Kennedy: Profile of Power* -elämäkerrasta luettuaan, miten Reeves itse kuvasi teoksensa eroavan aikaisemmista merkittävistä Kennedy-elämäkertoista. Reevesin mukaan uutta oli uusien aineistojen tuoman lisätiedon lisäksi haastateltavien mukanaolo Valkoisen talon arjessa (dailiness). Feministisenä kansainvälisten suhteitten tutkijana Sylvester liittyy arkeen ja siitä kirjoittamiseen ”*sekä naisia että miehiä, ruumiintoimintoja ja huolenpitoa, yksityisiä hetkiä julkisuuden katseen alla ja sen katseelta piilossa.*” (Sylvester 1998, 39.) Muun muassa Cynthia Enloe, kirjoittaessaan naisia kansainvälisissä suhteissa näkyviin nostaa esiin naisten arjen toiminnot ja osoittaa ne erottamattomaksi ja määritteleväksi osaksi kansainvälisiä suhteita.

Tästä syystä Sylvester tarttuukin siihen, että Reevesin kirjaan haastatelluista sadoista henkilöistä lähes kaikilla on miehen nimi. Hänen mielestään naisista sekä heidän toiminnastaan Valkoisessa talossa muodostuu kirjassa enimmäkseen vain viihdyttävä lisäke, jota silloin tällöin vilautetaan tekstissä, esimerkiksi vihjattaessa Kennedyn naissuhteista. Sylvester kirjoittaakin, että Reevesin rekonstruoimassa Kennedyn aikaisessa Valkoisessa talossa naiset joko jätetään jatkuvasti Washingtonista kertovan tarinan päätahtumien ulkopuolelle tai heidän osallistumistaan ei oteta kovinkaan tosissaan. Joko naistoimijat ovat siis näkymättömiä tai heidän vaikutusvaltansa ja tekonsa ovat tunnistamattomia. (Sylvester 1998, 39–43.)

Naistoimijoiden sivuuttaminen Kennedy-kirjassa voi johtua monista syistä. Yhden selityksen tarjoaa Newsweekiin kirjan arvioinut toimittaja Michael Elliott. Hän arvioi John F. Kennedyn aiheuttavan elämäkertakirjureille kaksi ongelmaa. Toisaalta Kennedyn presidenttikaudesta on vasta niin vähän aikaa, että voi olla liian aikaista tarkastella sitä kiihkottomasti. Toisaalta, Elliott kirjoittaa, Kennedy-tutkijat ovat tähän mennessä osoittaneet, että tämän yksityiselämä oli *"less than admirable"*, vähemmän ihailtavaa. Miten Kennedystä kokonaisuudessaan voisi siis kirjoittaa? Elliottin mukaan Reevesin, veteraanitoimittajan ja -kirjailijan ratkaisu on kompastuskivien väistäminen: hän keskittyy kirjassaan nimenomaan Kennedyn presidenttiyteen käsitellen hyvin vähän esimerkiksi tämän lapsuutta tai murhaa. ([http://www.richardreeves.com/books/profile_of_power.html#1.](http://www.richardreeves.com/books/profile_of_power.html#1)) Naisten poissaolo Kennedy-kertomuksesta voidaan nähdä siis teemoihin liittyvänä ratkaisuna: niukasti yksityiselämän kuvausta, siis niukasti myös naisten kuvausta.

Toisaalta, vaikei Kennedyn yksityiselämää kirjassa juuri käsiteltäisikään, Kennedyn hallinnossa ja lähipiirissä - sekä yksityiselämässä että julkisessa elämässä, jos tällainen jako halutaan tehdä - oli joka tapauksessa naisia, joiden teot ja mielipiteet vaikuttivat Kennedyn työhön ja ratkaisuihin poliittisena päättäjänä. Poliitiikan toimijoina ovat muutkin kuin miehet julkisessa sfäärissä, kuten Cynthia Enloe toteaa.

Ilmeisesti Reeves on kuitenkin havahtunut naisten läsnäoloon tai heidän puuttumiseensa politiikasta vasta vuonna 2003, kymmenen vuotta Kennedy-elämäkerran julkaisemisen jälkeen. Hän nimittäin kirjoittaa 1.8.2003 UExpressin nettikolumnissaan Watergate-skandaalia käsittelevästä Sherry Jonesin tuottamasta dokumentista *"Watergate Plus 30"*, kuinka hän sitä katsoessaan hämmästyi tuon ajan politiikan areenan valkoisuutta ja miehisyyttä. Sulkeissa hän kuitenkin myöntää: *"I must admit here that it was my wife who pointed this out to me"*, minun täytyy myöntää tässä, että vaimoni osoitti asian minulle. ([http://www.uexpress.com/richardreeves/?uc_full_date=20030801.](http://www.uexpress.com/richardreeves/?uc_full_date=20030801)) Kyse on siis ollut Reevesin tavasta havainnoida tai jättää havainnoimatta tiettyjä toimijoita sekä hänen näkemyksestään siitä, mikä on merkityksellistä ja mikä vähäpätöistä. Tämä on mielestäni hyvin linjassa Christine Sylvesterin ajatusten kanssa: hän ei usko Reevesin kirjan naistoimijoiden vähäisyyden johtuvan todellisesta naistoimijoiden puuttumisesta Kennedyn Valkoisessa Talossa vaan tavasta kertoa tarinaa suurmiehistä ja huippupolitiikasta. Yksi artikkelin tavoitteista on minusta osoittaa, että tällaiset tavat tuottavat

epäluotettavaa ja kapeakatseista informaatiota. Niillä on myös taipumus jäädä sitkeästi elämään, vaikka niiden puutteet olisi jo useaan kertaan havaittu ja osoitettu.

Handmaids' Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House

Tässä alaluvussa käyn läpi Sylvesterin artikkelin "*Handmaids' Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House*" kokonaisuudessaan. Artikkelin koostuu neljästä pääluvusta, joista viimeinen on lyhyt yhteenvetoluku. Handmaids- artikkelin johdannossa todetaan naistoimijoiden vähäisyys Richard Reevesin kuvaamassa John F. Kennedyn ajan Valkoisessa Talossa. Jo heti sen jälkeen Sylvester lanseeraa Atwoodin romaanihahmo palvelijattaren, jolla on keskeinen rooli artikkelissa: "*Kuten Margaret Atwoodin kuvitteelliset gileadilaiset palvelijattaret, joiden tarinat löytyvät hänen romaanistaan The Handmaid's Tale (1985), Valkoisen Talon naiset öljyivät vallan koneistoa kasvot huputettuina, suojeltuina tunnustamisen, julkisuuden ja toimijuuden katseelta*" (Sylvester 1998, 39). Sylvester käyttää palvelijattarien asemasta Valkoisessa Talossa käsitettä *abjekti*. Sillä hän viittaa heidän asemaansa näkymättöminä ja subjektin tai toimijan statusta vaille jätettyinä. Huolimatta tästä kehnosta statuksesta palvelijattarista jää kuin jääkin jälkiä poliittiseen päätöksentekoon. Tämä johtuu siitä, että abjektin ominaisuuksiin kuuluu oman vaikutusvallan tihkuminen ympäristöön. Näitä jälkiä on tarkoitus artikkelissa löytää ja seurata. (Sylvester 1998, 39–40.)

Johdannossa Sylvester kertoo myös, ettei hän artikkelissaan liiku ainoastaan 1960-luvun Valkoisen Talon ajassa, vaan loikkaa silloin tällöin eteenpäin tulevaisuuteen antaakseen esimerkkejä naistoimijoista huippupolitiikasta. Tällaisena esimerkkinä hänellä on muiden muassa Margaret Thatcher, jonkalaisia hahmoja ei vielä 60-luvulla ollut. Sylvesterille ajassa liikkuminen on lukijan muistuttamista siitä, ettei "politiikan naistoimijat" -aihetta nähtäisi menneisyyteen kuuluvana tai loppuunkäsittelyinä. (ibid.) Kyse ei ole siis vain aikaisemmin tapahtuneen raportoinnista vaan mielestäni myös sen osoittamisesta, että samanlainen ulossulkemisen käytäntö jatkuu nykyäänkin esimerkiksi Richard Reevesin tyyppisten kirjoittajien toimesta.

Palvelijatar-hahmon perusta feministisissä teorioissa

Artikkelin ensimmäinen luku *Feminists Consider Bodies, Sex, Gender, Power* rakentaa artikkelissa keskeisen palvelijatar-hahmon feministisen teorian avulla. Tämä on luvuista kaikkein teoreettisin, vaikeatajuisin ja tiiveimmin pakattu. Luku lähtee odotuksista, joita yleisesti liitetään tietynlaisiin ruumiisiin, erityisesti 'naisten' ruumiisiin. Nämä odotukset ovat siivittäneet lukuisia feministisiä teoreetikoita laajoihin keskusteluihin ruumiin, biologisen ja sosiaalisen sukupuolen sekä vallan välisistä kytköksistä. Näiden keskustelujen leikkauspisteessä on Sylvesterin mielestä tietynlainen ruumis: palvelijattaren ruumis.

Christine Sylvester esittelee tekstissä Judith Butlerin, Rosi Braidottin, Elizabeth Groszin ja Julia Kristevan luonnehdintoja ruumiin, biologisen ja sosiaalisen sukupuolen sekä vallan kytköksistä. Judith Butler keskustelee yleisestä näkemyksestä, jonka mukaan biologinen sukupuoli on suhteellisen vakiintunutta ruumiin biologialla ja sosiaalinen sukupuoli taas niitä sosiaalisia merkityksiä ja käytäntöjä, jotka liitetään biologisiin eroihin. Butlerin mukaan tämä näkökulma ei tarjoa suoraa pääsyä biologiseen sukupuoleen, vaan sitä lähestytään aina sosiaalisen tulkinnan kautta. Kuitenkin biologisella sukupuolella on merkitystä normeina, odotuksina ja performanssina, esityksenä. Butlerin mielestä normitetulla sukupuolen performanssilla on valtaa ruumiisiin ja sosiaaliseen sukupuoleen. Performatiivisuuden normatiivinen voima on määrittää, mikä ylittää käy 'olemisesta'. Kuitenkin performanssi tuottaa ruumiita, jotka eivät ole kokonaan fiktiota mutteivät vankkoja faktojakaan. Ruumiit eivät koskaan yllä aivan normin mukaiseen performanssiin, eivät ole täysin uskottavia. Performatiivisuus toimii sekä toiston että ulossulkemisen mekanismien kautta. Ulossuljetut ruumiit kummittelevat abjektin rajoilla tunnustusta saadakseen. (Sylvester 1998, 41–42.)

Rosi Braidotti on eri mieltä Judith Butlerin kanssa biologisen sukupuolen performatiivisuuden korostamisesta. Hän itse asiassa kieltäytyy erottamasta toisistaan biologista ja sosiaalista sukupuolta, empiiristä symbolisesta, aineellista diskursiivisesta. Braidottin argumentaatio liittyy keskeisesti sukupuolieroon, jossa ajattelussa symbolinen fallos on miehen mahdollisuus ruumiin häivyttämiseen, abstraktiuteen. Koska naisilta puuttuu symbolinen fallos, he ovat "*over-embodied*", eivät pääse irtautumaan ruumiillisesta todellisuudestaan. Braidottille sukupuoliero ei ole fyysistä, aineellista tai performatiivista vaan empiiristä ja symbolista. Hänen ajattelussaan naisilla on tässä järjestelmässä valtaa

johtuen heidän asemastaan fallisen systeemin ulkopuolella, paikassa nimeltä "*margin of nonbelonging*". Tämä marginaali tarjoaa valtaannuttavan vastamuistin näkökulman, josta oli puhe tämän työn johdannossa. Näkökulmasta on mahdollisuus tarkastella "*what has been denied to the feminine*", sitä mitä naisilta on torjuttu. (sama, s. 42)

Butlerin ja Braidottin näkökulmien välimaastossa on Sylvesterin mielestä Elizabeth Grosz. Groszin näkökulma, kuten Braidottinkin, on myös sukupuolieron näkökulma, mutta falloksen rooli on siinä vähemmän merkittävä. Groszin mukaan käsityksemme todellisuudesta, totuudesta, politiikasta, etiikasta ja estetiikasta ovat kaikki miehisesti määriteltyjä ja löytyvät patriarkaalisisista valtarakenteista. Grosz pitää sukupuolieroa liikkuvana tai epävakaisena käsitteenä, joka kykenee hivuttautumaan alueille, missä sillä ei pitäisi olla mitään tekemistä. Se voi myös tehdä itsestään jos ei näkymättömän, niin tunnistamattomaan vaikutteissaan ja seurauksissaan. (sama, s. 42-3)

Groszin ajattelussa 'nainen' näyttäytyy vuotona. 'Nainen' on hänelle yhtä lailla ruumiillisesti solidi kuin 'mieskin' ja myös 'miehillä' on nestemäisiä vuotoja. Vain naiset kuitenkin representoidaan ja he kokevat itsensä vuotona tai nestemäisyytenä. Tällaiset nestemäisyydet ovat jotain, jonka 'miehet' näyttävän haluavan poistaa omista representaatioistaan. Sylvesterille tämän logiikan mukaan kulttuurisesti merkityt vuodot, jotka ovat 'naisia', voivat tulla Braidottin "*margin of nonbelongingista*" ja Butlerin performatiivisen sukupuolen abjektion rajoilta paikkoihin, jotka ovat jos ei näkymättömiä, niin tunnistamattomia vaikutteissaan ja seurauksissaan. 'Naisen' ei ole tarkoitus ylittää marginaalin rajaa, vaikka hänet on konstruoitu tavalla, joka mahdollistaa tämän. Sylvester viittaa Julia Kristevaan, joka keskustelee siitä, mitä tapahtuu eritteille, vuodoille ja tulville. Niistä tulee ulostetta. Uloste heitetään menemään, koska se muodostaa ulkoa tai sisältä tulevan uhan identiteetille. Sosiaalinen ja psykologinen tavoite on muodostaa mahdollisimman voimakas eronteko ulosteeseen, päästä siitä nopeasti eroon. (ibid.)

Millainen hahmo näiden keskustelujen leikkauspisteestä löytyvä palvelijatar sitten on? Ainakin hahmoa on vaikea yksiselitteisesti luonnehtia, koska se vaikuttaa toisaalta läpinäkyvältä ja siten toiminnassaan huomaamattomalta tai merkityksettömältä. Toisaalta se on taas ”jokaisen menestyvän miehen takana on nainen” –sanonnan mukainen kaikesta läpisuodattava vaikuttaja, josta ei tiedä, mistä sen vaikutusvalta alkaa ja mihin päättyy. Analysoin palvelijatarta tarkemmin tämän luvun *Kaksi tulkintaa...*-alaluvussa.

Washingtonin kiistämättömiä naistoimijoita

Feminististen teoreettisten keskustelujen jälkeen kakkosluvussa *Who is Minding the Corpo-Real White House?* (*Kuka huolehtii ruumiillisesta/todellisesta Valkoisesta Talosta?*) liikutaan Washingtonissa. Poliitiikan piireistä löytyy Sylvesterin mukaan toinen kenttä odotuksia siitä, millä ruumiilla on valtaa. Erityisesti kansainvälisissä suhteissa valtaa omaavat ruumiit näyttävät olevan aineellisesti, symbolisesti ja kulttuurisesti miehiä. Kyllä Washingtonissa muitakin aineellisia ruumiita käy töissä, mutta heitä ja heidän työpanostaan ei julkisesti ja akateemisissa teksteissä mainita. Sylvesterin mukaan kieli kuitenkin paljastaa heidän läsnäolonsa ja valtansa. Hän muistuttaa lukijoita vitseistä ja juoruista, joita esimerkiksi sihteereistä, vaimoista ja rakastajattarista viljellään. Näiden valta näkyy vaikkapa kertomuksessa, jossa Kennedy juhlii vaalivoittoaan 1959. Voiton selvittyä John F. Kennedy sanoo vaimolleen Jackielle ja tukijansa sekä ystävänsä Ben Bradleen vaimolle Tonille, jotka molemmat ovat raskaana: *"okei tytöt, voitte ottaa tyyny pois, me voitimme."* Sylvester jatkaa:

aikuisista "tytöistä" tulee biologiseen sukupuoleen sidottuja raskaana olevia vaimoja, joiden ruumiilliset kokemukset muodostavat miehensä kulttuurisen imagon, mutta joiden valta katsotaan performatiiviseksi, koristeelliseksi, pehmeäksi ja irrotettavaksi kuin tyyny. (Sylvester 1998, 45.)

Kakkosluku jakautuu kahteen yhtä pitkään osioon, joissa Sylvester identifioi Valkoisesta Talosta erilaisia objekteja tai puoli-objekteja hahmoja. Ensimmäisessä osiossa *Minders who are not Handmaids* (*Huolehtijat, jotka eivät ole palvelijattaria*) katsotaan Atwoodin romaanin pohjalta muita hahmoja kuin palvelijattaria. Näistä hahmoista kerron tarkemmin Atwoodin romaania käsittelevässä alaluvussa. Kyse on toimijoista, jotka palvelijattarien lailla ovat olleet unohduksissa konventionaalisista kuvauksista, mutta joiden asema ja ominaisuudet kuitenkin eri tavoin eroavat palvelijattarien vastaavista. Näitä hahmoja ovat muiden muassa vaimot.

Jälkimmäisessä osiossa *Sighting the Handmaids, Palvelijattarien näkeminen*, päästään itse palvelijattariin, joiden teksti kuvaa olevan kulttuurisesti rakennettu välttämättömyyden tuotteiksi, ei niinkään toimijuuden. Heidän työtään vaaditaan, jotta tietyt vallan ruumiit ylipäätään voisivat olla olemassa. Välttämättömyyden valtaa ei itsessään kuitenkaan katsota politiikalle tärkeäksi. Palvelijattaret ovat sihteereitä, uskottuja, palvelijoita, autonkuljettajia, hallinnon assistentteja ja jokapaikanhöyliä. Palvelijattaret ovat uusintavia hahmoja. Reproduktion tuotteena eivät kuitenkaan ole vauvat kuten Atwoodin Gileadissa. Se mitä uusinnetaan, on jonkun toisen, virallinen valta - esimiehen.

Palvelijattarien ominaisuuksiin kuuluu fatalismi, olosuhteittensa sietäminen. Palvelijattaret eivät vaadi huomiota, eivät näytä olevan eri mieltä abjektin asemastaan. He suorittavat harvoin rajanylityksiä. Koska heitä ei ole rakennettu vuotamaan ulos asemistaan, heidän ei myöskään nähdä tavoittelevan valtaa. Abjektin alueen valta onkin tartunta, jota se vuotaa mutta harvoin tuo julki. Tämä valta syntyy annettujen tehtävien moitteettomasta suorittamisesta. Esimerkiksi esimiehensä tekstiä puhtaaksikirjoittava sihteeri: kuka tarkistaa, ettei tämä lisää tekstiin omia viestejään? Kun kyse on pienistä lisäyksistä etukäteen suunniteltuihin kokonaisuuksiin, ne eivät vaadi tunnustusta eivätkä siksi voi määritelmällisesti olla vallankäyttöä.

Koska valta on niin riippuvainen palvelijattarista, he usein vuotavat näkymättömästi paikkoihin, joissa heillä ei pitäisi olla mitään tekemistä. Sylvester pitää Evelyn Lincolnia, presidentti Kennedyn sihteeriä esimerkillisenä palvelijattarena. Reeves kertoo Lincolnista vain hahmona, jota Kennedy käskyy tekemään asioita, vaikka todellisuudessa Lincolnilla oli rajaton pääsy vallan ja päätöksenteon resursseihin. Päätökset tehtiin hänen välittämisenään, hänen tulkintojensa kautta. Tässä näyttäytyy selkeimmin palvelijattaren ominaisuus vuotavana tai nestemäisenä, informaatiota välittävänä, ikään kuin kantavana ”aineena”.

Sylvesterin mukaan palvelijattaret jäävät tavanomaisten kansainvälisten suhteitten kertomusten ulkopuolelle. Harvat tutkijat yrittävät saada otteen heidän tärkeydestään, koska he näyttävät toistensa kopioilta. ”Mutta jos yrittää, se mikä palvelijattarissa on ’todellista’ semi-abjektoi ne todet tarinat, joita toistamme Washingtonin päätöksentekijöistä. Itse valta näyttäytyy siten ironisesti välittelevänä, ja päättämättömänä”. (Sylvester 1998, 48-51.) Miten Reeves siis voi mielestään kertoa Kennedyn päätöksenteosta luotettavasti ja totuudellisesti, jos ei ole ottanut vakavasti palvelijattaren kaltaisten hahmojen joka puolella häilyvää, lukemattomiin asioihin vuotavaa läsnäoloa ja vaikutusta?

Uusi näkökulma Kuuban kriisin päätöksentekomalleihin

Kolmosluku on nimeltään *Kennedy's Difficult Decisions, Kennedyn vaikeat päätökset*. Siinä teksti tekee kolmannen yrityksen palvelijattarien jäljittämiseksi, tällä kertaa suoraan huippupolitiikan ytimestä,

Kuuban ohjuskriisistä 1962. Luku lupaa analyysia ruumiiseen, biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen sekä valtaan liittyvistä aspekteista Allisonin päätöksentekomalleissa, jotka tämä muodosti Kuuban kriisin 13 päivän tapahtumien pohjalta.

Allisonin vaikutusvaltaisella klassikkoteoksella *The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* (1971) on julkaisustaan lähtien ollut kiistämätön asema Kuuban kriisin analyyseissa, vaikka sitä vastaan on esitetty perusteltua kritiikkiäkin. Sylvester kertoo, että hänenkin yliopisto-opinnoissaan ohjuskriisiä käsiteltiin juuri Graham Allisonin skenaarioiden pohjalta. Myös ensimmäinen Sylvesterin yliopistolla pitämä oma luento käsitteli Kuuban ohjuskriisiä Allisonin teorian lähtökohtanaan. (Sylvester 2002, 54.) Sylvesterin mukaan jos palvelijattaria ei näistä malleista etsitä, Allisonin ratkaiseva auktoriteettiasema säilyy, ja siten säilyvät myös malleihin sisäänrakennetut oletukset siitä, kuka teki mitään ulkopoliittisia päätöksiä ja mistä asemista Kuuban kriisin aikana.

Kolmas luku on jaettu kolmeen osioon: "*Rational Decision Making*", "*Organizational Decision Making*" ja "*Bureaucratic Politics*". Otsikot kuvaavat Allisonin eri politiikan tasoilta muodostamia päätöksentekoteorioita. Rationaalinen päätöksenteko kuvaa ylimmän tason kollektiivista päätöksentekoprosessia valtion tai muiden vastaavien monoliittien tasolla. Organisatorinen päätöksenteko viittaa seuraavaan tasoon, kuten virastoihin ja organisaatioihin, joissa yksilöillä on roolinsa ja asemansa. Byrokraattinen politiikka puolestaan tarkentaa katseen yksittäisiin poliitikkoihin tai virkamiehiin.

Ensimmäisessä osiossa esitellään Allisonin rationaalisen politiikan skenaario, "standarditilanne". Siinä päätöksenteko on kylmäpäinen ja laskelmoitu prosessi, jossa työskentelee tietokonemaisia aivoja irti ruumiillisista tarpeista, aikaisemmasta historiasta, sosiaalisista tai muista häiriötekijöistä. Mikään ei häiritse järjenkäyttöä - eivät juonittelut, epäluottamus, neuroosit, tehottomuus, sabotaasi, alkoholismi, vanhempien velvollisuudet lapsia kohtaan, himot tai sairaudet. Jokaisen mahdollisen toimintavaihtoehdon kohdalla aivot harkitsevat annettuja vaihtoehtoja ja arvioivat niiden seurauksia. Kun saatavilla oleva tietoon kerätty, kustannustehokkain vaihtoehto on rationaalinen valinta. Myöhemmissä rationaaliseen päätöksentekoon liittyvissä teorioissa puhutaan rajatusta rationaalisuudesta, bounded rationality, joka myöntää erilaisten häiriötekijöiden olemassaolon. Christine Sylvester kiinnittää huomiota siihen, ettei niissä, kuten ei Allisonin alkuperäisessä teoriassakaan ole

huomioitu sukupuolien implikaatioita, vaan niissä puhutaan ”pääöksentekijöistä”, ”yksilöistä” tai yksinkertaisesti vain ”heistä”. (Sylvester 1998, 53.)

Tätä taustaa vasten Allisonin rationaalisen päätöksenteon mallissa erityisen ristiriitaista on, että se Allisonin itsensä mukaan on muunnelma taloustieteen alueeseen kuuluvasta rationaalisen yrittäjän teoriasta. Rationaalinen yrittäjä muistuttaa kuluttajan hahmoa. ”Kuluttaja” puolestaan assosioituu mm. feministitutkija Maria Miesin mukaan (Sylvester 1998, 53) kotirouvaan ja hänen tehtävänsä sekä kotitalouden kulujen rationalisoijana että osto- ja kulutuskäyttäytymisellään talouselämän vakauden ylläpitäjänä. Kuluttaja voisi tällä samalla logiikalla olla myös sihteeri, joka työpaikallaan rationalisoi, järjestele ja ylläpitää. Tästä huolimatta Allisonin mallissa ”*before our eyes consumers become the talking heads of decision makers in foreign policy*”(Sylvester 1998, 54), jäljet kuluttajista lakaistaan syrjään. Tilalle asetettujen puhuvien, mutta ruumiittomien päitten juuriltaan revittyä mallia Sylvester kutsuu rationaaliseksi sepitteeksi, ”a rational fiction”. Malli ei ole sukupuolineutraali, vaan olettaa päätöksentekijäksi tietyn symbolisen ja aineellisen ruumiin, miehen ruumiin. Sylvester päätyykin siihen, että palvelijattarien ja muiden naistoimijoiden - joista teoriasta löytyy vihjeitä - lakaiseminen maton alle on edellytys sille, että rationaalinen päätöksenteko voidaan kuvata kokonaan miehiseksi aktiviteetiksi.

Toisessa osiossa Allison myöntää virheen rationaalisessa päätöksenteon mallissa: malli olettaa monoliittien suorittavan yhtenäisenä laajoja päätöksentekoprosesseja. On kuitenkin selvää, että niiden sisältä löytyy eriytyneitä toimijoita. Organisatorisessa päätöksenteon mallissa huomio kiinnittyy nimenomaan eriytyneisiin virastoihin tai muihin organisaatioihin ja niiden toimijoihin. Virastoilla on omat partikularistiset tavoitteensa, prioriteettinsa ja riippumattomat tiedonlähteensä. Vaikka tässä mallissa tarkastellaankin yksityiskohtaisemmin sitä, kuka suorittaa mitäkin toimia systeemin sisällä, Allisonin mukaan yksilöt kiinnittyvät kuitenkin pikemmin rooleihinsa organisaatioissa kuin toimijuuteen. Organisatorisen roolin ottaminen ja siihen sulautuminen edellyttää oman ruumiin ylittämistä. Tämä on naisille huomattavasti miehiä vaikeampaa, koska naiset ovat kiinni sukupuolittuneessa ruumiissaan (over-embodied). Sylvester päätyy siksi toteamaan, että toisin kuin Allison väittää, rationaalisen ja organisatorisen mallin välillä ei ole huomattavaa eroa. Molemmat perustuvat naisten ja heidän tulkintojensa ja toimiansa ulkopuolella pitämiseen, mikä tekee malleista epätarkkoja ja epäuskottavia.

Viimeisessä osiossa puhutaan yksilöistä, tai Allisonin mukaan "pelaajista". Allison kertoo suoraan, että nämä poliittiset päättäjät ovat miehiä. Muita sukupuolia ei pelissä näy millään puolella. Ulkopoliittisen päätöksenteon monimutkaisuus johtuu yksittäisten miesten välisistä eroista ongelmanratkaisun suhteen. Jokainen mies on vapaa toimija, joista jonkun ryhmä voittaa toiset. Pelaajia kentällä liikuttaa vastapelurien taito ja valta, eivät esimerkiksi organisaatioiden rutiinit. Sylvesterin mukaan tämä malli edellyttää käsitystä, jonka mukaan yksilöt ovat absoluuttisen autonomisia. Koska malli ei ota huomioon jokaisen ihmisen omaamia elämänpituisia pakollisia sosiaalisia suhteita, miehet johdatellaan ajattelemaan, että he todella ovat yksin ja toisista täydellisen riippumattomia. Allisonille tämä on uskottavaa eikä vaadi kummempia selittelyjä. Tällainen käsitys kuitenkin rajoittaa koko teorian käyttökelpoisuutta ja rakentaa muurin kaikkien miesten ja kaikkien muiden väliin. Tämän muurin sisäpuolella on helppo uskotella, että muut ovat merkityksettömiä. Siksi palvelijattaret yritetään kerta toisensa jälkeen jättää kiistattomasta läsnäolostaan ja työpanoksestaan huolimatta päätöksenteosta kertovien tekstien ulkopuolelle. (Sylvester 1998, 60.)

Näin paukahtaa viimeinen naulan Graham Allisonin teorioiden arkun kanteen. Sylvesterin käsittelyssä *"Graham Allisonin päätöksentekomallit jäävät tyhjän päälle, koska naiset ovat pyydystämättömissä niiden sisällä"* (Sylvester 1998, 63). Täsmällistä tietoa naistoimijoiden roolista Allisonilla on faktojen vähyyden vuoksi mahdotonta saada. Sen verran he tai heidän työtehtävänsä kuitenkin teksteissä vilahtavat, että on epäuskottavaa jättää nämä kokonaan huomiotta. Esimerkkinä tästä toimii seuraava sitaatti Allisonin luettelemia ulkopoliittisen päättäjän tarvitsemia työkaluja:

...muodollinen valta ja vastuu (asemasta lähtöisin oleva); toiminnan kannalta välttämättömien resurssien hallinta; asiantuntemus ja ongelman määrittelyn, vaihtoehtojen luomisen sekä toteutettavuuden arvioinnin kannalta tärkeän informaation hallinta; sellaisen informaation hallinta, joka mahdollistaa esimiesten määrätä, toteutetaanko päätöksiä ja missä muodossa; kyky vaikuttaa toisten pelaajien tavoitteisiin muissa peleissä, mukaan lukien sisäpolitiikan peleissä...

Sitaattia seuraa Sylvesterin kuiva kommentti: *"jotta pelaaja saavuttaisi näin perusteellisen aseman, resurssien ja tiedon hallinnan, one must assume that he has some help, täytyy olettaa hänen saavan siihen apua"*. (Sylvester 1998, 61.) Tästä listasta palvelijattaria siis hänen näkemyksensä mukaan löytyy sisäänrakennettuina ja oletettuina avustajina. Samantyyppinen asetelma löytyy Reevesin erään toisen presidenttielämäkerran nimestä, vuonna 2001 julkaistusta *President Nixon: Alone in the White House* (Simon & Schuster, 2001). Kirjan nimen on tarkoitus kuvastaa Nixonin epäluottamusta avustajiinsa ja pyrkimystä hoitaa tehtävänsä mahdollisimman itsenäisesti. Se kuitenkin samalla painaa näkymättömiin

ne lukemattomat Valkoisen Talon työntekijät ja avustajat, joita ilman talon arki ei mitenkään olisi pyörinyt, halusi presidentti Nixon olla miten yksin tahansa.

Reevesin Kennedy-tarinan kohdalla tilanne on mielestäni samankaltainen: tekstin perusteella ei voida täsmällisesti määritellä tai kuvailla, mikä rooli palvelijattarilla oli Kuuban kriisin päätöksentekoprosesseissa. Siitä Reeves antaa liian vähän tietoa. Mutta se voidaan sanoa, että heitä löytyi päätöksentekijöiden joukosta, laitamilta tai liepeiltä. Tämä asia yksistään riittää sumentamaan Reevesin täsmälliseksi ja kristallinkirkkaaksi tarkoitetun kuvauksen.

Artikkelin neljäs ja viimeinen luku, *Figures Seeping (Hahmot tihkuvat)*, vetää lyhyesti yhteen yllämainittujen kolmen etsinnän annin. Siinä todetaan vielä, että palvelijattaria on mahdoton sivuuttaa, koska heidän abjektoitu työnsä mahdollistaa subjektien toiminnan. Sylvester kirjoittaa myös, että hänen lanseeraamansa *vastamuistin* avulla, josta lisää vastamuisti-alaluvussa, saadaan näkyviin sekä vallanpitäjiä ympäröivät fiktiot että abjektit palvelijattaret ja heidän korvaamattomuutensa huippupolitiikassa.

Margaret Atwoodin "The Handmaid's Tale"

Margaret Atwood on suosittu kanadalainen Booker -palkittu kirjailija, runoilija ja esseisti, jonka teoksia on julkaistu yli kolmellakymmenellä eri kielellä. *The Handmaid's Tale* -romaanin julkaistiin vuonna 1985. Siitä on tehty myös elokuva. Kirja on eräänlainen lähitulevaisuuden dystopia fundamentalistikristitystä amerikkalaisesta yhteiskuntajärjestelmästä Gileadista, jossa naisten yhteiskunnalliset roolit ja työtehtävät on tarkoin määritelty ja rajattu. Järjestelmään ovat Gileadin johtavat tasot löytäneet perustelut ja esikuvan Raamatusta, tulkiten sitä omiin tarkoituseriinsä sopivalla tavalla.

Kirjan kertoja on nimettömäksi jäävä *handmaid*, joista romaanin suomennoksessa käytetään nimitystä ”orjatar”. Mielestäni orjatar on kuitenkin tarinaan nähden liian pessimistinen suomennos.

Sanakirja antaa handmaidin merkityksiksi seuraavaa: *palvelijatar, työkalu, apuneuvo*; jopa *sivuseikka* (Rekiaro & Robinson 1993). Sivuseikka-käännös on Handmaids-artikkelin suhteen osuva: teksti työskentelee sen eteen, että sivuseikkana nähdyt tai kokonaan sivuutetut Washingtonin naistoimijat saataisiin tarkastelussa etualalle. Tässä työssä käytän nimitystä palvelijatar. Päähenkilö-palvelijatar muistelee aikaa ennen fundamentalistien vallankaappausta, arvioi kaappauksesta seuranneita yhteiskunnan muutoksia ja kertoo uudenlaiseen, lähes sietämättömäksi kontrolloituun ja typistettyyn elämäänsä tottumisesta Gileadissa.

Vallankaappauksen yhteydessä naiset on kukin asetettu rooliinsa lähinnä hedelmällisyytensä tai hedelmättömyytensä perusteella. Hedelmättömät naiset ovat *komentajien vaimoja, tätejä, marttoja* ja *jesebelejä* (*Commanders' Wives, Aunts, Marthas, Jezebels*), hedelmälliset taas *palvelijattaria* (Handmaids). Koska terveitä lapsia syntyy ympäristön myrkyttymisen vuoksi vähän, lisääntymiskykyiset palvelijattaret ovat erittäin tärkeitä yhteiskunnan uusintamisessa. Gileadin virallisen kannan mukaan he ovat korvaamaton luonnonvara: kun kapinalliset pelastavat naisia salakuljettamalla heitä rajan yli Kanadaan, televisiolähetyksissä sanotaan, että ”*maanalainen vakoilurengas on salakuljettanut arvokkaita kansallisia resursseja rajan yli*” (Atwood 1986, 79). Naisia valmistellaan palvelijattaren osaan Punaisissa Keskuksissa, uudelleen kouluttamisleireissä, joissa tädit kouluttavat, valvovat ja vartioivat heitä.

Tyypillinen ylemmän luokan kotitalous Gileadissa koostuu komentajasta ja hänen vaimostaan. Heitä palvelevat eri tavoin martat, miespuoliset *vartijat* (*Guardians*), *silmät* (*Eyes*) eli eräänlaiset orwellilaiset ajatuspoliisit, jesebelit ja palvelijattaret. Marttojen tehtävänä on huolehtia kotitaloudesta, vartijat taas ovat komentajien autonkuljettajia tai toimivat nimensä mukaisesti järjestyksen valvojina. Palvelijattarien terveet munasarjat on valjastettu komentajien perheiden käyttöön. Heidän tehtävänsä on toimia komentajien jalkavaimoina ja synnyttää näiden perheisiin lapsia, joihin heillä itsellään ei ole oikeuksia.

Vaikka palvelijattaret nähdään yhteiskunnalle korvaamattoman tärkeinä, käytännössä heidän asemansa palvelupaikoissaan on vaikea. Talouden muut naiset suhtautuvat heihin joko epäluuloisesti kuten martat, tai avoimen vihamielisesti kuten vaimot. Gileadin johtoajatuksiin kuuluukin, että kaikenlaiset naisten väliset verkostot ja keskinäinen solidaarisuus minimoidaan tehokkaalla valvonta-, ilmianto- ja rangaistuskoneistolla. Uusiin, yllä mainittuihin tehtäviin vaikeasti sopeutuville tai kapinoiville naisille

on Gileadissa tarjolla kaksi vaihtoehtoa. Toinen on suostuminen jesebeleiksi eli prostituoiduiksi, jotka on suljettu käytöstä poistuneisiin, bordelleiksi muutettuihin hotellikomplekseihin. Näitä bordelleja eikä näitä naisiakaan ole virallisen tiedon mukaan olemassa. Jos tämä ei houkuttele, edessä on kyyti siirtokuntiin, jotka pahimmillaan ovat suuria radioaktiivisia jätealueita. Niitä epänaiseksi (*Unwomen*) julistetut raivaavat vailla suojarusteita, kunnes muutaman vuoden päästä sairastuvat ja kuolevat.

Atwoodin romaani tuo mieleeni Jean Bethke Elshtainin kuvaaman miesten ja naisten stereotyyppisen roolijaon suhteessa julkiseen ja yksityiseen sfääriin ja sotaan. Sotaahan Gileadissa koko ajan käydään, sillä fundamentalistien valtiota ja sen laajentumispyrkimyksiä vastustavat Gileadin naapurivaltiot. Klassikkoteoksessaan *Women and War* (Elshtain 1987) Elshtain kuvaa Euroopassa keskiajan jälkeen alkanutta prosessia, jonka myötä naisten elämä julkisessa sfäärissä vähitellen kaventui ja suuntautui kohti kotia. Tämä oli pitkä ja monipolvinen kehitys, jonka seurauksena naisten osaksi ei tullut ainoastaan kodin ylläpito vaan myös sodan aikana tiettyjen kotiin ja perheeseen liittyvien hyveitten ja arvojen ylläpito. Elshtain nimeää nämä sukupuolitetut roolit *Beautiful Souliksi* ja *Just Warrioriksi*, kaunosieluksi ja oikeudenmukaiseksi taistelijaksi. Oikeudenmukainen taistelija on valmis oikeuden palauttamiseksi tarttumaan aseihin ja suojelemaan viattomia vääryydeltä. (Elshtain 1987, 127.) Hänen osakseen tulee sodankäynti, kun taas Beautiful Soul suljetaan sen ulkopuolelle. Hänen oletetaan pysyvän viattomana ja ”säilyttämään sydämensä puhtaana”. Elshtain kuvaa Beautiful Soulin uhrautuvaisena ja hauraana, sodan aikana perhe- ja rauhanajan arvot säilyttävänä olentona, jonka luokse sotilaat palaavat taistelukentiltä. (Elshtain 1987, 141, 143-4.)

Tämä kuvaus sopii Atwoodin maailmassa ylemmän luokan perheisiin, jossa lapset pidetään suuren osan kasvuajastaan tiukasti sukupuolen mukaisissa ryhmissä. Tytöistä kasvatetaan vaikenovia, kainoja valkoisiin puettuja olentoja, jotka naitetaan sotilaille, enkeleiksi kutsutuille (*Angels*) todella nuorina, osa jo 14-vuotiaina. Romaanissa kuvataan yhdet joukkohäät, joissa parikymmentä nuorta enkeliä saa rintamapalveluksestaan palkkioksi teinivaimon, Beautiful Soulin: ”ja nyt kaksikymmentä hunnutettua tytärtä valkoisissaan astuvat arkoina esiin äitien taluttaessa heitä käsipuolesta. [...] Avioliitot ovat tietysti järjestettyjä. Näiden tyttöjen ei ole vuosiin sallittu olla yksin miehen seurassa.” (Atwood 1985, 205.) Yksi keskeisimpiä Gileadissa suoritettuja yhteiskunnan uudelleenjärjestelyjä on sukupuolten mukaisten traditionaalisten roolien uudelleenlansseeraaminen. Lestissä pysymistä valvotaan tiukasti ja rangaistukset asemansa ylittämistä ovat ankarat.

Atwoodin romaanissa on mielestäni taitavasti rakennettu tarina ja se on nautittavasti kirjoitettu. Sylvesterille on tyypillistä tavoitella omissa teksteissään - varsinkin monissa artikkeleissaan - erityisen sujuvaa ja kaunista, kaunokirjallisuutta muistuttavaa tekstiä, joka vaihtelee tönkömmän tieteellistyyppisemmän esillepanon kanssa (katso esim. Sylvester 1998b tai 2004). Soljuvamat tekstikohdat ovat kuvailevampia, yllättäviinkin lähteisiin tai kielikuviin innovatiivisesti assosioivia. Tavanomaista tiedetekstiä muistuttavat kohdat taas rakentuvat usein pitkistä ja koukeroisista virkkeistä, joiden viittaussuhteita on joskus vaikea seurata.

Tällaisessa yhdistelmässä saattaa olla vaikea välttää sitä, että kaunokirjallisemmat osiot loistavat helppolukuisuudellaan ja oivaltavuudellaan, kun taas tiedeproosa siinä välissä haukotuttaa. Itselläni on ollut tämä lukukokemus juuri Handmaids-artikkelin kohdalla, jonka olen kahlannut läpi lukemattomia kertoja. Atwoodia hyödyntävät osiot ovat siinäkin inspiroivia ja nopealukuisia, kun taas esimerkiksi Allisonin teorioihin perehdyttävät osiot uuvuttavat lukijan kerta toisensa jälkeen. Tämä voi tietysti olla Sylvesteriltä tietoinen strategia: jos tarkoituksena on argumentoida kertomuksellisen otteen puolesta, mikä on siihen parempi kuin konkreettisesti kirjoittaa teksti tavalla, joka korostaa tavanomaisen tiedeproosan puisevuutta?

Millainen menetelmä on “vastamuisti”?

Christine Sylvesterin Handmaid-artikkelin pohjana on Richard Reevesin konstruoima arki Kennedyn kauden Valkoisessa Talossa. Tätä taustaa vasten hän tarkastelee Graham Allisonin tieteellisiä päätöksentekomalleja ja pitää tekstiyhdistelmää hyödyllisenä (Sylvester 1998, 52). Sylvesterin lähestymistapa Valkoisen Talon puutteellisesti tallennettuihin naistoimijoihin on Margaret Atwoodin romaanihahmojen ujuttaminen Washingtonin tapahtumiin. Hän perustelee fiktiivisten elementtien käyttöä artikkelissa viittaamalla akateemisten sääntöjen ja ajattelutapojen luutuneisuuteen: tarvitaan erilaisten tekstien yhdistelmää, jotta näkymättömien naisten valta ja vaikutusvalta päätöksenteossa alkaa romaanihahmojen kautta piirtyä esiin (Sylvester 1998, 44).

Asettamalla nämä kolme eri tekstityyppiä - tieteellisen artikkelin, romaanin, elämäkerran - samalle viivalle Sylvester herättää mielestäni keskustelua eri tekstilajien toisaalta totutuista ja toisaalta epäkonventionalisemmista käyttötarkoituksista sekä oletetusta totuusarvosta. Näitä teemoja käsittelin laajemmin luvussa 3. Mainittakoon tässä vielä uudelleen se Darbyn huomio, jonka Sylvester nostaa esiin hänen teostaan (1998) arvioidessaan. Sen mukaan kansainväliset suhteet on ujuttanut elämäkerran hyväksyttävien lähteiden joukkoon samalla kun ala suhtautuu epäluuloisesti fiktion käyttöön alalle sopivana datana (Sylvester 1999, 251). Tottahan elämäkertakirjallisuus on selkeä oma genrensä. Moni määritteli sen enemmän tai vähemmän fiktion piiriin kuuluvaksi: kyseessä on kuitenkin aina jälkeinpäin suodatettu, valikoitu ja jäsennelty kuvaus ihmiselämästä, jota värittävät elämäkerturin oma näkemys ja tavoitteet. Toisin kuin tieteellisessä tekstissä, näitä arvioituksia ja asenteita ei välttämättä kirjoiteta järjestelmällisesti auki tekstissä.

Margaret Atwoodin romaanilla ja sen henkilöihahmoilla on Sylvesterin artikkelissa monitasoinen rooli. Minusta on perusteltua väittää, että romaani voidaan nähdä artikkelissa myös illustraationa eli elävöittämissä ja kuvittamassa tekstiä. Mielenkiintoisempi ja tärkeämpi asema Atwoodin hahmoilla on kuitenkin osana Sylvesterin menetelmää Reevesin tekstin analysointiin. Handmaid-artikkelissa puretaan, korjataan ja laajennetaan kuvaa Kennedyn presidenttikaudesta ja silloin Washingtonissa työskennelleistä ja vaikuttaneista henkilöistä.

Christine Sylvesterin varsinainen menetelmä korjaavan tarinansa kirjoittamiseen kietoutuu *vastamuisti* tai *vastamuisto* -käsitteen (*counter-memory*) ympärille (Sylvester 1998, 42). Vastamuistin idea on mielestäni kahtalainen. Toisaalta tarkoituksena on poimia Kennedy-tekstistä pienimmätkin maininnat sivuutetuista naistoimijoista ja pohtia näiden mainintojen merkitystä ja merkittävyyttä tarinan kokonaisuuden kannalta. Toisaalta vastamuisti kaivautuu aseisiin näihin ja muihinkin kohtiin tekstiä ja sijoittaa tekstin tilanteeseen Atwoodin fiktiivisiä, muttei kuitenkaan epätodennäköisiä henkilöihahmoja: ”*a new set of actors slips on to the stage for a bow*” (Sylvester 2002, 54) tai sovittaa Reevesin mainitsemille henkilöille Atwood-hahmon viittaa. Tämän jälkeen Sylvester analysoi tilanteessa ja sen toimijoissa tapahtuneita muutoksia: toimijoiden lukumäärää ja niiden suhdetta toisiinsa. Valitut tekstinkohdat toimivat siis aukkoina, joiden läpi korjaava tarina voi tunkeutua syvemmälle Reevesin kertomukseen ja purkaa sekä uudelleenkoota sitä. Vastamuisti auttaa tunnistamaan kaikkein

epäuskottavimmat kohdat kritisoitavasta tekstistä - ne kohdat, joissa olisi pitänyt näkyä merkkejä naistoimijoista mutta joissa niitä ei silti näy.

Läpi koko artikkelin Sylvester poimiikin Reevesin tarinasta pieniä, tärkeiden ulkopoliittisten tapahtumakulkujen suhteen merkityksettömiksi leimattuja kohtia, joissa vilahtaa esimerkiksi vaimoja ja sihteereitä. Nämä, vaikka ovatkin osittain hallinnon ulkopuolisia, saattavat joskus olla ensimmäisiä huomaamaan, että jotain tärkeää on meneillään. Esimerkiksi Kuuban kriisin alkuvaiheessa, kun tilanteen vakavuus ei ollut vielä yleisessä tiedossa, Kennedy illasti toimittajaystävien luona ja käyttäytyi illan emännän mielestä tavallisuudesta poikkeavalla tavalla. Susan Mary Alsop sanoi kutsujen jälkeen miehelleen: *"He was enjoying himself greatly in some way I don't understand. Something is going on. Don't you feel it?"* (Sylvester 1998, 58.) Ei, mies ei ollut huomannut mitään erikoista olevan ilmassa.

Sylvesterin mielestä Susan Mary Alsop voidaan lukea illallistilanteessa palvelijattariin. Jos palvelijatar-hahmoisen voidaan kuvata olevan edellä mainitulla tavalla ensimmäinen Washingtonin virtausten aistimisessa, kuinkahan monta tapahtumien ja päätösten vastamuistoa onkaan sulautettuina ”miesten” puheenvuoroihin heidän rajoitetuissa ja joustamattomissa organisaatioissaan? (ibid.) Toisin sanoen, kuinka uskottavana voimme pitää Allisonin tai Reevesin teksteissään tekemää merkittävien ja merkityksettömien tekijöiden roolijakoa? Saammeko heidän tekstejään lukemalla riittävän selvyuden siitä, miten asiat Valkoisessa Talossa ja sen lähipiirissä tapahtuivat? Kenellä oli päätösvalta, keillä vaikutusvaltaa, keiltä tulivat ideat ja oivallukset?

Margaret Atwoodin erilaisia romaanihahmoja Christine Sylvester käyttää minusta niin ikään kahtalaisesti. Toisaalta niitä sijoitetaan tekstinkohtiin ikään kuin kirjanmerkeiksi ja huomion herättäjiksi. Niiden tehtävänä on pompata tekstimassasta silmille kuin neonvärisellä yliviivaustussilla korostettu kohta. Toisaalta niiden tehtävä on myös purkaa ja uudelleenmääritellä. Eri hahmoista keskiöön nousee romaanin päähenkilö, palvelijatar. Palvelijattaret ovat Sylvesterille avainhahmoja, joiden kautta naisten sijoittumista ja toimijuutta kansainvälisten suhteitten kontekstissa tarkastellaan. Niiden avulla on myös mahdollista syventää kuvaa niistä harvalukuisista naistoimijoista, joita Reeves mainitsee, olivat nämä sitten määritelmällisesti palvelijattaria tai muunlaisia hahmoja.

Vastamuistin/muiston metodi ankkuroituu kansainvälisten suhteitten tutkimusalaan muistin tematiikan kautta. Muistin poliittisuudesta ja muistipolitiikasta kirjoittaa Liisa Kuittinen. Kuittisen mukaan muistin poliittisuuden tunnistaminen tulkitsee poliittiseksi sen, mitkä muistot pääsevät julkisuudessa esiin. Muistilla politikointi on kamppailua menneisyyden tulkinnoista. Kuittisen mukaan viime aikoina tieteessä on keskusteltu paljon muistin, historiankirjoituksen ja politiikan suhteista. Muistamiseen liittyy tällöin myös vallankäyttöä siitä kuka saa äänensä kuuluviin, kenen ”totuus” muistetaan. (Kuittinen 2005, 133.) Vastamuisti/muisto on sekin muistipolitiikkaa, jonka tarkoituksena on palauttaa muistiin tiettyjä menneisyyden seikkoja ja samalla työntää syrjään toisia, tähän asti vallinneita ”totuuksia”.

Muistamalla toisin eli nostamalla tietoisuuteen huomiotta jäänyttä tietoa 1960-luvun Valkoisesta Talosta vastamuisti sijoittuu myös feministiseen ajatteluun. Asetankin vastamuistin/muiston menetelmän feministiseen toisin ajattelemisen ja toisin tekemisen kontekstiin. Lähtökohta on tällöin Liljeströmin, Anttosen ja Koivusen mukaan alistettuna olemisessa, toiseudessa ja marginaalisuudessa (Liljeström et al. 2000, 16). Handmaids-artikkelin alkutilanne on juuri tällainen naistoimijoiden marginaalisuuden tila, jota vastamuisti pyrkii muuttamaan.

Vastamuisti/vastamuistoa voi verrata myös Roland Bleikerin tietoisien unohtamisen metodiin. Sylvesterin mielestä Reeves unohtaa naistoimijat, joiden muistoja/muistoa Sylvester puolestaan yrittää tuoda pintaan. Kun vastamuistoja poliittisista tapahtumista alkaa ilmestyä, saamme unohtaa tähänastisen version tarinasta puutteellisenä. Bleikerin mukaan unohtaminen uudelleensuuntaa muistiamme (Bleiker 1997, 59). Minusta Sylvester selvästikin käyttää hyväkseen tietoisien unohtamisen metodia ja sen uudelleensuuntaavaa ominaisuutta valitessaan artikkelinsa pohjaksi Atwoodin romaanin tavanomaisten tieteellisten lähteiden ohelle.

Miten vastamuistimenetelmä sitten suhteutuu luvussa 3 esittelemääni *world-travelingiin* (Sylvester 2002), Sylvesterin hieman myöhemmin kehittämään kaunokirjallisuuden lukutapaan tieteessä? World-travelingissä on kyse kaunokirjallisuuden lukemisesta "puhtaalta pöydältä", ilman eläytymistä vaikeuttavia etukäteisoletuksia mahdollisista löydöistä tai havainnoista. Sen avulla on Sylvesterin mukaan mahdollista tuottaa luovasti rohkeampia ja kattavampia tutkimustuloksia. World-traveling -metodissa keskiössä on hyvän lukumateriaalin valinta. Tärkeä kriteeri on, että käytetty kaunokirjallisuus ei saa liian itsestään selvästi olla teemoiltaan omaan alaan kuuluva. Esimerkiksi

kansainvälisissä suhteissa on syytä välttää vaikkapa sotiin tai vakoiluun keskittyviä tekstejä, jotteivät liian tutut asetelmat sokeuta lukijaa.

World-traveling on metodina tai sellaisen ideana mielestäni yleisluontoisempi ja luonnosmaisempi kuin vastamuisti. Vastamuisti vaikuttaakin Reevesin tekstin erittelyyn räätälöidyltä, kun taas world-traveling on enemmän suurten linjojen visiointiin kehitetty. Yhteisiä piirteitä ovat uudenlaisten, epäkonventionaalisten aineistojen ottaminen osaksi tutkimusta sekä rohkeisiin tulkintoihin pyrkiminen. Mielestäni Sylvesterin palvelijatar-tulkinnat Reevesin teksteistä ovat usein rohkeita, koska niiden pohjana on tyypillisesti minimaalisen pieni tekstinsiru. Muuhun ei toisaalta ole ollut mahdollisuutta, koska tilanne on samankaltainen kuin Marja Keräsellä:

koska mainintoja sukupuolista on niin vähän, niitä löytyisi satunnaisesti minkä tahansa tekstin sisältä, marginaaleista, alaviitteistä, tai sulkeista tai tieteellisen kirjoittamisen genreistä, joita ei mielletä ”varsinaisiksi” tieteellisiksi teksteiksi (Keränen 1993, 232).

Mitä sitten voi sanoa lukumateriaalin valintaperusteista? Kuinka läheltä Atwoodin romaani liippaa kansainvälisten suhteitten ”tyypillisiä teemoja”? Romaanista löytyy kyllä vallankaappaus, sotaa, vakoilua, ulkopolitiikkaa. Siinä mielessä se ei täytä Sylvesterin omia vaatimuksia. Toisaalta, näkökulma ei ole vallankahvassa olevan hahmon vaan mielivaltaisilta tuntuvien toimenpiteiden kohteeksi joutuneen rivi-ihmisen, vallan eliittien ulkopuolisen. Atwoodin romaanissa toteutuvat Darbyn huomiot siitä, että kaunokirjallisuudessa käsitellään myös tunteita ja tuodaan asiat esille yksilön kautta, jolloin tarinaan voi olla helpompi samastua ja eläytyä (Darby 1998, 47-8).

Kaksi tulkintaa palvelijatar-hahmosta ja sen merkityksistä

Sivuseikasta (handmaid) tulee pääasia

Margaret Atwoodille palvelijattaret ovat siis kuvitteellisessa tulevaisuuden yhteiskunnassa eräänlaisia valtion hallinnoimia kiertäviä vuokrakohtuja tai jalkavaimoja, joiden tehtävä on turvata eliitin

suvunjatkamisen aikana, jolloin ihmisten hedelmällisyys ympäristömyrkyistä ja -katastrofeista johtuen on alhaisella tasolla. Palvelijattarien elämää ylläpitävä kyky on siis valjastettu toisten käyttöön, ja heidän synnyttämänsä lapset adoptoidaan siihen perheeseen, jossa he kunakin aikana ovat suorittamassa työvelvollisuuttaan.

Kennedyn ajan Valkoisessa talossa vastaavia henkilöitä, jotka palvelijattarien tavoin ylläpitävät sen elämää ja toimintoja ja joiden työn hedelmät eivät jää heille itselleen, ovat Sylvesterin mukaan sihteeri. Presidentti Kennedyn henkilökohtainen sihteeri esimerkiksi: "*Evelyn Lincoln. Identification: caricature of the quintessential handmaid*" (Sylvester 1998, 52). Christine Sylvester puhuu palvelijatar-sihteereistä Julia Kristevan termein abjekteina, sysättyinä syrjään vailla subjektin statusta. Heidät voi puolihuolimattomasti jättää mainitsematta, kun vaikkapa kerrotaan, ketkä olivat paikalla tärkeissä kokouksissa tai neuvostoissa. Reeves viittaa niin minimaalisesti Valkoisen Talon sihteereihin ja muihinkin naistoimijoihin, että Sylvester luonnehtii heitä tämän tekstissä *aaveiksi*, joiden ehkä hetkellisesti nähdään vilahtavan tärkeitten tapahtumien taustalla ja toisaalla kuvaa heidän *kummittelevan* tunnustusta tai valtaa saavuttaakseen (Sylvester 1998, 40, 58,62).

Reevesille palvelijatar-sihteerit ovat paikalla päätöksenteossa ilman, että heidät jälkeinpäin noteerataan muiksi kuin *kuiskauksiksi*: "*5. toukokuuta Kennedy oli toisessa kokouksessa...he keskustelivat nyt...kun Evelyn Lincoln, presidentin sihteeri, tuli sisään ja kuiskasi hänelle*".(Sylvester 1998, 50). Tunnustus sihteerin työstä menee esimiehelle. Toimijuuden ja siihen liittyvän vallan epäminen on kuin sielun ryöväämistä: jos työn tekijälle ei tarvitse antaa tunnustusta, hänellä ei voi myöskään olla valtaa eikä tekijänoikeuksia. Reeves kuvaakin esimerkiksi juuri Evelyn Lincolnia vain olentona, jonka Kennedy määräsi tekemään erilaisia asioita. Ja mitä vain presidentti määräisi, sen Lincoln myös tekisi: Kennedyn raportoidaan sanoneen Evelyn Lincolnista, että jos hän soittaisi tälle kertoakseen, että oli juuri leikannut Jackien pään irti ja halusi siitä eroon, Lincoln ilmestyisi viiveettä sopivan kokoisen hatturasian kanssa (Sylvester 1998, 50). Tällainen uskollisuus on palvelijattarille tyypillistä: "*these are not unruly bodies, unreliable or frail bodies. They are loyal and strong. Nämä eivät ole tottelemattomia ruumiita, epäluotettavia tai herkkiä ruumiita. He ovat lojaaleja ja vahvoja*." (Sylvester 1998, 49.)

Vahvuudestaan huolimatta näissä hyväksikäytön kuvauksissa palvelijatar-sihteereistä tulee kuin eläviä kuolleita, epäitsenäisiä olentoja, jotka näyttävät ehdoitta tottelevan hallitsijansa kutsua kuin kreivi

Draculan uhrit, alun perin vuodelta 1897: ”*I know that when the count wills me I must go. Tiedän että kun kreivi kutsuu, minun on mentävä*” (Stoker 1993, 290). He eivät itsessään ole mitään, eikä heillä ole omaa varjoa, peilikuvaa tai tavoitteita: ”*he throws no shadow; he make in the mirror no reflect*” (Stoker 1993, 214). Tällainen toimija ei jätä jälkiä historiaan, hän elää ”*in the blank white spaces at the edges of the print*” (Sylvester 1998, 59), tekstisivun valkoisissa marginaaleissa.

Entä sitten subjektit? Millaisia ovat ne, joiden työ ja maine mahdollistuu abjektien palvelijatar-sihteerien näkymättömän työpanoksen ansiosta? Reevesin mukaan Kennedy itse kuvasi Valkoisen Talon hallintoon pyöräksi monine puolineen ja itseään sen ”vitaaliksi keskuukseksi” (Sylvester 1998, 53). Kennedyn virkakausi esitetään myös usein ”*as the golden age of a strong young man at the helm of a superpower*” (sama, s. 63), sankarihahmon kultakautena. Tällainen suurmieselämäkerta voi kuitenkin olla olemassa vain kaikkien niiden kustannuksella, jotka siitä on jätetty näkymättömiin. Mitä muuta ansiotta jättäminen on kuin hyväksikäyttöä? ”*Her blood [...] flows into his veins*” (Sylvester 1998, 49), Palvelijattaren elämäntyö ja -veri virtaa Kennedyn suoniin antaen tälle tunnustusta ja valtaa. Verenimijöitä kutsutaan toisella nimellä myös vampyyreiksi:

There are such beings as vampires; some of us have evidence that they exist. Even had we not the proof of our own unhappy experience, the teachings and the records of the past give proof enough for sane peoples. Sellaisia olentoja kuin vampyyreja on olemassa, joillakin meistä on todisteita siitä että heitä on. Vaikka meillä ei olisikaan omia epäonnisia kokemuksiamme todisteina, menneisyyden opetukset ja taltioinnit antavat niitä tarpeeksi vakuuttamaan järkevän ihmisen. (Stoker 1993, 211.)

"Menneisyyden taltioinnit" tulkitsem tässä Reevesin ja Allisonin teksteiksi, joista, kuten olemme nähneet, Sylvester on löytänyt lukuisia esimerkkejä edellä kuvatuunlaisesta hyväksikäytöstä.

Miten vallan epäsuhtaa sitten saadaan korjattua? Jos Bram Stokerin tarinaa seurataan, vampyyri tapetaan iskemällä päiväsaikaan sen sydämeen seiväs tai veitsi ja irrottamalla pää ruumiista. Tällöin vampyyri hajoaa tuhkaksi:

It was like a miracle; but before our very eyes, and almost in the drawing of a breath, the whole body crumbled into dust and passed from our sight. Kuin ihmeen lailla, suoraan silmiemme alla ja melkein yhdessä hengenvedossa koko ruumis hajosi tuhkaksi ja hävisi näkyvistämme (Stoker 1993, 333).

Tämän työn yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista ryhtyä veritekoihin. Kyse on pikemminkin ajatushahmotelmasta, jossa John F. Kennedy näyttäytyy päävampyyrina eli kreivi Draculana ja hänen pimentoon jätetyt sihteerinsä ja muita apulaisensa Draculan sieluttomina ja peilikuvattomina apulaisina

ja seuraajina. Kuten Pienen merenneidon hiljaisuus, vampyyrius estää näitä hahmoja ”*koskaan täysin materialisoitumasta ruumiilliseksi subjektiksi*” (Hansen 2000, 285). Vapautuakseen tai saadakseen takaisin sielunsa tai muuttuakseen täysvaltaisiksi toimijoiksi heidät tulisi tuoda kirkkaaseen päivänvaloon, jota vampyyrit eivät normaalisti siedä.

Tämä ratkaisu ei ehkä olekaan sovussa vampyyritaruston kanssa mutta hyvinkin Sylvesterin tavoitteiden kanssa. Vain tekemällä palvelijattarista näkyviä heistä tulisi osa historiaa niin Kennedyn aikaisessa Valkoisessa Talossa kuin monilla muillakin kansainvälisten suhteitten kentillä. Uusien näkökulmien puutteessa vampyyri nimittäin jatkaa verenimemistään:

The Vampire live on, and cannot die by mere passing of the time; he can flourish when that he can fatten on the blood of the living. Vampyyri elää edelleen, eikä voi kuolla ajan kulumiseen; hän kukoistaa, kun voi ravita itseään elävien verellä (Stoker 1993, 214).

Tai kuten Sylvester kirjoittaa: jos uusia analyysejä ei tehdä, vanhat tulkintamallit nähdään aina vaan vastaansanomattoman ratkaisevina niihin kohdistetuista kritiikeistä huolimatta (Sylvester 1998, 52).

Vampyyrin sivuuttaminen onkin yksi palvelijatar-hahmojen päätehtävistä Sylvesterin tekstissä. Mitä siitä seuraa? Poliitiikan tutkimuksen rationaalisen päätöksenteon teoriat alkavat purkautua ja sukupuolittua. Viileän asialliset ja laskelmoidut päätöksentekoprosessit degeneroivat epämääräisiksi ja epäuskottaviksi huojuviksi konstruktioiksi, jotka ovat alttiina erilaisille ”asiaankuulumattomille” vaikutteille kuten ruumiillisille tarpeille, tunteille, epäluottamukselle ja muille häiriötekijöille. Lisäksi valtaa luiskahtelee käsiin, joihin sillä ei teorioiden mukaan ole asiaa: sihteereille, vaimoille, rakastajattarille. Sankarihahmoiset vallanpitäjämiehet, kuten presidentti Kennedy, alkavat itse häilyä ja muuttua rajoiltaan suttuisiksi. Mikä oikeastaan on faktaa?

Onko faktaa se, ettei palvelijatar-sihteereillä ollut Valkoisessa Talossa mainitsemisen arvoista roolia? Sylvester vastaa kieltävästi kertomalla, että sihteerit päinvastoin olivat esimiestensä oikeita käsiä, korvaamattomia. Miten muutenkaan? Kennedyn kausi 1960- luvun alussa oli kuitenkin Reevesin mukaan aikaa, jolloin ”*presidenttikauden tallensivat pika- ja konekirjoittajat*”. Sihteerit ”*salakuuntelivat puheluita ja tekivät niistä muistiinpanoja*”. Sylvesterille sihteerit olivat muutakin kuin muistiinkirjoittajia, vaikka palvelijattariin liittyvä, usein huomiotta jäävä valta perustuu nimenomaan annettujen tehtävien moitteettomaan suorittamiseen. (Sylvester 1998, 50–51.) Hyvään sihteeriin

luotetaan ja hänestä tulee nopeasti esimiehelleen välttämättömyys ja itsestäänselvyys. Presidentti Kennedynkin päivän ensimmäinen pysähdys oli yleensä Evelyn Lincolnin työpiste, missä hän saneli lyhyen tehtävälistan jaettavaksi henkilökunnalleen. Lincoln työsti Kennedyn muistiot ja kävi kuiskimassa hänen korvaansa vaikkapa turvallisuusneuvoston kokousten aikana. (Sylvester 1998, 52.)

Evelyn Lincolnilla oli siis palvelijatar-sihteerin ominaisuudessa esteetön pääsy Washingtonin valtaan ja päätöksiin - raportteihin, kokouksiin ja pöytäkirjoihin. Päätökset tehtiin tavallaan hänen tulkintojensa kautta. Sihteereillä oli mahdollisuus lisätä sanoja tekstikappaleeseen tai päätökseen oikoluvun tai editoinnin nimissä. Sihteeri voi silputa päätöspapereita, soittaa ratkaisevia puheluita, päättää istumajärjestyksistä. (Sylvester 1998, 50.) Merkityksettömäksi leimatulta aitiopaikaltaan palvelijattaret siis *'kykenevät laajentamaan niitä puitteita, jotka yrittävät rajata heitä'* (Sylvester 1998, 40). Näin heidän valtansa tihkuu ja vuotaa paikkoihin, joihin sillä ei virallisen kertomuksen mukaan olisi asiaa. Alkuasetelma kääntyy pääläelleen ja sivuseikasta, handmaidista tulee pääasia.

Palvelijatar risteyskohtana

Christine Sylvesterin monitasoisesta tekstistä voi tehdä myös toisenlaisen, teoreettisemmän mutta silti yhä vampyyrihahmoon liittyvän tulkinnan. Edellä kuvaamassani konkreettiset, nimeltäkin mainitut palvelijatar-sihteerit saavat tunnustusta ja muuttuvat näkyviksi, äänensä kuuluville saaviksi toimijoiksi historiaan. Lähtökohtana on kääntää kritisoitavan tekstin asetelma pääläelleen ja fokusoida alakynnessä olevaan osapuoleen. Sylvester osoittaa kaunokirjallisen elementin antavan uutta ja moniulotteisempaa tietoa tutkimusaiheesta kuin mitä kuluneeksi toistettu, hegemoninen kertomus Kennedyn valtakaudesta tekee. Tällainen näkökulma on itsessään mielenkiintoinen, perusteltu, tehokas ja ainakin Sylvesterin tapauksessa mielestäni myös sokkiarvoa omaava.

Erilaisia binaarisia vastakohtia, kuten kaunokirjallisuus-tiede tai fakta-fiktio, voidaan kuitenkin yrittää purkaa muillakin tavoin kuin kääntämällä alkuasetelma ylösalaisin ja arvostamalla kahtiajaon epäarvostettua termiä. Pia Sivenius (Sivenius 1993) esittää aiheesta kiinnostavan teesin. Hän on lisännyt feministiajattelija Héléne Cixous'n tunnettuun binaaristen vastakohtien taulukkoon kolmansia termejä,

joita hän kutsuu ”kyseenalaisiksi”, queer. Kyseenalainen termi purkaa myös vastakohtia, mutta tekee sen ”heittämällä arvot nurkkaan”. Tältä näyttää täydennetty luettelo:

AKTIIVISUUS-PASSIIVISUUS? SUUDELMA

KULTTUURI-LUONTO? LUONNOTON

AURINKO-KUU? HAUTA

JÄRKI-TUNTEET? RIKOS

MIES-NAINEN? VAMPYYRI (Sivenius 1993, 41).

Siveniuksen mukaan vampyyrin nimeäminen ”muuttaa poliittisten kysymysten aluetta ja synnyttää paikanvaihdoiksi”. Siveniuksen siteeraaman Sue-Ellen Casen mukaan kyseenalainen teoria siirtää esimerkiksi olemisen perustaa ja asettaa kyseenalaiseksi elämän ja kuoleman rajat. (ibid.) Vampyyri ei ole elävä eikä kuollut, vaan jotain kolmatta. Näin luokittelee myös Bram Stokerin klassikkoteosta *Draculaa* analysoiva kirjallisuustieteilijä Tanya Olson: ”*The dead, the living, and a third category, the undead*” (Olson 2002, 2).

Olsonin mukaan *Draculassa* vampyyri on se paikka, jossa sukupuoleen ja erityisesti seksuaalisuuteen liittyvät erottelut sortuvat: vampirismi tekee naisista seksuaalisesti aggressiivisia, ja samaan aikaan miehistä hoivaavia. Naisvampyyrit purevat miesuhrejaan, kun taas *Dracula* antaa naisuhriensa imeä omaa vertaan pitääkseen heidät hengissä (sama, s. 3). Ajattelen, että Olsonin kolmas kategoria on eräänlainen välitila, jonka ominaisuudet eivät ole suoraan palautettavissa kumpaankaan ”emokategoriaansa”, vaan joka olemassaolollaan horjuttaa näiden perustoja.

Tällaisena kolmannen kategorian hahmona pidän myös palvelijatar-hahmoa. Hahmo on performatiivisuuden, symbolisen ja materiaalisen risteyskohta, jota ”ei voi ajatella kokonaan fiktiivisenä muttei muuttumattomana faktanakaan” (Sylvester 1998, 41). Palvelijatar ei mielestäni palaudu suoraan Margaret Atwoodin romaanihahmoon eikä toisaalta vaikkapa Kennedyn sihteeriin Evelyn Lincolniinkaan. Sen sijaan se on yhtäältä oma itsenäinen, selkeä kategoriansa ja toisaalta muodostaa näiden kahden välille jonkunlaisen sillan, liukuman tai liudentuman. Samalla tavoin kuin Siveniuksen

vampyyri rikkoo kahtiajaon, tekee Sylvesterin palvelijatar yksinkertaisen jaon ”satuun ja toteen” mahdottomaksi. Kuten Olsonin vampyyri, on myös palvelijatar se paikka, jossa selkeät erottelut sortuvat.

Sylvester on kuvannut näkymättömiksi tehtyjen naistoimijoiden erilaisia esiinhahmottamistapoja *outlining/inlining* –menetelmien avulla (Sylvester 2002). Mistä näissä kahdessa on kyse ja mihin palvelijatar-hahmo niissä sijoittuu? Sylvesteristä *outliningia*, jonka voisi suomentaa ääriiviivojen piirtämiseksi, tekee esimerkiksi Enloe. Hän fokusoi konkreettisiin eri puolilla maailmaa eläviin naisiin ja osoittaa, millaisilla tavoilla heidän toimintansa on yhteyksissä kansainvälisiin suhteisiin.

Kysymys on Sylvesterin mukaan uusien henkilökuvien lisäämisestä vanhaan taustaan, joka toimenpiteen jälkeen näyttää erilaiselta. Hän kehottaa kuvittelemaan, miltä esimerkiksi klassiset asetelmamaalaukset näyttäisivät, jos niihin olisi maalattu näkyviin se naisen käsi, joka asettaa hedelmät vatiin, kaataa viiniä tinapikareihin ja järjestelee pioneja ja ruusuja, jotka taiteilija sitten maalaa ikään kuin ne olisivat ilmestyneet hänen eteensä tyhjältä. Naisten ja heidän tavallisten askareittensa lisääminen tuo ”*epäjärjestyttä ja sekasotkia kansainvälisten taisteluiden siisteihin kuviin, hallituspotretteihin, kaikkiin noihin seinälle kehystettyihin YK:n julistuksiin*”. (Sylvester 2002, 275-6.) Tämä kuulostaa minusta tutulta palvelijattaren suhteen: hahmon avulla Sylvester luo epäjärjestyttä ja ”suttua” Reevesin maalailemiin maisemiin Kennedyn ajan Valkoisesta Talosta. Ajatus on myös linjassa esittämäni tulkinnan kanssa, kun fokusoidaan esimerkiksi sihteeri Evelyn Lincolnin. Mutta tämä on vain yksi, hieman kapea näkemys palvelijattaresta.

Sylvesterin mukaan hänen oma menetelmänsä tuoda feministisiä asiakokonaisuuksia kansainvälisiin suhteisiin muistuttaa nimittäin enemmän *inliningia*. Sillä hän tarkoittaa esiintuomisen tapaa, joka problematisoi kategorian ’nainen’:

Can we know women so easily? Can we be certain that women exist anywhere coherently? If we paint them into, or rearrange them within, inherited landscapes, do we do so at the expense of blurred identities or at the expense of people who refuse to stand still as models? (Sylvester 2002, 279.)

Naisten sijoittaminen valmiiseen maisemaan siis tekee vääryyttä sellaisia hahmoja kohtaan, jotka eivät sovi tai halua sopia tietynlaiseen kategorisointiin. Kaikkia naisia ei ole mielekästä tai mahdollista survoa samaan lokeroon. Tässä kuuluu selkeitä kaikuja feministisistä postmoderneista ajatuskuluista, joissa kyseenalaistetaan varma näkemys siitä, mikä ”nainen” tai ”sukupuoli” ylipäättään on. Sylvesterille

inliningissa kiinnostuksen kohteena eivät olekaan selkeät ääriviivat, kuten outliningissa, vaan viivojen ympärillä häilyvät varjot ja raja-alueet. Itse asiassa inliningin lähtökohtana on outliningin eli ääriviivojen piirtämisen näkeminen optisena harhana. Näin nähtynä outlining sisältää tyyllillisiä tekniikoita tasapainoa ja symmetriaa lisäämään, tai jopa valheita, jotka uudelleenluovat toisia valheita. (Sylvester 2002, 280–281.) Minusta tämä kuulostaa yksinkertaisesti Sylvesterin tavalta sanoa, että ”*add women and stir*”, menetelmä, jossa naiset lisätään olemassa oleviin rakenteisiin, ei ole riittävän uutta luova. Toisaalta Sylvester korostaa, että molemmat menetelmät ovat tutkimuksessa tärkeitä ja käyttökelpoisia.

Christine Sylvesterin mukaan ”*inlining offers a shadowy, muted, equivocal, and fragile sense of the real*”, *inlining tarjoaa varjoisan, vaimean, kaksiselitteisen ja hauraan käsityksen todesta* (sama, s. 279). Siinä ”naiset” ja ”sukupuoli” nähdään liikkuvina ja epämääräisinä subjektiviteetin ja performatiivisuuden paikkoina (sama, s. 280). Juuri tällaisena Sylvester mielestäni palvelijatar-hahmon kuvaa: erilaisten keskustelujen risteyskohtana, tartunta-alueena, mahdollisuutena. Sylvesterin mukaan in- ja outlining voivat myös joissain tapauksissa olla päällekkäisiä. Näin ajattelen palvelijattaresta, jonka monitasoisuus kutsuu tekemään hahmosta useanlaisia tulkintoja. Toiset tulkinnoista voivat olla enemmän kiinni ”valmiiksi maalatuissa maisemissa” ja niiden henkilögallerioissa, toiset taas valmiimpia purkamaan niitä ja rakentamaan uutta. Kaikki ne kuitenkin laajentavat käsitystä siitä, mikä ilmiö ja mitkä toimijat kuuluvat kansainvälisten suhteitten tutkimusalan piiriin.

5 Johtopäätökset

Tämä työ on kirjoitettu pitkän ajan kuluessa. Aloittaessani työtä minusta tuntui keskeiseltä kirjoittaa kokonainen luku feministisen tutkimuksen yleisistä lähtökohdista ja feministisestä kansainvälisten suhteitten tutkimuksesta. Halusin selvittää sekä itselleni että lukijoilleni eli politiikan tutkijoille, mistä alan feministisissä kritiikeissä on kyse ja millä tavoin tutkimuksen feministinen suuntautuneisuus muuttaa ja suuntaa kysymyksenasetteluja ja tutkimustuloksia. Ajattelen, että jos aloittaisin työn kirjoittamisen nyt, esittelisin feministisen tutkimuksen perusteet ja niiden suhteet politiikan tutkimukseen tiiviimmin. Tällaiseen lähestymistapaan kehottaa esimerkiksi Christine Sylvester. Hän

kysyy vuonna 2004, että koska itse tutkimusaiheita riittää, miksi feministien täytyisi jatkuvasti palata ”kansainvälisten suhteitten tieteenala versus feministinen tutkimus” –keskusteluun? Hän kirjoittaa: ”*Must we revisit the status of feminism in IR so frequently, go through this nervous hey-hey so regularly?*” Sylvesterin mielestä kansainväliset suhteet saa pitää sellaista hajurakoa feministisiin kysymyksenasetteluihin kuin haluaa, jos haluaa:

After years of solid input and clear visibility in textbooks, on panels, and in positions [...] is it really a tragedy if IR doesn't pass us the tea and biscuits? (Sylvester 2004, 59.)

Feministisesti suuntautuneet tutkijat saisivat hänen puolestaan keskittyä kaikessa rauhassa tutkimuksensa substanssiin. Tiiviimpi fokusoiminen aiheeseen jättäisi minullekin enemmän tilaa aineiston käsittelyyn tai metodin kehittelyyn.

Kuten luvussa 2 kirjoitin, Sylvester keskustelee feministisistä kansainvälisistä suhteista muun muassa näön, sijoittamisen ja viittauksen teemoin (siting, sighting ja citing) (2002). Handmaids-artikkelissa näkyvät mielestäni kaikki kolme teemaa: uusien, vasta havaittujen subjektien *sijoittaminen* (siting) tai ankkuroiminen kansainvälisiin suhteisiin, naisten ja sukupuolien *näkeminen* (sighting) sekä *viittaaminen* (citing) feministitutkijoiden teksteihin (Sylvester 2002, 15). Vastamuistin/muiston viitekehyksessä *sijoittaminen* tai ankkuroiminen sekä *näkeminen* ovat palvelijatar-hahmon sijoittamista Reevesin ja Allisonin teksteihin. Palvelijattaren avulla teksteistä hahmottuvat sekä erilaiset merkityksettöminä pidetyt naistoimijat, kuten sihteerit ja vaimot että poliittisen päätöksenteon kuvausten läpisykupuolittunut luonne. Näiden kahden risteyskohdassa näyttäytyy Allisonin teorioiden ja Reevesin tekstien perustuminen ulossulkemiseen: näennäinen sukupuolineutraalius peittää alleen sen, että esillä olevien miespoliitikkojen valta perustuu naistoimijoiden näkymättömäksi jäävään työhön.

Viittaaminen taas kytkeytyy vastamuistiin/muistoon siinä, kenen teksteihin Handmaids-artikkeli konkreettisesti tukeutuu. Tärkeimmät teoreettiset tukipilarit teksti rakentaa feministisen teorian varaan. Seuraavaksi merkittävin on Atwoodin romaani. Viittaaminen ei ole mielestäni seurausta vain tietystä tekstistä saadusta inspiraatiosta. Usein valinnat ovat myös tietoista politiikkaa, jonka avulla kirjoittaja nostaa esiin itselle ja omille pyrkimyksille mielekkäitä lähteitä. Vastamuistilla/muistolla metodologisena käsitteenä on selkeä poliittinen pyrkimys, kuten on feministiselle tutkimukselle ominaista. Sen avulla artikkelista muodostuu *korjaava tarina* (Sylvester 1998, 41) Washingtonin päätöksenteosta, Kennedyn valtakaudesta sekä kansainvälisten suhteitten naistoimijoista ja heidän merkityksestään.

Mihin vastamuistiin/muistoon perustuvaa menetelmää voisi käyttää politiikan tutkimuksessa? Olen jo maininnut, että se kytkeytyy osaltaan Bleikerin tietoisesta unohtamisen metodiin. Bleiker käyttää menetelmäänsä ”oikeaoppisten” kansainvälisten suhteiden keskustelujen harhauttamiseen ja uusien näkökulmien, kuten kaunokirjallisten tekstien tutkimisen tuomiseen tieteenalalle (Bleiker 1997). Hän käyttää sitä myös konkreettisempaan keskusteluun holokaustista ja siitä selviytymisestä (Bleiker 1999), joka on politiikan tutkimuksessa paljon esillä ollut teema. Vastamuistin/muiston käyttö lienee luontevinta kriittisyyteen pyrkivissä tutkimuksissa, jotka pyrkivät ravistelemaan käytössä olevia käsitteitä ja teorioita ja niiden perustalla olevia oletuksia tieteenalan tutkimuksen luonteesta ja aiheista.

Alun perin tarkoitukseni oli luoda itse jotain samankaltaisia hahmoja kuin palvelijatar ja käyttää niitä analyysissäni. Romaani, josta hahmot olisin omaksunut, oli Barbara Kingsolverin *The Poisonwood Bible* (1998). Kirjassa neljä amerikkalaisen lähetyssaarnaajan tyttärelä kommentoi kukin omin sanoin länsimaalaisten toimia Kongossa 1960-luvulta nykypäivään. Projekti tuntui kuitenkin liian laajalta, enkä ollut varma, millaisesta tai mistä konkreettisesta tekstistä tai teksteistä olisin näiden tyttärhahmojen kautta korjaavaa tarinaa kirjoittanut. Lisäksi, pohdittuani *Handmaids*-artikkelia pidempään havaitsin, että haluan tutkia nimenomaan sitä. Tämä postkolonialistisia ja feministisiä sekä kertomuksellisia tutkimussuuntia yhdistävä aihe voisi kuitenkin jatkossa olla kiinnostava.

Toisena, ajankohtaisena maailmanpoliittisena esimerkkinä mahdollisesta käyttökohteesta vastamuistille pidän Iranin presidentti Mahmud Ahmadinejadin kyseenalaistavia lausuntoja holokaustista. Voisi olla mielenkiintoista tutkia, millaisen vastamuiston Ahmadinejadin holokaustin kieltäminen muodostaa konventionaalille retoriikalle aiheesta ja mitä haasteita se sille esittää. Iranin presidentin lausunnot voidaan tulkita mauttomana pilana ja uhoamisena, jolloin ne katsotaan tärkeiksi tuomita esimerkiksi eri maiden pääministerien toimesta. Niistä voi kuitenkin tehdä myös mielenkiintoisia analyyseja vallasta ja muistilla politikoinnista (ks. Kuittinen 2005). Kenen intresseissä on holokaustin tunnustamisen ja muiston absoluuttinen loukkaamattomuus? Mitä vastamuistoja peittyi holokaustin virallisen version alle? Mitä maailmanpoliittisia vallan verkostoja punoutuu holokaustin loukkaamattomuuden idean taustalle? Kuka niistä hyötyy ja millä areenoilla? Mitä näistä Ahmadinejad pyrkii tuomaan keskusteluun?

Viimeiseksi vielä teemasta, josta kirjoitin johdannossa: ajatuksesta, että kaunokirjallisuuden mukaan ottamisessa yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen on jotain erityisen feminististä. Kirjallisuudentutkija Minrose Gwin kirjoittaa, että hänen mielestään feministeille *”naisten kirjoittaman kirjallisuuden lukemisesta on tullut ratkaisevasti tärkeämpää kuin koskaan ennen”*. Hänestä kaunokirjallisuus kuitenkin useimmiten hylätään yhteiskuntatieteellisestä teorisoinnista. Akateeminen teoreettinen diskurssi suosii abstraktia logiikkaa kirjallisuuden monimuotoisuuden ja heterogeenisyyden kustannuksella. Gwinin mukaan monet naistutkimuksenkin opettajat ja opiskelijat ovat sitä mieltä, että teorian lukeminen on jotenkin poliittisempaa kuin kaunokirjallisuuden. Että tarinoilla, joita luemme ja tavoilla, joilla luemme ne, ei ole paljoakaan tekemistä sen kanssa, miten elämäämme elämme. (Gwin 1996, 873-4)

Kuitenkin, tehokkaimpia tapoja oppia, miltä elämä näyttää ja tuntuu toisten nahoissa on lukea heidän kirjallisuuttaan (Ibid.). Helen Longino kirjoittaa: *”Insisting on the contributions of artists, visual and literary, to feminist theorizing would really shake things up.”* (Longino 1993, 211) Tällaiseen herättelemiseen pyrkii selkeästi Sylvester. Hän sanoo: *“novels keep my feminist eyes open and IR questions in feminism easy to imagine”*. (Sylvester 2002, 55). Koska olin niin vaikuttunut Handmaid-artikkelista sen ensi kertaa luettuani – osittain siitä syystä, että Margaret Atwoodin sykähdyttävä romaani oli minulle ennestään tuttu - minun on helppo olla tästä samaa mieltä. Kaunokirjallisuuden lukemisella ja käytöllä tieteessä voi olla erityistä feminististä poliittista painoarvoa.

6 Lähteet

Andersen, Hans Christian ved Erling Nielsen (1982), *Eventyr og historier: et udvalg*. Gyldendal, Kööpenhamina.

Anderson, Benedict (1991), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, Lontoo.

Anttonen, Anneli (1997), *Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Tampere University Press, Tampere.

Anttonen, Anneli, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström (2000), *Feministejä – aikamme ajattelijoita*. Vastapaino, Tampere.

Aro, Jari (1999), *Sosiologia ja kielenkäyttö*. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala. Acta Universitas Tamperensis 654.

Atwood, Margaret (1985), *The Handmaid's Tale*. Fawcett, New York.

Bleiker, Roland (1997), Forget IR Theory. *Alternatives: Social Transformation and Humane Governance*, Vol. 22, No. 1, ss.57-85.

Bleiker, Roland (1999), 'Give it the Shade': Paul Celan and the Politics of Apolitical Poetry. *Political Studies*, XLVII, ss.661-676.

Bleiker, Roland (2000), Editor's Introduction (to the Special Issue of Poetic World Politics). *Alternatives: Social Transformation and Humane Governance*, Vol. 25, No.3, ss.269-284.

Bochner, Arthur B. (2000), Narrative's Virtues. *Qualitative Inquiry*, Vol. 7, No. 2, ss.131-157.

Booth, Ken (1997), Security and Self: Reflections of a Fallen Realist. Teoksessa Keith Krause & Michael C. Williams (toim.), *Critical Security Studies*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Bäckman, Johan (2000), Länsimaisen todellisuuden vainoharhaisuus. *Ulkopolitiikka* 4/00, ss.115-117.

Bruner, Jerome (1986), *Actual Minds, Possible Worlds*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & Lontoo.

Darby, Phillip (1998), *The Fiction of Imperialism: Reading Between International Relations and Postcolonialism*.: Cassell, Lontoo ja Washington.

Davidson, James F. (1961), Political Science and Political Fiction. *American Political Science Review*. Vol. 55:4. ss.851-60.

Elshtain, Jean Bethke (1987), *Women and War*. The University of Chicago Press, Chicago & Lontoo.

Enloe, Cynthia (1989), *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. Pandora Press, London.

Grant, Rebecca (1992), The Quagmire of Gender and International Security. Teoksessa Peterson, V. Spike (1992) (toim.), *Feminist (Re)Visions of international Relations Theory*, ss.83-97. Lynne Rienner Publishers, Boulder & Lontoo.

Gwin, Minrose (1996), Space Travel: The Connective Politics of Feminist Reading. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Vol. 21, No. 4, ss.870-905.

Hansen, Lene (2000), The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School. *Millennium: Journal of International Studies*. Vol. 29, No. 2, ss.285-306.

Haraway, Donna (1989), *Primate Visions. Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*. Verso, Lontoo & New York.

Harding, Sandra (1987), The Instability of the Analytical Categories of Feminist Theory. Teoksessa Sandra Harding & Jean F. O'Barr (toim.): *Sex and Scientific Inquiry*. University of Chicago Press, Chicago, ss.282-302.

Harding, Sandra (1998), *Is Science Multicultural? Postcolonialisms, Feminisms, and Epistemologies*. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis.

Harle, Vilho ja Sami Moisio (2002), Populaarista käytännölliseen geopolitiikkaan. Kansallisen identiteettiprojektin teoria empirian valossa. *Politiikka* 44:2, ss.169–182.

Harle, Vilho ja Sami Moisio (2002b), Faktasta ja fiktiosta geopolitiikan tutkimuksessa. *Tieteessä tapahtuu* 7/2002, s.64–65.

Heikkinen, Hannu L.T. & Rauno Huttunen & Leena Kakkori (1999), „Ja tämä tarina on tosi...” Narratiivisen totuuden ongelmasta. *Tiedepolitiikka* 4/99, ss.39–52.

Hyvärinen, Matti (1998), Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Hyvärinen, Matti; Eeva Peltonen; Anni Vilkkö (toim.): *Liikkuvat erot - sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Ss. 311-336. Vastapaino, Tampere.

Jabri, Vivienne & Eleanor O'Gorman (1999), *Women, Culture and International Relations*. Lynne Rienner Publishers, Boulder.

Keränen, Marja (1993), *Modern Political Science and Gender. A Debate Between the Deaf and the Mute*. Jyväskylän yliopistopaino ja Sisäsuomi Oy, Jyväskylä.

Keränen Marja (1996), Tieteet retoriikkana. Teoksessa Palonen, Kari ja Hilikka Summa (1996), *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.

Koivunen, Anu & Marianne Liljeström (1996), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.

Kuittinen, Liisa (2005), Muistin poliittisuus ja Berliinin Holocaust-muistomerkki. *Politiikka*, 47:2, ss.129-141.

Longino, Helen (1993), Feminist Standpoint Theory and the Problems of Knowledge. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* Vol. 19, No. 1, ss.201-12.

Matero, Johanna (1996), ”Tieto”. Teoksessa Koivunen, Anu & Marianne Liljeström (1996), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, ss.245–270. Vastapaino, Tampere.

Peterson, V. Spike (1992) (toim.), *Feminist (Re)Visions of international Relations Theory*. Lynne Rienner Publishers, Boulder & Lontoo.

Peterson, V. Spike (1992), Security and Sovereign States: What is at Stake in Taking Feminism Seriously? Teoksessa (toim.), Peterson, V. Spike (1992), *Feminist (Re)Visions of international Relations Theory*, ss.31-64. Lynne Rienner Publishers, Boulder & Lontoo.

Pettman, Jan Jindy (1996), *Worlding Women. A Feminist International Politics*. Allen & Unwin, Sydney.

Pulkkinen, Tuija (1998), *Postmoderni politiikan filosofia*. Gaudeamus, Tampere.

Ramazanoglu, Caroline ja Janet Holland (2002), *Feminist Methodology.Challenges and Choices*. Sage Publications, Lontoo.

Richardson, Laurel (1990), Narrative and Sociology. *Journal of Contemporary Ethnography* Vol. 19 No. 1, April 1990, ss.116-135.

Richardson, Laurel (1992), The Consequences of Poetic Representation: Writing the Other, Rewriting the Self. Teoksessa Ellis, Carolyn & Michael G. Flaherty (eds.), *Investigating Subjectivity. Research on Lived Experience*. Sage Publications, Newbury Park, London & New Delhi.

Rojola, Lea (1996), ”Ero”. Teoksessa *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, ss.159–178. Vastapaino, Tampere.

Rydman, Jan (2002), Fiktio vahvistaa teorian? *Tieteessä tapahtuu* 7/2002, s. 51.

Sivenius, Pia (1993), Nimeksi. *Naistutkimus* 1/93, ss.38–42.

Stoker, Bram (1993) [1.painos 1897], *Dracula*. Wordsworth, Hertfordshire.

Sylvester, Christine (1994), *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era*. Cambridge University Press, New York & Melbourne.

Sylvester, Christine (1996), The Contributions of Feminist Theory to International Relations. Teoksessa Steve Smith, Ken Booth, Marysia Zalewski (toim.), *International Theory: Positivism and Beyond*, ss 254-278. Cambridge University Press, Cambridge.

Sylvester, Christine (1996b), Picturing the Cold War: An Art Graft/Eye Graft. *Alternatives: Social Transformation and Humane Governance*, 21, 4, ss.393-418.

Sylvester, Christine (1998), "Handmaids' Tales of Washington Power: The Real and the Abject Kennedy White House". *Body and Society*, Vol. 4, No. 3, ss.39-66.

Sylvester, Christine (1998b), "Masculinity", "Femininity", and "International Relations": Or Who Goes to the "Moon" with Bonaparte and the Adder? In Zalewski, Marysia & Jane Parpart (toim.), *The "Man" Question in International Relations*. Ss.185-198. Westview Press, A Division of HarperCollins Publishers, Inc., Colorado ja Oxford.

Sylvester, Christine (1998c), Neljä kansainvälistä Dianaa: Andyn tribuutti. *Kosmopolis*, Vol. 28 No.1, ss.99-108.

Sylvester, Christine (1999), In-between and in evasion of so much: Third world literatures, international relations and postcolonial analysis. *Postcolonial Studies*, Vol 2, No 2, ss.249-261.

Sylvester, Christine (2000), Development Poetics. *Alternatives: Social Transformation and Humane Governance*, Vol. 25, No. 3, ss.335-351.

Sylvester, Christine (2002), *Feminist International Relations. An Unfinished Journey*. Cambridge University Press, Cambridge.

Sylvester, Christine (2004), Woe or Whoa! International Relations Where It's Not supposed to Be. *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. X, Issue 2, ss.57-68.

Women's Studies and Gender Research in Finland: Evaluation Report (2002) Publications of the Academy of Finland 8/02. Painopörssi Oy, Helsinki. Saatavissa myös verkossa osoitteessa: www.aka.fi/Julkaisut.

Kirjallisuus

Aikio, Annukka ja Rauni Vornanen (1994), *Uusi sivistyssanakirja*. Otava, Helsinki.

Helsingin Sanomat 26.3.2002 ”Vaimo ei suostunut edustuspiiaksi”. Sanomalehtiartikkeli

Helsingin Sanomat 1.7.2001 ”Ambassador Numero Uno”. Sanomalehtiartikkeli

Rekiaro, Ilkka & Douglas Robinson (1993), *Gummeruksen uusi suomi/englanti/suomi -taskusanakirja*. Gummerus, Jyväskylä.

Tunnetko Tempot? Miesten näkymätön vallankäyttö. (2000) Naisjärjestöjen Keskusliitto – Kvinnoorganisationernas Centralförbund ry. Helsinki: Vesanpaino Oy

Internet-lähteet

Greenham Common Women’s Peace Camp. Rauhanliikkeen infosit. <http://www.web13.co.uk/greenham/background.html> (9.5.2002)

Imperial War Museum Online Exhibition: Greenham Common - The Protest. Greenhamin rauhanliikkeestä tehdyn näyttelyn Internet-sivut. <http://www.iwm.org.uk/online/greenham/protest.htm>. (9.5.2002)

Mazzarella, Merete (2001), Vad förmår skönlitteraturen ge medicinare? *Tieteessä tapahtuu*- lehden verkkoversio 4/2001. 9 sivua. <http://www.tsv.fi/ttapaht/014/mazzarella.htm> (24.9.2001)

Olson, Tanya (2002), "I would be master still": *Dracula* as the aftermath of the Wilde Trial and Irish Land League policies. *Thirdspace* Vol. 2 Issue 1, Nov. 2002.
"<http://www.thirdspace.ca/articles/olson.htm>" <http://www.thirdspace.ca/articles/olson.htm> (25.11.2003)

Richard Reevesin omat Internet- sivut: (http://www.richardreeves.com/books/profile_of_power.html#1)
(14.9.2006)

UExpress-nettilehti: (http://www.uexpress.com/richardreeves/?uc_full_date=20030801). (14.9.2006)

Global Security –sivut, joissa Kuuban ohjuskriisistä: www.globalsecurity.org/military/ops/cuba-62.htm
(8.8.2006)